

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR NORSK FORSKERFORBUND

Norske jusstudier kan avskiltes

Ingen høyere, norske jusstudier lever opp til NOKUTs kompetansekrav. NOKUT krever 50 prosent, og snart starter godkjenningsprosessen for jus.

– Dette vil føre oss tilbake til 1811 da nordmenn måtte reise til København for å studere jus, sier Jarle Aarbakke, rektor ved Universitetet i Tromsø.

Side 6–7

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR NORSK FORSKERFORBUND

Nr. 4/2006 – 38. årgang
 Tidsskrift for Norsk forskerforbund
 Forskerforum blir redigert etter Redaktørplakaten.
 Redaksjonen avsluttet 21. mars 2006.

REDAKSJON

REDAKTØR: Ingar Myking
REDAKSJONSSEKRETÆR: Kjetil A. Brottveit
BLADBUNAD: Anna Aune

REDAKSJONSRÅD

Martin Eide, professor UiB
 Helge Salvesen, biblioteksdirektør UiTø
 Reidun Høydal, Møreforskning/Høgskulen i Volda

ADRESSE

Forskerforum, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo
 Telefon: 21 02 34 00 / Telefaks: 21 02 34 01
 E-post redaksjon:
 i.myking@forskerforbundet.no,
 k.brottveit@forskerforbundet.no

Trykk/ekspedisjon: Øyvind Glomvik AS
 ISSN 0800-1715
 Opplag: 16 000

ANNONSER

Arne Aardalsbakke
 Telefon: 64 87 67 90
 Telefaks: 64 87 67 91
 E-post: forskerforum@c2i.net

Format

1/1 side	16900
1/2 side	11900
1/3 side	8500
1/4 side	6500

Stilling/kunngjøringer: kr 27,- pr spaltemm.
 Alle priser er oppgitt ekskl. mva.

UTGIVELSESPLAN

nr. 5/2006	2.5.2006
nr. 6/2006	12.6.2006

Neste nummer: 2. mai. Deadline: 19. april.
 Redaksjonen forbeholder seg retten til å forkorte
 innsendte innlegg. Sender du inn stoff, legg ved
 diskett eller bruk e-post/vedlegg.

Internett: www.forskerforbundet.no
 Omslagsillustrasjon: Kari Stai/Patron

INNHOLD

aktuelt

6 RETTEN TIL JUSS

Skal alle norske, høyere juss-studier avskilles? De juridiske fakultetene i Bergen, Oslo og Tromsø oppfyller ikke NOKUT-kravet om at halvparten av fagmiljøet skal ha førstestillingskompetanse.

8 SPARER MILLIARDBELØP

De fire eldste universitetene overfører til sammen 1,3 milliarder fra 2005-regnskapene til årets budsjett. Universitetene må skjerpe seg og få pengene i omløp til forskning, mener Rolf Reikvam (SV) i KUF-komiteen på Stortinget.

13 FORMIDLING SOM TELLER

Bare en tredjedel av norske forskere driver allmennrettet formidling, men formidling skal telle i finansieringsmodellen. Matematikkprofessor Audun Holme vil ha priskonkurranser for formidling, ikke tellekanter.

16 – STYRKER TOPPLEDELSEN

Høgskolen i Volda innfører tilsatte avdelingsledere framfor valgte dekaner. Avdelingsstyrrene blir avviklet. Slik ønsker man å styrke toppledelsen, mener hovedtillitsvalgt Erling Sivertsen i Forskerforbundet.

magasin

21 VERDEN SARVEN SOM SYNKER

Grunnvannet forsvinner, og Bryggen i Bergen siger sammen. En redningsaksjon for attraksjonen på UNESCOs verdensarvliste er i gang.

24 PORTRETTET

Norske bønder kunne lese og skrive lenge før skolene ble etablert, viser Jostein Fet i to bøker. Møt filologen og folkemusikeren som betrakter pensjonen som et langt forskingsstipend.

28 TITTELKAMPEN

Er konservatoren den som restaurerer et maleri, eller den som administrerer samlingen? To yrkesgrupper kjemper om konservatorittelen, og de gir seg ikke.

forbundssider

38 FORBUNDET INFORMERER

39 INNSPILL: Generalsekretær Kari Kjenndalen

39 INNSPILL: Forbundsleder Kolbjørn Hagen

faste spalter

27 TI KJAPPE, SKJØNNÅND, BILDER FRA NORSK FORSKNING, 20 SPØRSMÅL

32 KRONIKK

Skandinavisk hjelpt bidro til å reformere baltiske universitet, mener Gustav Kristensen og Harald Koht, som oppsummerer EuroFaculty – et nylig avsluttet samarbeidsprosjekt.

Formalisme kan bli dyrt

ETTER OVER EIT ÅR i uvisse om skjebnen til dei sentrale retningslinjene for forde-
linga av arbeidstid mellom undervisning og forsking, har Arbeidsretten no konkludert. Forskerforbundet tapte på alle punkt. Dommen var klar: "Det gis ikke holdepunkter for at Forskerforbundet klargjorde en forutsetning om at retningslinjene ikkje skulle kunne endres eller oppheves i fremtiden uten at særavtalen samtidig ble brakt til opphør." og "Under enhver omstendighet kan en forutsetning fra Forskerforbundets side ikke tillegges relevans i saken."

FRÅ NO AV BLIR det truleg opp til universiteta og dei vitskaplege høgskulane å bli samde med tenestemannsorganisasjonane om "50-50-regelen". Vel å merke om leiinga ved lærestadane ønskjer det. I realiteten har ikkje fagorganisasjonane forhandlingsrett i dette spørsmålet som ligg under arbeidsgjevars styringsrett. For dei fleste vitskapleg tilsette vil nok tapet truleg ikkje merka, men Arbeidsretten kan ha gitt klarsignal til at det frå no av er fritt fram for å tilsette folk i reine undervisningsstillinger. Den individuelle arbeidsavtalen til forskaren kan bli retningsgjenvande for kor mykje ein forskar får forske. I prinsippet kan lærestadane la enkelte "sleppe" undervisning, medan andre kan risikere å "berre" drive med undervisning.

MEST TRULEG VIL universiteta kome til ei minneleg ordning med Forskerforbundet. For det er ikkje til å kome forbi at Stortinget har vedtatt at undervisninga ved dei høgare lærestadane i Noreg skal vere forskingsbasert. Det var òg ein klar premiss frå Stortinget at kvalitetsreforma ikkje skulle få konsekvensar for tida til forsking. Motivet frå departementet for å seie frå seg ansvaret med å sikre "forskingssretten", har truleg, stikk i strid med ønsket frå Stortinget, vore å gi sektoren større fleksibilitet til å disponere arbeidsressursane etter kvalitetsreforma. Særleg mistenkar vi departementet for å ville unngå at dei vitskapleg tilsette ved dei "nye universiteta" skal forske like mykje som dei tilsette ved dei "gamle universiteta". Slik

opprettheld og vidareutviklar Øystein Djupedal eit A- og B-lag innan norsk forsking.

SÆRAVTALA BLEI forhandla fram mellom Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet og arbeidstakarorganisasjonane i sektoren i 1992-93. Samtidig forhandla partane fram retningslinjer for fordeling av arbeidstid. Tilsette ved universitet og vitskaplege høgskular skulle som hovudregel bruke like mykje av arbeidstida på forsking og undervising. Etter at departementet einsidig sa opp retningslinjene i januar 2005, tok Forskerforbundet saka til Arbeidsretten på vegne av arbeidstakarorganisasjonane i høgare utdanning. Var retningslinjene om fordeling av arbeidstid ein del av særavtala? Dette var det aktuelle punktet i rettsforhandlingane. Den 16. mars kom dommen som slo fast at departementet ikkje handla rettsstridig då dei sa opp retningslinjene utan at sjølv særavtala blei rørt. Avtala sikrar difor ikkje lengre at forskarar ved våre fremste lærestader med lova i hand kan krevje å disponere halvparten av arbeidstida si til forsking. Arbeidsgjevars styringsrett blir større, om ikkje lokale tillitsvalde greier å få institusjonane til å garantere for forskingsretten.

SAKA ILLUSTRERER AT det har blitt eit tøffare samarbeidsklima innan norsk høgare utdanning etter kvalitetsreforma. Medan det for 10-15 år sidan gjekk an å skissere ei praktisk løysing over ein hyggeleg samtale og ein kopp kaffi, må ein no ty til rettssalen som konfliktløysar. For det er ikkje berre Forskerforbundet som står som tapar etter domen i Arbeidsretten. Bruk av protokolltilførslar og referat frå møta der det blir vist til ei felles forståing av problematikken, har tradisjonelt vore ein smidig og praktisk måte å løyse problematiske forhandlingar på. Ei ordning som både arbeidsgjevar og arbeidstakarorganisasjonane har nytt godt av. Arbeidsretten har no gjort denne praksisen umogleg. Det som ikkje står klart i avtaleteksten er uvesentleg. Departementet vann på formaljuss, men tapte tilitt. I forhandlingar er det ei form for

Redaktør Ingar Myking

"gentlemen's agreement" å respektere grunnlaget og partane sine motiv for å gå inn ei avtale. Ved å fråsverje seg den felles oppfatninga frå 1993, har departementet svekka forhandlingsklimaet og overlete slike drøftingar til advokatkontora. Forskerforbundet må forhalde seg til arbeidsgjevarar med eit langt meir formalistisk syn på reguleringar i arbeidslivet. I klartekst tyder det at også Forskerforbundet blir tvinga til å bli meir firkanta ved forhandlingar. Og meklingsmannen får meir arbeid.

ETTERPÅKLOSKAP ER OFTE den beste form for klokskap. Burde Forskerforbundet og dei andre fagorganisasjonane ha gått til rettsak? Kunne dei ikkje heller møtt departementet med å seie opp heile særavtala? Sjølv om Forskerforbundet hadde moralen på si side, vil ikkje det seie at dei ville vinne ei rettsak. Utfallet av tapet i Arbeidsretten blir truleg uansett at partane anten må reforhandle den gamle avtala, eller sette seg ned å forhandle fram ei ny særavtale. Spørsmålet er om ikkje organisasjonane like godt kunne ha sagt opp særavtala allereie i fjar. For kva ville departementet ha gjort om dei hadde tapt saka? Truleg seie opp eller reforhandla. Med å gå til arbeidsretten har ein mist eit verkemiddel, protokolltilførsl, og truleg hamna i eit tøffare forhandlingsklima, enn om ein ikkje hadde laga advokatmat av saka. På den andre sida fekk ein prøvt eit viktig prinsipielt spørsmål i rettssalen. Lærdomen frå tapet kan vere godt å ta med dei nye rundane med forhandlingar.

RETTSSALEN KAN VERE veleigna i klare tvistesaker, men i denne saka var det dei juridiske formalia som stod i høgsetet. Då departementet gjekk tilbake på gamle løfte i fjar, gav dei i realiteten fagorganisasjonane eit moralsk ditt mot å seie opp heile særavtala. Ved innføringa av kvalitetsreforma har avtala også vore eit godt glidemiddel for arbeidsgjevar til å få gjennomført ei av dei største reformene som har vore i offentleg sektor i nyare tid. Dei tilsette ved norske lærestadar har i fleire år gjennomført ein felles dugnad som ikkje hadde vore mogleg utan den fleksibiliteten som særavtala har gitt – utan overtidstillegg eller noka form for lønskompensasjon. Og med store kostnadar for forskarane si tid til forsking.

NO MÅ arbeidstakarorganisasjonane, med Forskerforbundet i spissen, gripe sjansen til å sette ein prislapp på kva kvalitetsreforma bør koste i form av betre lønn for dei tilsette i utdannings- og forskingssektoren. Å seie opp særavtala kan vere eit godt utgangspunkt for nye forhandlingar om å tilpasse reguleringane av arbeidstida i akademia til kvardagen etter kvalitetsreforma. Formalisme kan vise seg å bli eit dyrt eksperiment for departementet. Øystein Djupedal har sagt seg villig til å samtale.

Prislappen på ekstraarbeidet med kvalitetsreforma kan bli synleggjort om Forskerforbundet seier opp særavtala med departementet. Her studentar i språklaboratoriet på Dragvoll, NTNU.

(Foto: NTNU Info/Rune P. Ness.)

Av Ingar Myking

Stoppet UiB-artikler av sikkerhetshensyn

To artikler innen petroleumsforskning ble først godkjent av et prestisjefyldt amerikansk tidsskrift, men deretter stoppet med henvisning til "government restrictions". Flere av forfatterne er fra Iran, skriver På høyden. - Dette er en alvorlig inngripen i den akademiske frihet, sier rektor Sigmund Grønmo. Han og Universitets- og høyskolerådet tok avslaget opp med amerikanske myndigheter da de var i USA nylig. Det amerikanske forskningsrådet, the National Science Foundation, vil følge opp saken i USA. Det var i fjor høst at artiklene ble sendt til tidsskriftet the American Association of Petroleum Geologists Bulletin. Artiklene diskuterer begge grunnleggende problemstillinger innen geologi og benytter data fra Iran. Det er en iransk stipendiat ved UiB som har skrevet den ene artikkelen sammen med en professor fra Institutt for geovitenskap. Den andre artikkelen har fire forfattere, hvorav tre er fra Teheran, deriblant førsteforfatteren. Han er ansatt

i det statlige iranske oljeselskapet samtidig som han tar doktorgrad ved et iransk universitet. Han har også vært gjesteforsker ved UiB. I tillegg til at en av de andre iranske forskerne har sin doktorgrad herfra, er en UiB-forsker ved Centre for Integrated Petroleum Research medforfatter.

Etter først å ha fått beskjed fra en referee-gruppe om at artiklene holdt høy kvalitet og ville bli publisert, fikk forskerne en tid senere beskjed om at foreningens juridiske rådgiver mente at en publisering gikk i mot amerikansk lovliggivning. I avslagsbrevene formulerer foreningens forskningsdirektør det slik: "we cannot publish your paper because the United States government restricts publishers from publishing papers that have an affiliation with the government of Iran".

Forskningsdirektøren understreker at artiklene var interessante, og beklager også at prosessen var kommet så langt før artiklene ble stoppet, ifølge På høyden.

En alvorlig inngripen i den akademiske frihet, sier rektor Sigmund Grønmo om sensur av artikler med iranske medforfattere. (Foto: Forskerforum)

FoU-stagnasjon

Telenor bruker snau 0,7 prosent av omsetningen på forskning og utvikling, eller en femtedel av det konkurrenten TeliaSonera brukte, skriver Computerworld. Ifølge Computerworld brukte Telenor 423 millioner kroner på forskning og utvikling i 2004. Bladet antar at summen for 2005 er noe tilsvarende. Allerede i 1996 hadde Telenor et forskningsbudsjett på over 500 millioner kroner. FoU-budsjettet har dermed stått stille mens konsernets omsetning har økt kraftig.

Svensk-finske TeliaSonera, Telenors hovedkonkurrent i Norden brukte 2,8 milliarder svenske kroner på forskning og utvikling i 2005. Det tilsvarer en forskningsandel på fem ganger mer enn Telenor.

Telenors forskningssjef, Hans-Christian Haugli, er skeptisk til tallene i sammenlikningen med TeliaSonera. Han antar også at de samlede utgiftene til forskning og innovasjon er noe høyere enn tallene Computerworld opererer med. Haugli varsler en økning i årene som kommer.

Sitatet:

Får vi ikke god nok forklaring på at pengene ikke blir benyttet, må vi vurdere i hvilken grad dette er et problem som må få følger.

Får ikke tid til å forske

Etter kvalitetsreformen går undervisning ved UiO kraftig på bekostning av forskningen, skriver Universitas.

Fast vitenskapelig ansatte har rett og plikt til å undervise like mye som de forsker; det såkalte femti-femti prinsippet. Mange underviser langt mer. Instituttene ved Universitetet i Oslo (UiO) har de siste ti årene ført undervisningsregnskap. Disse viser hvor mange timer de ansatte faktisk bruker på undervisning i forhold til deres undervisningsplikt. Hvis de har undervist for mye, kan de ta ut dette i undervisningsfri senere. Men avspaseringene skyves ofte framover i tid, blant annet fordi gode vikarer er dyre og vanskelige å finne. Institutt for statsvitenskap "skyl-

der" for eksempel sine ansatte 9600 timer avspasering fra undervisning. På Sosialantropologisk institutt er det samlede undervisningsoverskuddet på 3300 timer. På historie har de fast ansatte et undervisningsoverskudd på over 17.000 timer, eller 22 undervisningsårsverk.

- Myten om late universitetsansatte holder ikke mål i det hele tatt. Hos oss jobber mange 60 timer i uka, og ikke 40, sier Åsmund Egge, undervisningskoordinator ved historiefaget på HF-fakultetet. - Du kan jo tenke deg selv at å forske i 45 minutter av gangen ikke børger for den beste forskningen, sier hovedtiltaktsvalg i Forskerforbundet ved UiO, Live Skrindo.

Applauderer reformevaluering

- Det er en svært god idé at UiB gjennomfører en evaluering av kvalitetsreformen. Jeg ser ikke på dette som en omkamp, men som en fornuftig måte å sikre en lokal tilpasning, sier Per Olaf Aamodt, koordinator for evaluering av Kvalitetsreformen ved NIFU STEP til På høyden.

- Mange har sett på Universitetet i Bergens fokus på kvalitetsreformen som et reformoppør. Slik ser ikke jeg det, jeg mener det er svært fornuftig å gå i gang med en prosess der man ser på hva ved kvalitetsreformen som har vært veldig dårlig så langt, og hva som kan gjøres bedre. Ethvert universitet og lærested må finne sin måte, sier Aamodt.

Viserektor for utdanning ved Universitetet i Bergen, Berit Rokne Hanestad, skal lede

arbeidet med å sette Kvalitetsreformen under luppen. Hun sa nylig til På høyden at målet til UiB-ledelsen ikke er å sette i gang et nytt forskningsprosjekt på linje med den nasjonale evalueringen, men at man ønsker å finne ut hvor skoen trykker, og jobbe med løsninger.

Per Olaf Aamodt er helt enig med Hanestad i at det er stort rom for lokale tilpasninger. Dette er også nedfelt i premissene for kvalitetsreformen slik den var tenkt fra Mjøsutvalgets side. Aamodt var medlem i dette utvalget. Ifølge Aamodt har lærestedene en veldig stor frihetsgrad når det gjelder å utforme reformen slik man vil.

Forskerforbundet

Vurderer oppseiling av særavtalen

Forskerforbundet tapte rettssaka mot departementet om jann fordeling av forsking og undervising. No vurderer forbundet å seie opp særavtalen med departementet.

- Domen er skuffande. Retningslinene om fordeling av arbeidstid mellom forsking og undervising var ein politisk føresetnad for særavtalen, seier leiar i Forskerforbundet Kolbjørn Hagen.

Viktig for kvalitetsreforma

Særavtalen har regulert løns- og arbeidsvilkår for vitakleg tilsette ved universitet og høgskular sidan 1993 (sjå ramme under). Arbeidsretten slår fast at departementet hadde rett til å seie opp dei sentrale retningslinene om arbeidstid uavhengig av særavtalen. Dermed er det opp til institusjonane sjølv om vitakleg tilsette skal fordele arbeidstida jamt på forsking og undervising.

- Vi må diskutere særavtalen grundig, men i dag er det vanskeleg å finne svært gode argument for å halde fast ved avtalen. Vi ville aldri ha inngått avtalen om det ikkje var for desse retningslinene, seier Hagen. Han meiner særavtalen har vorte praktisert på ein smidig måte.

- Utan særavtalen og desse retningslinene hadde det vore vanskeleg å gjennomføre kvalitetsreforma. Undersøkingar viser at folk har arbeidd meir og undervist meir under reforma, og dette er gjort i vissheit om at ein kunne balansere dette i andre periodar.

- Men no kan ein kome i ein situasjon der folk ikkje får att for den ekstra arbeids- og undervisingsinnsatsen. Burde Forskerforbundet ha sagt opp avtalen for reforma?

- Nei, vi hadde ingen grunn til å seie opp avtalen så lenge vi hadde desse retningslinene.

Desentralisert ansvar

Hagen er forbausa over at departementet sa opp retningslinene som "forårsaka denne situasjonen".

- Vi har ikkje hørt noko krav frå institusjonane om å styre dette sjølv, seier Hagen.

Leiinga ved universiteta i Bergen og Oslo har lova at dei vil halde fast ved prinsippet om individuelle forskingsrett og -plikt, og Hagen kjenner ikkje til at institusjonar har ytra ynsje om noko anna.

- Men vi har ingen garanti for at det vil halde fram slik.

Åtvarar mot utvatning

Kristin Dæhlie er hovudtillitsvald i Forskerforbundet ved NTNU. Dommen i Arbeidsretten får henne til å åtvare mot utvatning av den forskingsbaserte undervisinga.

- Forskinga har vorte ein salderingspost i ein konkurransesituasjon. Vi må reversere utviklinga i retning av utarming av fagmiljøa, seier Dæhlie og siktat til den auka bruken av reine mellombels undervisningsstillingar.

- Trur du institusjonane vil utnytte dommen i Arbeidsretten?

- Det ville ha vore å skyte seg sjølv i foten. Universiteta bør vere opptekne av å oppretthalde statusen som universitet, og då er forskings-

basert undervising ein viktig føresetnad.

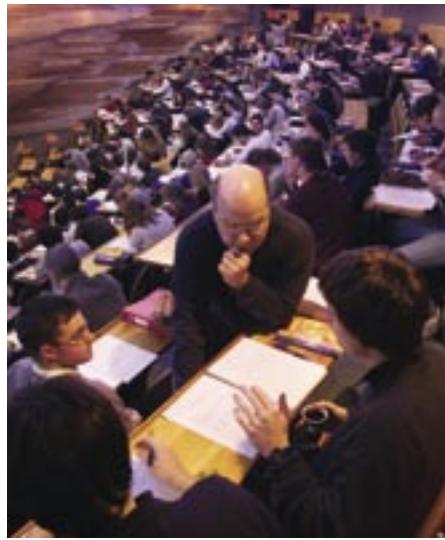
- Korleis tolkar du haldninga til departementet i denne saka?

- Eg tolkar det som at dei legg vekt på kort-siktige økonomiske omsyn, og at dei ikkje skil mellom universitet og høgskular. Det er viktig å oppretthalde dette skiljet. Noreg er for lite til at vi kan ha 50 universitet.

- Bør Forskerforbundet seie opp særavtalen?

- Dette må vi sjå an. Men dersom institusjonane ikkje kjenner si besøkingstid, er dét det einaste verkemidlet.

Av Kjetil A. Brottveit

Skal vitakleg tilsette undervise og forske like mykje? No vert det opp til institusjonane å avgjere dette. Her rettleiar NTNU-professor Martin Ystnes studentar ved uorganisk kjemi. (Foto: NTNU Info/G.K.)

Fakta**Striden om særavtalen**

Særavtalen vart forhandla fram mellom det dåverande Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet og arbeidstakarorganisasjonane i sektoren. I den same forhandlingsprosessen kom partane fram til retningslinjer for fordeling av arbeidstid. Tilsette ved universitet og vitaklege høgskular skulle som hovudregel bruke like mykje av arbeidstida på forsking og undervising. Etter at departementet oppheva retningslinene i januar 2005, tok Forskerforbundet saka til Arbeidsretten på vegne av arbeidstakarorganisasjonane i sektoren.

Var retningslinene om fordeling av arbeidstid ein integrert del av særavtalen? Dette har vore det springande punktet i rettsforhandlingane. Den 16. mars kom dommen som slår fast at departementet *ikkje* handla rettsstridig då dei sa opp retningslinene utan at særavtalen elles vart rørt.

- Dersom institusjonane ikkje kjenner si besøkingstid, er oppseiling av særavtalen det einaste verke-midlet, seier Kristin Dæhlie, hovudtillitsvald i Forskerforbundet ved NTNU. Ho sit òg i styret ved NTNU.

Jakt på ny leiar

Til hausten skal Forskerforbundet velje ny leiar og nytt hovudstyre. Det er konkurranse om styreplassane, men leiarkandidatale let vente på seg.

Bjarne Meidell, leiar for Forskerforbundet ved Universitetet i Bergen, leier valkomiteen.

- Problemlet er å finne personar som vil stille som leiar. Hittil har valkomiteen fått nei frå aktuelle kandidatar.

Meidell fortel at valkomiteen tek sikte på å arbeide med å finne kandidatar fram til sommaren. Det er Representantskapet i Forskerforbundet, som samlast kvart tredje år, som vel styre og leiar. Dette skjer på hausten i år, og valperiode er på tre år.

- Vi treng innspel. Personen må kjenne universitets- og høgskulesystemet godt, og ha leiarrøysle. Vi ser helst at leiaren er professor av omsyn til legitimitet og gjennomslagskraft. Men vi tar gjerne imot leiarkandidatar med leiarrøysle og pågangsmot frå andre stillingskategoriar også.

- Det bør vere ein høgt kvalifisert forskar, seier hovudtillitsvald ved Universitetet i Tromsø, Egil Børge Mikalsen, om leiaralet.

- Personen treng ikkje å jobbe ved eit universitet, men bør ha professorkompetanse. Det handlar om legitimitet.

Mikalsen meiner at det ikkje er naudsynt at kandidatane har røysle frå tillitsverv i Forskerforbundet.

- Dei må sjølv sagt identifisere seg med politikken, men det viktigaste er å finne ein kompetent person. Leiarfaring kan dei ha frå forskings- eller utdanningsarbeid.

Hilde Trygstad, bibliotekleiar ved Diakonhjemmet høgskole, har mange år fartstid i Forskerforbundet, både som hovudstyre-medlem og leiar i Forskerforbundets bibliotekforeining. Ho legg også vekt på at leiaren bør ha vitakleg bakgrunn, helst med topp-kompetanse. Trygstad har ikkje noko imot at ei kvinne frå eit av våre nye universitet blir vald denne gangen.

- Vi treng nokon som liker å debattere både eksternt og internt, og som tek fatt i problemstillingar som arbeidsfordelinga mellom instituttsektoren, universiteta og høgskulen, seier Trygstad.

– Sats på afrikanske universitet
 Universiteta spelar ei viktig rolle for utviklinga i Afrika, og gjevarland bør satse meir på dei. Det er konklusjonen i ein rapport som verdsbanken har tinga og som er utarbeidd under leiing av David Bloom, økonomiprofessor ved Harvard. I rapporten heiter det at den internasjonale stønaden til høgare utdanning vart halvert mellom 1989 og 1999. Dette hende fordi ein satsa nesten einsidig på grunnutdanninga i dei fattige landa. I rapporten vert det konstatert at det i Afrika sør for Sahara berre finst ein høgskuleutdanna naturvitar eller teknikar per 10 000 innbyggjarar, medan det er ein per 200-500 i industrialiserte land. Ein representant frå Verdsbanken seier at ein no vil rette på dette: "The role of higher education everywhere has been validated, affirmed and recognised."

Høge britiske rektorløner

Trettitre av rektorane ved britiske universitet har høgare løn enn statsministeren, og atten tener over 200.000 pund (2,3 millionar norske kroner) i året. Det går fram av statistikk som er publisert i Times Higher Education Supplement. Lønene har auka kraftig for ein del av rektorane. Rektorane ved Cardiff University og Surrey University har fått eit påslag på 61 prosent. Den omstridde Oxfords-rektoren John Hood, har fått ein lønsauke på 58 prosent. Opplysningane har opprørt fagorganisasjonen Association of University Teachers (AUT), som krev ei utgreiing av lønsspørsmålet. Reaksjonen frå AUT kan sjåast på bakgrunn av at forhandlingane om dei økonomiske vilkåra for universitetslærarar ikkje har ført fram, og at dette har ført til protestaksjonar frå dei tilsette. Universitetslærarane krev ei lønsauke på 20 prosent fordelt på tre år.

Scorer billige forskningspoeng

Norske forskere velger enkleste løsning og publiserer stadig mer i kanalene der kvalitetsikringen er svakest, skriver Morgenbladet. Etter at staten begynte å tildele universiteter og høyskoler penger etter hvor mye forskerne publiserer, har de ansatte økt publiseringen mest i kanalene med minst kvalitetsikring.

– Forskere kan bli fristet til bruket tid på enkle ting istedenfor vesentlig forskning, sier Alf Erling Risa, professor ved Institutt for økonomi ved Universitetet i Bergen.

I 2004 ble det innført et system der universiteter og høyskoler får en del av pengene sine tildelt etter hvor mange vitenskapelige artikler og bøker forskerne deres utgir i løpet av året. Risa har sett på ferske tall fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). De viser at publiseringen har økt kraftig i kanalene med minst kvalitetssikring. – Det er en veldig vekst i bokkapitler fra 2004 til 2005. Dette er klart den typen publisingsaktivitet der det er minst fagfellevurdering. Selv på et vitenskapelig forlag er fagfellevurderingen mye svakere enn i et vitenskapelig tidsskrift. Dessuten vet vi jo at det er lettere å få utgitt en antologi om man kan betale for den.

Akkreditering

Dei norske juss-studia kan

NOKUT skal gjennomgå dei norske juss-studia. Universiteta i Oslo, Bergen og Tromsø lever per i dag ikkje opp til kriteria for akademisk godkjenning.

– Dette vil føre oss tilbake til 1811 då nordmenn måtte reise til København for å studere juss, seier UiT-rektor Jarle Aarbakke.

– Mange ser på Harvard som ein god "law school", men det spørst om dei hadde passert NOKUT-krava, seier Aarbakke. Slik kommenterer rektoren ved Universitetet i Tromsø kriteria frå NOKUT-forskriftene for akkreditering av studiar på høgare grad: Minst 50 prosent av fagmiljøet skal vere dekt av tilsette med fyrstestillingskompetanse. Av desse skal minst 25 prosent vere professorar.

Ved Juridisk fakultet i Tromsø har berre 17,5 prosent av dei fagleg tilsette (7 av 39) fyrstekompetanse. Universiteta i Oslo og Bergen lever heller ikkje opp til krava.

UHR møtte NOKUT

Spørsmålet har vorte aktualisert ettersom NOKUT skal revidere akkrediteringane av alle norske master- og doktorgradsstudium i rettsvitenskap (juss), farmasi og odontologi i år. Dette vart vedteke av styret i NOKUT i fjor.

Aarbakke har diskutert stoda med rektorene ved universiteta i Oslo og Bergen. Han er òg nestledar i Universitets- og høgskolerådet (UHR).

– Styret i UHR har hatt eit møte med styret i NOKUT om saka. Vi spurde NOKUT-styret korleis dei såg på at ingen av oss oppfyller kriteria i dag. Dei svarte at dei måtte halde seg til sine eigne kriterium. Vi vil presen-

– Eg håpar diskusjonen ikkje får form av eit svarteperspektiv. Han meiner akkrediteringsprosessen i juss og sjukepleievitskap

tere ein opptrapplingsplan for NOKUT når dei kjem på besøk. Vi må bruke kriteria deira når vi planlegg dimensjonering av fagmiljøa, seier Aarbakke, som meiner at det er lov å bruke "vit og forstand".

– Juss-gjennomgangen vil verte ein ljoskastar på samanhengen mellom oppbygging av staben basert på undervisingsbehov versus forskingsbehov, og korleis vi rekrutterer til fag i konkurransen med lønsdrivande aktivitetar der juss og helseprofesjonar der dei tydelegaste døma, seier Aarbakke. Han ser fram til ein nødvendig diskusjon i etterkant av akkrediteringsprosessen i juss og sjukepleievitskap.

– Eg håpar han ikkje får form av eit svarteperspektiv, seier Aarbakke.

Kriteria er godkjende

Då berre ei av 29 (!) norske sjukepleiarutdanningar vart godkjende av NOKUT i fjor, var det nettopp krav til kompetanse i fagmiljøet som "felte" mange av utdanningane, sjølv om kravet på lågare grad er langt lågare – 20 prosent i fagmiljøet skal ha fyrstestillingskompetanse.

Forskerforum spør NOKUT-direktør Oddvar Haugland om korleis NOKUT stiller seg til at juss-miljøa ikkje lever opp til kompetanseskrava.

– Vi kan ikkje vurdere på førehand om fag og institusjonar tollar ein gjennomgang. Det ville ikkje ha vore god kvalitetssikring. Forskriftene har vore nokså uendra frå 2003, så universiteta bør ikkje vere ukjende med desse kriteria.

– Ein kan hevde at kriteria er for strenge eller urealistiske?

– Kriteria har vore på høyring både i 2003

Ingen av dei juridiske fakulteta i Noreg tilfredsstiller NOKUT-krava til akkreditering.
 (Foto: Scanpix)

bli avskilta

seier rektor Jarle Aarbakke ved Universitetet i Tromsø. Vitskap må føre til debatt. (Foto: Forskerforum)

og før dei nye kom no i januar, og svært få meiner at dei er for strenge. Tilbakemeldingane vi har fått, tyder snarare på det motsette, seier Haugland. Han opplyser at reakkreditiringsprosessen for juss framleis er i planleggingsfasen og at prosjektplanen skal vere klar i slutten av mars. Han trur det iallfall vil ta året å fullføre prosessen.

– Institusjonane er varsle i god tid – det inngår òg ei sjølvevaluering i prosessen. For reakkrediteringer gjeld dei same krava som ved fyrste gongs akkrediteringer, men i tillegg skal det leggast vekt på utdanningas faglege nivå og dokumenterte resultat, understrekar Haugland.

Kvifor 25 prosent professorar?

Bjørn Stensaker, forskingsleiar ved forskingsstiftinga NIFU STEP, er kritisk til korleis kriteria har vorte fastsette

– Det er klart at studium treng lærarar med høg kompetanse. Miljøet bør vere av eit visst omfang for at det ikkje skal vere for sårbart. Problemet i denne samanhengen er at ein kan stille faglege spørsmålsteikn ved sjølv kriteriet som NOKUT bruker. Kvifor 25 prosent professorar? Kva fagleg belegg har ein for akkurat dette kriteriet? spør Stensaker, som blant anna har evalueringsteori og evalueringsforskning som spesialfelt.

– Når ein har eit akkrediteringssystem, kan ein argumentere for at slike kriterium eksisterer, men ein må kan hende grunngje dei annleis enn berre å hevde at dette er eit "fagleg kvalitetskriterium". Ikke minst kan ein argumentere for at slike kriterium heller har med likehandsaming av lærestader og ei føreseieleg sakshandsaming å gjere, seier Stensaker.

Heller mangellapp?

Han stiller vidare spørsmål ved om det er nødvendig å køyre ein evaluatingsprosess når ein alt på førehand veit at miljøa ikkje oppfyller kriteria.

– Då kunne ein næraast på førehand ha skrive ut ein "mangelapp" til lærestadene og seie at her må ein ta grep. Fordelen med presise kriterium er at ein i stor grad kan "forenkle" evaluatingsprosessen, slik at miljø som openbert ikkje lever opp til kriteria vert varsle med ein gong. Slik kan både NOKUT og lærestade spare tid og ressursar, seier Stensaker.

Leiar Gunnar Stave i Universitets- og høgskolerådet kommenterer saka slik:

– NOKUT må legge desse kriteria til grunn. Det er dei pålagde.

Stave vil elles vere varsam med å uttale seg i forkant av akkrediteringsprosessen.

– Det er eit viktig prinsipp at NOKUT skal vere uavhengig, og UHR vil ikkje så tvil om dette prinsippet. NOKUTs rolle og arbeid må vi diskutere på grunnlag av erfaringar med gjennomførte prosessar og i situasjonar der vi kan diskutere dette prinsipielt, og ikkje blir mistenkte for å ville påverke konkrete evalueringar, seier Stave.

Ikkje ressursar nok

Forskerforum har innhenta oppdaterte tal over tilsette ved Juridisk fakultet, Universitetet i Bergen. Av 59 vitskapleg tilsette har 25 fyrstellingskompetanse (42 prosent). 13 av desse er professorar.

Ved Universitetet i Oslo vert reknestykkjet meir komplisert ettersom undervisinga i masterstudiet i juss er fordelt på fleire institutt. Samtidig bruker fakultetet mange time-lærarar som er praktiserande juristar, opplyser dekan Jon F. Johnsen ved Juridisk fakultet.

– Men vi reknar med at vi ikkje oppfyller krava i dag, seier Johnsen og legg til:

– Vi har ingen alvorlege innvendingar mot kriteria, men har ikkje vorte tilført nok ressursar til å kunne leve opp til dei.

Av Kjetil A. Brottveit

Reknast stipendiatar?

Skal stipendiatar inngå i talet på vitskapleg tilsette totalt? Forskerforum har rekna med stipendiatar i tala i denne artikkelen, men NOKUT opplyser at det for ein stor del er opp til institusjonane sjølve, jf. § 2-2 (3) i forskriften om akkreditering: "Størelsen på fagmiljøet angis i årsverk, og skal være tilpasset undervisnings- og veiledningsbehovet for studiet, samt den forskning og det faglige eller kunstneriske utviklingsarbeidet som skal utføres." Dermed vert det eit spørsmål om i kva grad stipendiatare medverkar i undervising, rettleiing, forsking etc.

Harvard-rektor sluttar

Som venta leverte Harvard-rektor Lawrence H. Summers inn avskilssøknad nyleg. Den interne kritikken mot leiarskapen hans vart intensivert den siste tida før han gjekk av. Summers kjem til å sitje i stillinga fram til 1. juli. Rektoren hamna i hardt vêr i fjor då han i tvitydige ordelag uttalte seg om evnene kvinner har innanfor matematikk og naturvitenskap, men kritikken rett før han gjekk av handla om leiarskapen hans generelt.

Helseforskning i ny drakt

Færre og større programmer med klarere mål er profilen på den nye helseforskningen som Forskningsrådet nå setter i gang. I år er det første gang Forskningsrådet setter av fondsmidler til temaet helse. Forskningsrådet har fått tildelt 163.626 millioner kroner til helseforskning fra Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) for 2006. Det er en økning på 5,5 millioner fra 2005. Etter en omfattende høringsrunde i forskningsmiljøene og departementene har man kommet fram til fem nye forskningsprogrammer: Folkehelse, Psykisk helse, Helse- og omsorgstjenester, Klinisk forskning og Miljø, gener og helse. De nye programmene løper fra 2006 til 2010.

Bologna påverkar Afrika

Dei fleste landa i Europa er no trekte inn i Bolognaprosessen. Strukturdiskusjonane og reformarbeidet får no konsekvensar i andre verdsdelar òg. Blant anna er den franskspråklege delen av Afrika i ferd med å ta etter den europeiske modellen. Det har alt hendt i Algerie, Tunisia og Marokko, men ein liknande prosess går føre seg i dei vestafrikanske landa som er slutta til Union économique et monétaire Ouest africaine (UEMOA). UEMOA har vedteke ein avtale om lik rett til opptak ved universitet i dei tilslutta landa, og no diskuterer ein òg spørsmål som Bologna-prosessen har aktualisert – som kvalitetssikring og masterutdanninger. Ved ein konferanse i Marokko i mai står ei rekke spørsmål rundt reformer for den franskspråklege høgare utdanninga i Afrika på dagsordenen.

Nytt utvalg for godkjenning

Kunnskapsdepartementet har oppnevnt et utvalg som skal utrede problemstillinger knyttet til dagens system for godkjenning og godskriving av høyere utdanning i Norge. Utvalget skal blant annet føreslå tiltak som kan gjøre saksbehandlingen av søkerne om godkjenning av utenlands høyere utdanning enklere, raskere og mer brukervennlig og samtidig sikre at den er rettferdig. Utvalget skal spesielt vurdere behov for endringer som kan bidra til bedre integrasjon av innvandrere i det norske arbeidsmarkedet. Utvalget skal ledes av Knut Brautaset fra Høgskolen i Agder. Brautaset er også styreleder for Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU).

Penger i akademia

Overfører penger i milliardklassen

De fire norske breddeuniversitetene hadde til sammen et "overskudd" på 1,327 milliarder kroner fra 2005-rekneskapene som de overfører til 2006-budsjetten. Samlet overførte alle lærestedene i Norge vel 2,2 milliarder kroner, viser tall fra Database for statistikk om høgre utdanning.

De fire norske breddeuniversitetene overførte nesten 450 millioner kroner mer fra 2005-rekneskapene sammenlignet med 2003, og har kommet opp i rekordhøye 1,327 milliarder kroner i overskudd. Universitetet i Oslo (UiO) overfører nesten fire ganger så mye midler som de gjorde for to år siden.

Men også i høyskolesektoren har trennen med å overføre statlige midler til neste års budslett økt kraftig. Tall fra Database for statistikk om høgre utdanning viser at summene har doblet seg på to år, og ligger nå på mellom 450-500 millioner for hele sektoren. Her er likevel tallene usikre, siden såkalt nettbudsjettering ikke har blitt innført ved alle institusjonene før i 2004-2005.

Det samlede "overskuddet" for alle institusjonene i høyere utdanning i Norge ligger på vel 2,2 milliarder kroner, skal en tro Database for statistikk om høgre utdanning, som bygger på institusjonens egne økonomirapporteringer.

Stor debatt i Oslo

Ved UiO ble det en stor debatt internt i styret da de skulle vedta fjarårets rekneskap.

- Det er en gåte hvor det blir av pengene, sier styremedlem ved Universitetet i Oslo, Kristian Molestad.

- En del av overføringene skyldes at Forskningsrådet bevilger forskningsmidler sent i budslettåret, men en stor del av pengene kommer direkte fra departementet ved årets begynnelse.

Molestad mener det er et paradoks at instituttene ved UiO har spart og skjært inn på stillinger og vitenskapelig utstyr i 2005, mens universitetet lar flere hundre millioner kroner forblø ubrukt.

- Kvalitetsreformen tærer på de ansatte, og tiden til forskning blir mer og mer oppstykket. Samtidig har vi nedskjæringer på grunnhetene. Da ser det rart ut å gå ut med et "overskudd" på nærmere 400 millioner.

Kan svekke forskningen

Rolf Reikvam, SVs representant i KUF-komiteen på Stortinget, stiller seg uforstående til at sektoren opererer med det han kaller et så stort "underforbruk".

- Dette gir ikke akkurat gode argumenter for å øke forskningsmidlene, kommenterer han.

Reikvam tror ikke det vil komme på tale å "dra inn" midlene, men han mener institusjonene nå må skjerpe seg og få pengene i omløp til forskning.

- Riksrevisionen har tidligere kritisert universitetene, og jeg har selv forsøkt å sette meg inn i problemstillingen ved UiO uten at jeg har forstått så mye mer av årsaken.

Avdelingsdirektør i Kunnskapsdeparte-

mentet, Rolf Larsen, forteller at departementet nå vil gå gjennom overføringene i detalj sammen med de institusjonene som ikke har gode forklaringer på hvor pengene går.

- Mye av dette er likevel bundne midler og nødvendige overføringer, sier Larsen.

Men han bekrefter at noen institusjoner, som Universitetet i Oslo, lider av et forklaringsproblem.

- For departementet kan dette bli problematisk, all den stund vi argumenterer for å øke forskningsinnsatsen i Norge, sier Larsen.

Avdramatiserer

Leder for Universitets- og høgskolerådet og rektor ved Høgskolen i Volda (HVO), Gunnar Stave, ønsker å avdramatisere de store "overskuddene" i høyere utdanning.

- Et viktig poeng er at dette ikke er et overskudd, men sannsynligvis for en stor del bundne midler, sier han.

- For vår egen del overfører vi 14 millioner kroner. Mesteparten av denne summen skyldes midler som har kommet sent i budslettåret eller er bundne til bestemte formål, for vår del til stipendiater, midler til et senter, prosjektmidler fra NFR og liknende. Vel to millioner kroner står igjen som frie, disponibele midler, sier Stave.

Han innrømmer at tallene høres svært høye ut, men vil ikke gi seg ut med noen helhetlig forklaring på de store overføringene.

- Det kan selvsagt tenkes at noen bygger seg opp reserver etter at den resultatbaserte finansieringen ble innført. Inntektene vil svinge fra år til år, mens vi har behov for å planlegge driften for flere år. Litt sparing til disponible avsetninger virker fornuftig. Vår høgskole disponerer i alle fall ikke mer enn hva vi akkurat trenger, kommenterer rektoren.

Etter at institusjonene fikk ekstramidler i samband med kvalitetsreformen, har en del institusjoner bokført disse midlene under særskilte tiltak, og holdt dem utenfor de ordinære rammene.

- Det var også vår praksis tidligere.

- Frykter du ikke at sektoren får et legitimetsproblem overfor bevilgende myndigheter når dere overfører slike summer?

- Nei, jeg tror det er gode forklaringer på institusjonenes disposisjoner. Det er i alle fall min erfaring fra egen institusjon.

Fakultetene sitter på pengene

- Vi mener overføringene ikke er problematiske. Over halvparten dreier seg om byggprosjekter som går over flere år, sier økonomi- og personaldirektør ved Universitetet i Bergen, Kjell Bernstrøm, som understreker at UiB har bygd ned sine overføringer i perioden 2002 til 2006.

7-8 prosent av totalbudsjettet fra 2005 blir overført til 2006 ved UiB.

- Det som bekymrer oss litt, er at fakultetene sitter igjen med såpass mye ubrukete midler, men vi planlegger nå å stramme inn på dette.

Fakultetene ved UiB står for 84 millioner kroner av overføringene til neste års budsjett, mot 56,8 ble overført til 2005-budsjettet. Til sammenligning ble 9,1 millioner overført til 2003-budsjettet.

- Dette har flere årsaker. Medisin og mat.nat. sparer nok opp en del penger til vitenskapelig utstyr, og en del skyldes nok bevilgninger som kommer sent i budslettåret.

- Universitetene har lenge signalisert vanskelig økonomi. Er dere ikke bekymret for signaleffektene til resten av samfunnet når såpass mye av de statlige midlene blir overført fra et budsjettår til neste?

- Det er kanskje ikke bra at det overføres så mye midler totalt i vår sektor i Norge, men vi mener at UiB har gode og naturlige forklaringer på avsetningene. Tar vi vakk byggeprosjektene er det reelt sett vel 4 prosent av budsjettet som blir overført. Dessuten skal vi huske på at dette i stor grad er snakk om øremerkede midler. Så det bunner i et spørsmål om hvor stor frihetsgrad våre institusjoner bør ha. Uansett har vi brukt mye tid på å analyse og gjøre rede for overføringen ved UiB, og det ble ingen stor diskusjon om dette i styret.

Bygg

Som forklaring på overføringene er det spørsmål om bygg som stadig går igjen.

- 40 millioner skyldes salg av personalboliger, der midlene er satt av til renovering av eldre bygg på campus, sier assisterende økonomi- og personaldirektør ved Universitetet i Tromsø (UiT), Atle Engebretsen om overføringene til 2006-budsjettet.

Vel 14 prosent av totalbudsjettet fra 2005 blir overført til 2006 ved UiT.

- Universitetene har vært gjennom en periode med ekstrabevilgninger på grunn av kvalitetsreformen og økte bevilgninger som følge av økt studiepoengsproduksjon. Det tar tid å få faset midlene inn som faste stillinger eller til kjøp av vitenskapelig utstyr, så en stor del skyldes treghet i systemet. Det tar rett og slett tid å bruke pengene.

Engebretsen ser heller ikke bort ifra at det

Universitetet i Oslo har firdoblet "overskuddet" på to år. Nå må de svare for seg til departementet.
(Foto: Ståle Skogstad)

settes av en del midler på instituttnivå for fremtiden, som reserve, med tanke på tider med lavere bevilgninger.

- Frykter dere at de store overføringene kan gi dårlige signaler til politikerne når budskapet fra universitet har vært "sulteforing"?

- Økningen i overføringene de senere årene må ses på som en tidsforskyvning av aktivitet. Man må huske på at universiteter og høgskoler har blitt pålagt nye oppgaver gjennom kvalitetsreformen. Når familmiljøene etter hvert tilpasser bemanning og aktivitetsnivå til nye oppgaver og høyere bevilningsnivå, vil avsetningene avta. Parallelt med dette jobber vi med å forbedre de interne fordelsmekanismene for å unngå store overføringer i fremtiden.

Mer nyansert enn Haugstad

Heller ikke ved NTNU er de bekymret for størrelsen på overføringene.

- Dette skyldes treghet i systemet. Det tar tid å få ekstrabevilgningene fra kvalitetsreformen inn i systemet. Vi skal ansette stipendiatier, skaffe vitenskaplig utstyr og finne fornuftige bruksområder, sier Arntsen.

Han avviser at NTNUs måter bygger seg opp reservekapital.

- Statssekretæren til Kristin Clemet, Bjørn Haugstad, mente da han gikk av i fjor høst at NTNUs oppsamling av midler satte politikerne i forlegenhet overfor Finansdepartementet og andre. Kommentar?

- Jeg skjønner at det blir stilt spørsmål ved disposisjonene våre, men svaret er mer nyansett enn som så. Noe i reserve må vi ha. Universitetsdriften er mer langsiktig enn et budsjettår. Vi ser likevel at vi må redusere på sikt, og det jobber vi med.

Av Ingmar Myking

Universitetene bruker minst i staten på lokal lønn

Selv om høyere utdanningsinstitusjoner har problemer med å bruke opp de årlige budsjettmidlene, er de verstinger i staten ved å gi minst i lokale oppgjør, viser FAFO-rapport.

Norske universiteter og høyskoler overfører milliarder av kroner til 2006-budsjettene, men har tradisjonelt vært påholdne med å gi lokale lønnstillegg. FoU-sektoren er den sektoren hvor arbeidsgiverne sjeldnest og i minst grad la egne midler til den lokale potten. Sekturen bruker minst midler på forhandlinger på særskilt grunnlag (2.3.4-forhandling). Dette viser en FAFO-rapport om lokale forhandlinger i forsknings- og utdanningssektoren i staten, utført på oppdrag fra Forskerforbundet, Norsk Tjenestemannslag (NTL), Parat og Utdanningsforbundet. Rapporten er basert på en spørreundersøkelse Opinion gjennomførte blant tillitsvalgte og arbeidsgivere i det statlige tariffområdet våren 2003.

- Resultatene kan leses som en dokumentasjon av manglende evne og vilje i denne sektoren til å bruke økonomiske virkemidler i en ak-

tiv personalpolitikk, sier Kolbjørn Hagen, leder i Forskerforbundet.

Han får følge av leder i forhandlingsseksjonen i Forskerforbundet, Eirik Rikardsen.

- Det er et stort paradoks at institusjonene opererer med summer i milliardklassen som overføres til kommende budsjett, samtidig som de ikke vil bruke penger på egne ansattes lønninger, kommenterer Rikardsen.

- En stor del av disse midlene skyldes ekstraressurser som følge av kvalitetsreformen. Det er et tankekors at de som gjennomfører reformen til daglig ikke blir kompensert for ekstraarbeidet i de lokale lønnsforhandlingene.

Han mener den manglende viljen til å bruke ekstra lønnsmidler lokalt bør gjenspeile seg i de sentrale forhandlingene med staten.

- Når våre fremste fagfolk ligger 150-200 000 tusen etter folk med lignende kompetanse i det private næringslivet, skal det mye til før våre medlemmer blir lønnsdrivende eller lønnledende, slik privat sektor frykter.

Fakta

Universitetsøkonomi

Universitetet i Oslo

Likviditet: 1,2 milliarder.

- Driftsinntekter 2005: 4,533 (departement + NFR + andre eksterne)
- Penger til "utsatt aktivitet", overført fra 2005: 397 millioner (101,896 millioner i 2003)
- 183 er midler fra Norges Forskningsråd o.l.
- 168 millioner er penger til overs fra grunnbevilgningen fra Kunnskapsdepartementet.

Universitetet i Bergen

Likviditet: 683 millioner

- Driftsinntekter 2005: 2,625 milliarder (departement + NFR + andre eksterne)
- Penger til "utsatt aktivitet", overført fra 2005: 280,4 millioner (292,171 millioner i 2003)
- 55 er midler fra Norges Forskningsråd o.l.
- 225,4 er penger til overs fra grunnbevilgningen fra Kunnskapsdepartementet.

Universitetet i Tromsø

Likviditet: 456 millioner

- Driftsinntekter (tilskudd fra UFD) 2005: 1,544 milliarder (departement + NFR + andre eksterne)
- Penger til "utsatt aktivitet", overført fra 2005: 238 millioner (136,769 millioner i 2003)
- 82 er midler fra Norges Forskningsråd o.l.
- 156 er penger til overs fra grunnbevilgningen fra Kunnskapsdepartementet.

NTNU

Likviditet: 1,2 milliarder

- Driftsinntekter: 3,6 milliarder (departement + NFR + andre eksterne)
- Penger til "utsatt aktivitet", overført fra 2005: 412 millioner (352,487 millioner 2003)
- 150 er midler fra Norges Forskningsråd
- 262 er penger til overs fra grunnbevilgningen fra Kunnskapsdepartementet.

Universitetene er gjerrigst i staten når det gjelder lokal lønn, viser FAFO-rapport.
(Foto: Jan Zahl)

Tror ikke på lønnsløft for akademikere
 Forhandlingsleder Jørn Skille i staten lover ikke mer lønn til offentlig ansatte med høyere utdanning, ifølge LO-aktuelt. Han mener penge ikke er det eneste virkemiddel for å sikre kvalifisert arbeidskraft i det offentlige. Staten har heller ikke store rekrutteringsproblemer i dag, sier Skille. NTL og Unio har i forkant av årets lønnsoppkjør kommet med utspill og krav om høyere lønnsvekst til spesielle grupper i offentlig sektor. Mens NTL er opptatt av likelønn, har Unio allerede krevd fire prosent lønnsøkning til offentlig ansatte med høyere utdanning. Forhandlingsleder Jørn Skille i staten følger sjefen sin, statsminister Jens Stoltenberg, når han i forkant av oppkjøret kommenterer kravene – på generelt grunnlag. Stoltenberg sa under Unios tariffkonferanse at det kan åpnes for ulik lønnsvekst, så lenge ikke den totale rammen for oppkjøret overskrides. Men Skille har liten tro på at det er mulig, og heller ikke ønskelig, å gi enkelte grupper et kjempeløft lønnsmessig.

– Vi må løse dette innenfor de rammer vi har til rådighet, sier Skille.

– Vi har ikke et særlig stort rekrutteringsproblem i staten i dag. Og vi vil ikke gå utover de rammene som legges i frontfaget uten at vi opplever at vi har et problem, sier Skille.

Kvinnene taper på bonusfesten

Mannlig ansatte i bank, finans og forsikring ble lønnsvinnerne i fjor med 7,7 prosent lønnsvekst, dobbelt så mye som den gjennomsnittlige lønnsveksten i befolkningen.

– Overraskende høye tall, sier Øystein Olsen, administrerende direktør i Statistisk sentralbyrå (SSB) og leder i Det tekniske utvalget for inntektsoppkjørene.

Tallene fra Teknisk beregningsutvalg (TBU) som ble lagt fram i går, viser at gjennomsnittslønnen for alle lønnstakere økte med 3,25 prosent i fjor, mot 3,5 prosent året før. Det er den laveste lønnsveksten på 10 år. Likevel har norske husholdninger sterkt økning i kjøpekraften. Årsaken er lav prisvekst og lav rente.

Støttar universitet i Irak

Den kaotiske situasjonen i Irak har ført til at universiteta er ei alvorleg krise. Nokre opplysningar går ut på at minst 40 prosent av dei best kvalifiserte universitetslærarane har flytta til utlandet. Regjeringa prøver å lokke dei tilbake med tilbod om betre løn og tryggleiksvakter. Den ustabile situasjonen vert illustrert av at statsråden for høgare utdanning, Sami al-Mudhaffar, tidlegare i vinster så vidt berga livet etter ei bilbombe. FNs kultur- og utdanningsprogram UNESCO skal hjelpe dei irakiske universiteta blant anna gjennom eit "fellowship programme" der lærarar og administratorar får tilbod om å vere ein periode ved eit universitet eller ein høgskule i eit anna land for å lære meir om den internasjonale utviklinga på ulike akademiske felt. Dei skal seinare vende tilbake til Irak for å bruke kunnskapane sine der. UNESCO dekkjer ein del av utgiftene til slike utanlandsopphald, men treng samarbeidspartnerar rundt om i verda.

Lønnskonflikt i England

Universitetslærerne boikotter

Engelske universitetslærere raser over at 3,5 milliarder pund i nye studiebyrør blir holdt utenfor lønnsforhandlingene. Samtidig har rektorenes lønn økt med 25 prosent over tre år.

Undervisningspersonalet ved de engelske universitetene har gått ned i lønn med nesten 40 prosent de siste 20 årene – sammenliknet med prisutviklingen ellers i samfunnet. De to organisasjonene NATHFE, The University & College Lecturers' Union, og Association of University Teachers (AUT) har kjempet en hard kamp mot Blair-regjeringens innføring av såkalte top up fees, studiebyrør på 3000 pund som blir innført på bachelor-nivå denne høsten. De universitetsansatte tapte kampen mot Tony Blair og utdanningsminister Charles Clarke som brukte de universitetsrektorene for å tvinge gjennom Higher Education Bill 2004 i sektoren.

Falskt løfte

Rektor-organisasjonen CEA (Colleges Employers' Association) gikk bredt ut mot sine dårlig lønte ansatte med løfte om at studiebyrørene, som er estimert til 3,5 milliarder pund, skulle finansiere et lønnsløft. Akademikerlønnin-

gene i britisk Akademia starter på 13.000 pund i året for assistenter – eller 150.000 kroner, mens regulære universitetslærere begynner på 290.000 kroner og professorer har 450.000 i startlønn. Samtidig har 33 av rektorene ved de britiske universitetene bedalt enn statsministeren. En undersøkelse offentliggjort 9. mars viser at lønningene til universitetslederne har steget med 25 prosent i løpet av de siste tre årene.

Eksamensboikott

Under denne vårens lønnsforhandlinger i England ble det klart at universitetene ville nedprioritere de ansatte lærerne nok en gang – tross innføringen av top up fees. Arbeidsgiverne la ingen lønnsøkninger på bordet og nektet å diskutere bruk av top up-fees til lønn. Svaret fra AUT og NATHFE er å kreve at en tredjedel av studiebyrørene går til lønn. 120 medlemmer av det britiske parlamentet har offentlig støttet

Iskaldt mellom rektorer og ansatte

Ralph Yarrow, professor i drama og komparativ litteratur ved University of East Anglia (UEA), deltar i aksjonene og eksamensboikotten i England. Yarrow, som også har utmerket seg som forfatter, teaterregissør og performer, har vært ansatt ved UEA i 30 år. Han mener de store aksjonene ved engelske universiteter dels kan forklares med økende frustrasjoner over arbeidssituasjonen.

– UEA har i likhet med de andre høye utdanningsinstitusjonene i England vokst enormt. Da jeg begynte, hadde universitetet i underkant av 4000 studenter. Nå er det nærmere 12 000 studenter her.

Mer penger og politikk

Han mener universitetene mer og mer har blitt drevet i retning mot politisk og finansielt styrt agendaer.

– Motstanden mot administrative og organisatoriske inngrep i både lærerrollene og forskningsrollene blant de universitetsansatte har økt jevn over mange, mange år. UEA har tradisjonelt hatt svært gode lærer-student relasjoner, vi har drevet med interessante utforskninger av interdisiplinær art og drevet med mye praktisk og kreativt arbeid. Disse tradisjonene har blitt angrepet av denne politisk og økonomisk drevne utviklingen av universitetene.

– De akademiske lønningene er verdsatt for lavt i sammenligning med lønningene for lignende yrkesgrupper i Storbritannia og i resten av Europa. Lønningene har alltid vært langt under leger og andre yrkesgrupper som krever lang utdannelse, og lønnsgapet har

Ralph Yarrow er egentlig imot skolepenger i engelsk høyere utdanning, men han mener universitetslærernes dårlige lønninger setter det engelske utdanningssystemet i fare.

bare vokst. Sett i forhold til andre yrker i den offentlige sektor har lønningene våre falt 40 prosent de siste 20 årene, og selv sagt mer hvis du sammenligner med privat sektor.

Professorlønningene ligger på i overkant av 40 000 pund. Og kravene til målbare resultater er voksende.

– Du må være ekstremt flink, og du blir stadig spurta om å evaluere deg selv, forske mer og publisere mer. I tillegg kreves det mer av deg som lærer og veileder for en voksende studentmasse, uten at du blir belønnet med anerkjennelse fra samfunnet.

eksamen

kravet om en lønnsstigning for universitetslærerne. I slutten av februar fikk begge arbeidstakerorganisasjonene - som for øvrig står foran en fusjon - vedtak gjennom uravstemninger for å gå til streik den 7. mars. Etter denne dagen er all eksamen og evaluering av studentenes arbeider blitt innstilt.

- Universitetene bærer ansvaret for å spille med studentenes framtid ved å nekte å komme til enighet, sier generalsekretær Sally Hunt i AUT til avisen The Independent.

I skrivende stund har arbeidsgiverne ved de britiske universitetene ikke kommet med noe tilbud til de aksjonerende universitetslærerne, og aksjonen fortsetter.

Av Andreas Høy Knudsen

Association of University Teachers var skeptisk til å innføre studiegebyrer (top-up fees) i England. Universitetene tjener vel 3,5 milliarder pund på innføringen av studiepenger. Nå krever lærerne sin del av kaka. Her fra en protestmarsj i London mot skolepenger. (Foto: Scanpix)

Tror på kompromiss

Yarrow mener AUT (Association of University Teachers) gjør en god jobb i lønnsforhandlingene.

- AUT har blitt mye sterkere de siste årene, og som fagforening er de villige til å høre på og løse individuelle problemer.

- Tror du de pågående aksjonene vil gi resultater?

- De vil i det minste klare å nå et kompromiss med arbeidsgiverne. Det tror jeg er det meste vi kan håpe på. Rektorenes organisasjon, CEA (Colleges Employers' Association), har et poeng når de sier at alle skolepengene ikke kan brukes til lønninger. Samtidig mener jeg at de må kunne åpne for en dialog, ikke bare snu ryggen til og late som ingenting.

Engelskmannen er ikke spesielt glad for å måtte gå til streik og aksjonere på måter som kan gi negative virkninger for studentene.

- Selvfølgelig vet arbeidsgiverne at vi ikke vil sette utdanningen til våre studenter på spill. Selv om vi sier at vi ikke skal evaluere studenter og lese og rette arbeidet deres, vil de fleste sørge for at ikke studiene deres blir spolert. Dette vet arbeidsgiverne. Det er spill-fekteri fra begge sider.

Yarrow tror de fleste vil evaluere arbeid "under pulten", uten å gi studentene karakterer eller evaluerte essays. Tilbakemelding vil bli gitt så snart streiken er over.

Studenter støtter

Men mange studenter støtter lærerne sine.

- Ved UEA og de fleste andre universitete har studentene demonstrert i solidariti

Unio med i trygdeforhandlingene

Etter kritikk fra Unio, Akademikerne og YS har regjeringen endret mening. De får likevel være med i trygdeforhandlingene og blir også trukket tettere opp til uføreutvalget. I fjor ble det nedsatt et utvalg som skulle utredde framtidas uføretrygd. Etter stortingsvalget ble LO og NHO representert i utvalget. Dette klaget Unio og de to andre på i et møte med Jens Stoltenberg, og innvendingene har nådd fram.

Strid om tysk reform

"Kleinstaaterei" er eit nedsetjande ord i tysk debatt. Det viser tilbake til tida før samlinga av Tyskland, og området bestod av ei rekke sjølvstendige monarki og fyrstedøme. No brukast ordet om forfatningsreforma som regjeringskoalisjonen har vorte samde om. Problemet med utkastet som nyleg vart handsama i Forbundsdagen er at Sosialdemokratane (SPD) er splitta i synet på framlegget. Ikke minst gjeld det på utdanningsområdet, der reforma skulle innebere at det føderale nivået får mindre å seie. Til dømes skulle ei rekke løvnader frå regjeringa når det gjeld høgskulesektoren falle bort, noko som ein del representantar frå dei mindre og fattigare forbundslanda er uroa for. Motstandarane av reforma blant sosialdemokratane får støtte av opposisjonen som vil ha store endringar i reformframlegget.

Utlendingar til Storbritannia

Talet på utanlandske studentar i Storbritannia auka med vel seks prosent i studieåret 2004/05. Det viser tal frå Higher Education Statistics Agency. Totalt sett var det 318 400 utanlandsstudentar i landet. Om lag ein tredjedel kom frå EU, og tilstrøyminga har spesielt auka frå nye EU-land. Av europeiske land utanfor EU er det Noreg som sender flest studentar til Storbritannia, sjølv om talet på norske studentar vart redusert med 8,5 prosent til 3345. Utanom Europa står Kina for den største kontingenget (52 675), medan India hadde 16 685. "Business and administrative studies" var det mest populære faget blant nye studentar, men kunstnariske utdanninger er òg svært ettertrakta. På doktorgradsnivå dominerer biologiske og medisinske fag.

Stengere kildehenvisninger

Kildebruksutvalget vil at forlagsbransjen skal lære av Alnæs-saken og innføre et system der forlaget og forfatteren i fellesskap gjøres ansvarlige for at all kildebruk tydeliggjøres. 3. mars la utvalget fram sin utredning "God skikk" om kildebruk i allmenne, historiske framstillinger. Utvalget ble nedsatt i januar 2005, i kjøvannet av striden rundt Karsten Alnæs' manglende kildehenvisninger i fembindsverket Historien om Norge. Morgenbladet hadde i november 2003 rettet plagiatsklager mot Alnæs. Utvalget anbefaler blant annet at det i normalkontrakten kommer inn et punkt som slår fast forlagets og forfatterens ansvar for å følge et avtalt henvisningsystem til kildene.

Av Victoria Walløe (tekst og foto)

Hovedtariffoppgjøret

Statsministeren åpner for lønnsløft

Statsminister Jens Stoltenberg åpnet på Unios tariffkonferanse i mars for at offentlig ansatte med lang utdanning kan få et løft i vårens lønnsoppgjør. Unio krever fire prosents lønnsøkning.

Forskere og andre langtidsutdannede i offentlig sektor ligger opp til 200 000 kroner etter privat ansatte med like lang utdanning. Så tydelig som det er mulig for en statsminister, ga Jens Stoltenberg på Unios tariffkonferanse støtte til at enkelte grupper kan få mer i lønnsøkning enn den rammen som oppgjøret i industrien setter.

Kontaktutvalget

Stoltenberg siterte fra det som kontaktutvalget mellom regjeringen og arbeidslivets parter ble enige om i 2003.

Her heter det at lønnsveksten som avtales sentralt og lokalt i industrien (frontfaget) skal være normgivende for andre. Men: "Samtidig er det viktig at det innenfor disse rammene gis rom for endringer i relative lønninger som sikrer et velfungerende arbeidsmarked og en rettferdig lønnsutvikling".

- Dette stiller jeg meg bak, konkluderte Stoltenberg.

På spørsmål til statsministeren om mulige lønnsløft for forskere henviste Stoltenberg igjen til vedtaket i kontaktutvalget.

- Men skal noen få mer, så betyr det at andre får mindre. Noen må stå opp og si hvem det er som skal ha mindre, utfordret han forsamlingen.

Positive signal

Unios leder Anders Folkestad tolket det positivt at statsministeren valgte å understreke så sterkt at det såkalte frontfaget skal forstås bredt.

- Jeg oppfatter dette som et positivt signal til oss. Rammen industrien setter skal ikke være en fasit, sier Folkestad.

Unio la i går fram sine hovedkrav i lønnsoppgjøret, og Folkestad fastslo at den økonomiske rammen for vårens lønnsoppgjør må være godt over fire prosent. Det vil sprengje den rammen LO har antydet for industrien, som sannsynligvis vil ligge på 3 og 3,5 prosent.

I lønnsoppgjøret kommer forskere, lærere, sykepleiere og politi til forhandlingsbordet etter at industriarbeiderne har gått foran og "lagt rammen" for hva konkurranseutsatt industri tåler. Staten og kommunene pleier å holde seg til denne rammen. Unio-leder Anders Folkestad mener at hans godt utdannede medlemmer må få sammenligne seg med industrifunksjonærer og ikke arbeidere, de kommer som regel bedre ut av oppgjørene (4,6 prosent i fjor).

- Vi legger lista

Men "frontfag-generalen" Kjell Bjørndalen i Fellesforbundet er ikke interessert i at Unio-medlemmene skal få mer enn hans medlemmer i årets lønnsoppgjør.

- Det er vi som må legge lista for hva vi til sjunde og sist skal komme ut med i årets oppgjør, sier Bjørndalen til Aftenposten.

Kravet om drøye fire prosent lønnsøkning vil ikke Bjørndalen kommentere, annet enn å

Jens Stoltenberg åpner for at frontfagsmodellen kan tolkes mer fleksibelt og gi et ekstra lønnsløft til forskerne. (Foto: Kjetil A. Brottveit)

minne om at de er først ute og hans medlemmer utgjør frontfaget.

Tror ikke på lønnsløft for akademikere

Heller ikke forhandlingsleder Jørn Skille i staten lover mer lønn til offentlig ansatte med høyere utdanning, ifølge LO-aktuelt. Han mener penger ikke er det eneste virkemiddlet for å sikre kvalifisert arbeidskraft i det offentlige. Staten har heller ikke store rekrutteringsproblem i dag, sier Skille. Skille har liten tro på at det er mulig eller ønskelig å gi enkelte grupper et kjempeløft lønnsmessig.

- Vi må løse dette innenfor de rammer vi har til rådighet. Vi har ikke et særlig stort rekrutteringsproblem i staten i dag. Og vi vil ikke gå utover de rammene som legges i frontfaget

uten at vi opplever at vi har et problem, sier Skille til LO-aktuelt.

- Vårt utgangspunkt er at det ikke er bare lønn som avgjør folks yrkesvalg, det er også f.eks. viktige elementer som arbeidets innhold, pensjonsordninger og arbeidstid.

Hvis og når lønnsforskjellene blir av en slik art at staten ikke greier å rekruttere kvalifiserte arbeidsfolk, er Skille villig til å åpne for nye grep. Det kan innebære at staten som forhandlingspart må utføre balansekunst. Staten må være lojal mot rammen som blir lagt ut fra resultatet av forhandlingene i frontfaget. Samtidig er det viktig å kunne bruke lønn som virkemiddel for å kunne ansette de personene man ønsker.

Av Ingar Myking

Studieavgifter i Hamburg

Frå og med hausten 2007 må alle studentar ved universitet og høgskular i Hamburg, ein sjølvstendig delstat i Tyskland, betale 500 euro (knapt 4000 NOK) per termin i studieavgift. Dette kjem i tillegg til ei alt eksisterande semestervegrift på 188 euro og ei forvaltingsvegrift på 50 euro. Vedtaket om å innføre studieavgift vart nyleg fatta av senatet i Hamburg. For å samtidig avhjelpe den økonomiske situasjonen til studentane skal ein tilby eit statleg garantert studielån med ei rente som no ligg under fem prosent. Politikaren bak framlegget, vitkapsenatoren Jörg Dräger, lovar at dei nye inntektene skal gå til å betre forsking og undervising i høgskulesystemet. Totalt reknar ein med ei inntektsauke på 45 millionar euro, noko som tilsvrar ei auke i løvingane på 8,5 prosent.

Større donasjoner i USA

Gåver frå private til universitet og høgskular i USA auka med 4,9 prosent i 2005. Dette går fram av ein statistikk som nyleg vart publisert. Rundt halvparten av auken gjekk til dei ti fremste høgskulanane. Totalt var dei private donasjonane på 25,6 milliardar dollar (om lag 169 milliardar NOK). Stanford University fekk aller mest, vel 600 millionar dollar. Tidlegare studentar stod bak 27,7 prosent av gåvene totalt i USA, medan stiftingar representerte 27,3 prosent og verksemder 17,2 prosent. Trass dei høge beløpa utgjer donasjone berre om lag 10 prosent av de økonomiske grunnlaget til universitet. Ein representant for interesseorganisasjonen Council for Aid to Education seier i eit avisintervju: "Voluntary support could never grow sufficiently to become the primary solution to budget challenges."

Finansiering av akademia

Små utsikter til ny finansiering

Bare en liten andel ansatte forskere kvalifiserer til pengestøtte etter finansieringskomponenten for formidling. Forskerne trenger andre incentiver enn belønning, mener matematikknestor Audun Holme.

Den siste delen av det resultatbaserte finansieringssystemet for universitets- og høgskolesektoren skal etter planen tette hullene når institusjonene har fått stykkpris for undervisning og vitenskapelig publisering. Stykkprisfinansiering av formidling og populærvisning kan imidlertid gjøre systemet enda mer åpent for svikt mot forskningsmiljøenes innsats. To undersøkelser fra tidligere NIFU (Norsk institutt for studier av forskning og utdanning), nå NIFU STEP, tyder på at mindre enn halvparten av forskerne i Norge driver med allmennrettet publisering og forskningsformidling.

Bare en tredjedel formidler

Mønsteret har vært påviselig siden begynnelsen av 1990-tallet; to tredjedeler av norske forskere har aldri drevet allmennrettet formidling. Halvparten av det totale antallet formidlingsartikler blir produsert av seks prosent av det fast vitenskapelige personalet.

- En liten andel av forskerne står for det meste av formidlingen, og de mest vitenskapelig produktive forskerne er også mest aktive når det gjelder formidling. Disse tendensene var nøyaktig de samme i undersøkelsene i 1992 og 2002, og det er ikke grunn til å tro at dette skulle ha endret seg nå, sier forsker Svein Kyvik, som står bak undersøkelsen.

Enkelforskernes vitenskapelige produksjon ligger 75 prosent høyere for de som har publisert populærvitenskapelige artikler, og 60 prosent høyere for de som har bidratt i samfunnsdebatten – sammenlignet med de som ikke har publisert for allmennheten.

Systematisk skjevføring

Systemet av poenggivende indikatorer for formidling er for tiden under annen gangs utredning i et utvalg under Universitets- og høgskolerådet (UHR). Utvalget jobber på sprek for å gjøre konserter, foredrag, skoleseminarer, avis kronikker og kunstinstallasjoner målbare på samme skala – for alle fagområder. Data fra NIFU STEP viser imidlertid en systematisk forskjell i formidlingsaktiviteter mellom fagområdene i norske forskningsinstitusjoner. Generelt publiserer samfunnsvitenskap og humaniora dobbelt så mange artikler rettet mot allmennheten som naturvitenskapelige, teknologiske og medisinske forskere gjør. Ifølge Kyviks undersøkelse i 1992 og 2002 er artikler i internasjonale tidsskrifter den helt dominerende publikasjonsformen i naturvitenskap, landbruksvitenskap og medisin. Samforfattede artikler skrevet for et internasjonalt publikum dominerer, også når det gjelder bøker og rapporter. I humaniora er de aller fleste artiklene og bøkene skrevet av én forfatter, for et norsk publikum. Denne skjevføringen er tilnærmet parallel i de ulike fagområdene og har vært uendret i den siste tjueårsperioden – som et tillegg til de vil-

Matematikkprofessor Audun Holme er bekymret for at finansieringsordningen for formidling skal falle i hendene på universitetenes byråkrater.
(Foto: Rune Ellefsen)

kårlige forskjellene mellom enkelforskere når det gjelder formidling.

Byråkratfare

Realfag mangler i det vesentlige kultur for formidling, ifølge matematikkprofessor Audun Holme ved Universitetet i Bergen (UiB). Holme er blant landets mest markerte og erfarte allmennformidlere av matematikk og utgir i disse dager barne- og ungdomsbooken "Da matematikken ble til." Professoren er meget betenklig over tellekantideologien som ligger bak den kommende finansieringsordningen for formidling.

- Hvis man prøver å oppmuntre til mer formidling og det faller i hendene til byråkratene som i dag styrer universitetene – enten de er byråkrater eller tidligere fagfolk – så er jeg redd muligheten blir misbrukt og gjort om til noe negativt, sier Holme til Forskerforum. Holme mener formidlingens rolle er avgjørende for å holde realfagene levende for en kommende generasjon fagfolk og forskere. Professoren viser til at realfagsforskerne er orientert mot spesialiserte tidsskrifter i utlandet, og at formidling nærmest anses som bortkastet tid. Mangel på norske lærebøker er imidlertid et stort og forsømt område innenfor realfag – et område som krever formidling, ifølge Holme.

- Jeg finner det nærliggende at departementet utlyser en priskonkurranse for formidling innenfor fag som trenger det, for å få fram kompetansen og de gode ideene som ingen har tid til å sette seg ned med, foreslår Holme.

England: meir til universiteta

Løyvingane til engelske universitet og høgskular skal øke med seks prosent neste år. Det har Higher Education Funding Council for England (HEFCE) nyleg kunngjort. Totalt fordeler HEFCE 6,7 milliardar pund, tilsvarende 77,3 milliardar kroner. Nesten fire milliardar norske kroner er sett av til å fremje rekruttering til høgare utdanning, ikkje minst fra miljø som elles rekrutterer lite til studiar. Trass dei auka løyvingane reknar ein ikkje med å nå regjeringas mål om at halvparten skal ta høgskule- eller universitetsutdanning dei nærmaste åra. I dag tek vel 42 prosent høgare utdanning. Den ansvarlege ministeren Bill Rammel seier at auka rekruttering er nødvendig økonomisk og sosialt. Dei auka løyvingane samt studieavgiftene som vert innførde til hausten kjem til å gje universitetet betre økonomi enn venta.

Utanlandske lærarar til Kina

Dei kinesiske universiteta leitar no med Ijos og lykter etter akademiske lærarar frå utlandet. Av språklege og kulturelle grunnar dreiar det seg mest om kinesarar som har utdanna seg i utlandet, men gradvis har utanlandske lærarar også vorte meir velkomne. Dei leiande universiteta utviklar seg raskt ved hjelp av særskilte løyvingar, og dei er viljuge til å gje importerte lærarar langt høgare løner enn den sentralt bestemte løna for ein kinesisk professor. Dette gjeld særskilt nokske "management schools" som også krev studieavgifter for å finansiere verksemda. Rekrutteringa går inn i ein allmenn plan om å modernisere universiteta i landet. Forskarane møter stadig hardare krav om å publisere forskningsresultat, og ved tilsettingar tel publiseringar meir enn lang arbeidserfaring.

Prima postdoktorsted

Universitetet i Bergen får skryt av postdoktorene og havner på en tredje plass i en kåring av beste arbeidssted for denne gruppen i Europa, skriver På høyden. Det er det amerikanske bladet The Scientist som står bak undersøkelsen av hva som er det beste arbeidstedet for unge forskere som er midlertidig ansatt etter doktorgrad. På en liste over 35 institusjoner utenfor Nord-Amerika er UiB den eneste norske. 19 av institusjonene ligger i Storbritannia, mens listen toppes av Friedrich Miescher Institute for Biomedical Research i Sveits. UiB scoret høyst på velferdsgoder, som blir ansett for å være den viktigste trivselfaktoren. Det ble også vist til at Bergen ligger i naturskjønne omgivelser og er en god by for barnefamilier. Andre ting som ble fremhevet ved universitetet var kollegialitet og god kontakt med veileder.

Norske universiteter får et ekstra pluss for at post-doc-perioden er betydelig lengre enn de fleste andre steder i Europa. Utanlandske forskere i Skandinavia som bladet har snakket med påpeker også at språket heller ikke er noe problem, i og med at de fleste her snakker godt engelsk.

Forskingsetikk

- Medisin kan profitere på medforfattarskap

– Finansieringsordninga kan medverke til å auke "medforfattarskaperiet" i medisin. Dette er eit rettferdsproblem overfor andre fag, seier etikkprofessor Jan Helge Solbakk.

Sudbø-saka har ført til diskusjon om urettmessige oppføringer av medforfattarar. Den 10. mars arrangerte Forskingsetiske komitéar ein godt besøkt debatt i Oslo om emnet.

– Medforfattarskap representerer ein ukultur i medisinfaget, hevda Solbakk, leiar ved Seksjon for medisinsk etikk ved Universitetet i Oslo.

Rettferdsproblem

Solbakk meiner dette ikkje berre er eit problem for dei medisinske fakulteta. Han viser til at publiseringsspraksisen i medisin skil seg til dømes frå humaniora, samfunnsvitskap og juss.

– I medisin publiserer ein hovudsakleg i artikkelform, og det er vanleg at rettleiare til ein doktorgradskandidat er ført opp som medforfattar – i mange tilfelle urettmessig, seier Solbakk til Forskerforum. Han fryktar at det nye finansieringssystemet, som premierer publiseringar ved ein institusjon, kan verte eit incentiv for fleire tvilsame medforfattaroppføringer.

– Sidan det får finanzielle konsekvensar, er det grunn til å åtvare mot ein meir aggressiv medforfattarpraksis, seier Solbakk. Han meiner fagmiljø som rettleiar doktorgradskandidatar kan få "dobbelt betaling".

– Fyrst får ein utbyte ved å stå som medforfattar, deretter får instituttet det når kandidaten har disputert. Det vil seie at ein urettmessig stor del av ein felles pott kan hamne hjå medisin, seier Solbakk.

Kamp om forskingsmidlar

Han peikar på ein annan mekanisme som kan stimulere til medforfattarskap i grå- eller svartsona.

– I kampen om forskingsmidlar, frå Forskningsrådet, EU eller andre finansieringskjel-

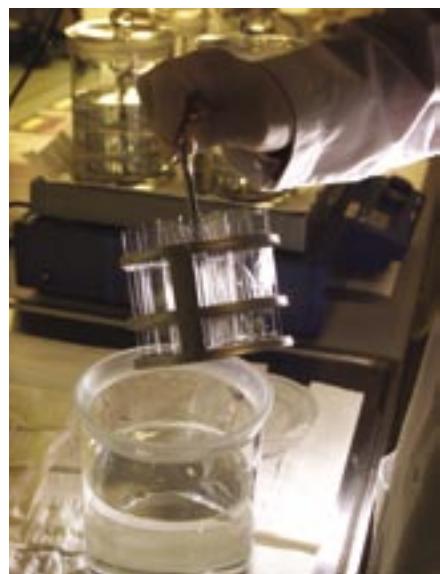

– Kva står det i folkeeventyra? Jo, at trollet sprekk når det ser sola. Eit kritisk, offentleg sokeljos er det einaste som kan kome urettmessige medforfattarskaperiet til livs, meiner Jan Helge Solbakk.

der, vert det stadig viktigare å ha ein prosjektleiar med ein solid CV å vise til. Det kan føre til at leiaren for ei forskingsgruppe kjänner seg tvinga til å måtte stå som medforfattar utan å oppfylle krava. Seniorforskarar, som elles må bruke mykje tid på å skrive søknader, rekk ikkje å vere medforfattar for alle artiklar gruppa produserer, seier Solbakk. Forskinsdekan ved Medisinsk fakultet i Oslo, Ole M. Sejersted, framheldt òg dette som eit problem under medforfattardebatten.

– Stig Frøland, professor ved Rikshospitalet, hevda under debatten at dei som løyver pengar kjänner att kva som er vesentleg og ikkje på ein forskings-CV?

– Der trur eg Frøland tek feil. Vi skal ikkje undervurdere at det ofte er enormt mange søkerar som konkurrerer om forskingsmidla. Tida ein kan bruke på handsaming av søkerane er avgrensa, og teljinga av produksjon vert fort viktige parameter for å vurdere kvalitet på prosjektleiar og forskingsgruppe.

– "Medforfattaskapet" i medisin er eit ærlegdoms-, rettferds- og strukturproblem, seier Jan Helge Solbakk.

Nye 50 millioner fra Mohn

Nok en gang åpner forretningsmannen Trond Mohn pengepungen til fordel for forskning i Bergen. Han gir ytterligere 50 millioner kroner til Bergen medisinske forskningsstiftelse, skriver På høyden. Pengegaven føyer seg inn i ein etter hvert svært lang rekke generøse gaver til forskning fra Trond Mohn, blant annet: 25 millioner for etablering av et Mohn-Sverdrup-senter knyttet til oseanografisk forskning (august 2004), 50 millioner til medisinsk translasjonsforskning (august 2004), 50 millioner kronene til PET-skanner (oktober 2004), 250 millioner kroner til forskningsformål ved Universitetet i Bergen uten noen form for bindinger (desember 2004). Ytterligere 50 millioner til medisinsk translasjonsforskning (april 2005). Til sammen har Trond Mohn og familiebedriften Framo AS gitt 438 millioner til forskning i Bergen.

Medforfattarskap som valuta

Fleire på debatten var elles inne på problematikken om medforfattarskap som valuta. Det vil dømes seie at ein kan tilby forfattarskap for å få tilgang til eit laboratorium eller materiale ein treng til forskinga, som vevs- eller blodprøver. Solbakk knyter denne "handelen" til strukturelle problem og ressursmangel i sektoren.

– Dette problemet går ut over moralen til den enkelte forskaren. Dersom ein ikkje har midlar til å betale for ei teneste på andre måtar, er det ein fare for at denne praksisen vil halde fram. Derfor er medforfattarproblematikken òg eit spørsmål om økonomiske rammevilkår, og dermed eit ansvar for styremakten, seier Solbakk.

Av Kjetil A. Brottveit

Fakta**Vancouverreglane**

Vancouverreglane er fastsette av leiane medisinske tidsskrift organiserte i International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE). Etter reglane skal medforfattarskap vere basert på: "1) substantial contributions to conception and design, or acquisition of data, or analysis and interpretation of data; 2) drafting the article or revising it critically for important intellectual content; and 3) final approval of the version to be published."

Ein må leve opp til alle dei tre krava.

Akademisk frihet

- Norge bør se mot Irland

Kontroversielle forskere trenger beskyttelse mot sanksjoner og usynliggjøring i akademia. – Irland har funnet en glimrende løsning, sier jussprofessor Johan Giertsen ved Universitetet i Bergen.

Giertsens har nylig utredet en rekke lands lovregulering av den akademiske friheten både på institusjonelt og individuell plan, som medlem av et lovutvalg under Kunnskapsdepartementet. Oversikten viser at forskere i blant annet det øvrige Norden, Irland, Tyskland, Italia og Ungarn har en lovfestet beskyttelse av sin individuelle akademiske frihet, i motsetning til deres kolleger i Norge. I Norge gjelder den legale beskyttelsen forholdet mellom forskningsinstitusjonene og inngrisen fra eierne i Staten.

Ifølge framtredende norske jurister som Jan Fridthjof Bernt og Johan Giertsen er det på høy tid å lovregulere forskernes individuelle status under utøvelsen av yrket, også vis-à-vis lokale arbeidsgivere.

– Ingen har så langt analysert rettsvitenskapelig hvordan den gjeldende ulovfestede retten står når det gjelder grensene for arbeidsgivernes styringsrett i universitets- og høyskolesektoren, ifølge Giertsen. Han mener det er umulig å avgrense arbeidsgivers styringsrett presist på grunnlag av de gjeldende norske reglene om forskernes akademiske frihet.

Grader av frihet

– I utøvelsen av forskning, undervisning og formidling må det ligge forutsetninger om grader av frihet til å velge særlig problemer, metoder og publiseringsskanaler, sier Giertsen.

– Dette er forskningsfrihetens kjerne, hvor arbeidsgiver i kraft av gjeldende ulovfestet arbeidsrett ikke kan ha styringsrett, men i detalj er det vanskelig å gi en entydig beskrivelse av hvor grensene for styringsretten går, påpeker han.

Norge har minimalt med rettspraksis å ty til i denne typen konflikter. Dessuten vil domstolsprøving aldri kunne bli en normal konfliktløsningsmekanisme i spørsmål om akademisk frihet.

Irland

Ifølge jussekspertene er Irlands Universities Act fra 1997 en mulig modell for norske lovgivere. Den irske lovteksten inneholder både en forutgående rett for universitetet til å passe sine akademiske tradisjoner og uavhengige ethos – samt en beskyttelse for den

Irlands Universities Act fra 1997 kan bli en mulig modell for norske lovgivere. Her fra Trinity College, Dublin. (Foto: Trinity College)

enkelte akademiker til å utøve sin frihet både ved og utenfor institusjonen. Dette gjelder også beskyttelse mot formelle og uformelle sanksjoner fra universitetet hvis man bruker sin akademiske frihet til å utfordre etablerte sannheter eller uttrykke kontroversielle meninger.

– Med en slik lov kan man blant annet gripe inn mot arbeidsgivere "sette på sidelinjen-aksjoner" mot forskere, slik at man kan snakke og skrive fritt, påpeker Johan Giertsen ved UiB.

Av Andreas Høy Knudsen

Fakta**Lovutvalg for akademisk frihet**

- Kunnskapsdepartementet oppnevnte i høst et utvalg for å utrede en eventuell lovfesting av individuell akademisk frihet i Norge.
- I dag er slik frihet ulovfestet og delvis uavklart praksis ved institusjonene og universitetsbegrepet.

- Dagens aktuelle passuser er Grunnlovens §110c om ytringsfriheten og UH-lovens §1-5, som verner institusjonens rett til læreinholt og forskningens innhold.
- Mer om lovregulering: www.jur.uib.no/ansatte/jprjg/Artikler_debattinnlegg.html

Universitetene under press

Filosofiprofessor Andreas Føllesdal, forskningsleder ved Norsk senter for menneskerettigheter (SMR) på Juridisk fakultet ved Universitetet i Oslo og faglig leder for universitetets etikkprogram, mener dagens nye krysspress gjør det påkrevd å sikre den akademiske friheten ved universitetene.

– Klimaet i dag er kvalitetsreform og press på andre samfunnssoppdrag som universitetets ansatte har. Undervisning av høy kvalitet er arbeidsintensiv og skal utføres av et allerede overarbeidet personale – hvor det er økonomiske insentiver både til å yte så mye undervisning som mulig og til å slippe studenter gjennom uten at de har tilstrekkelig kunnskap. Da er det viktig å sikre et institusjonelt motpress for å skjerme og beskytte forskningsfrihet, kommenterer Føllesdal.

En annen grunn til å sikre den akademiske frihet er ifølge Føllesdal det presset universitetene står overfor for å skaffe finansiering av sine grunnfunksjoner.

– Kampen om eksterne midler vil kreve nært samarbeid med økonomiske sponsorer av veldig forskjellig slag. Da vil nye krysspress oppstå i forhold til forskningstema – ikke bare den forskningen som skal bekostes av eksterne – men også av annen type forskning.

Akademisk frihet for den enkelte forsker som kommer fram til kontroversielle standpunkter i sin forskning er i økende grad problematisk. Føllesdal mener troverdigheten av forskningsbasert undervisning og politikkut-

forming står på spill.

– Sett at en forsker ved et universitetsinstitutt ønsker å gå ut i offentlig debatt fordi hun er imot røykeloven, uten å påberope seg faglig kompetanse verken på skadevirknings av røyking eller av effektiviteten av lovregulering på dette feltet, men med sikte på å snarest sette seg inn i de faglige argumentene. Som akademiker mener hun å ha god allmennforståelse for hvordan det norske folk reagerer på forbud og påbud. Det ville være veldig problematisk hvis rektoren eller styret forbyr denne personen å ytre seg. Andre vil ha grunn til å spørre om forskerenes plutselige taushet skyldes eget ønske om å bruke forskningstiden på andre temaer? Eller er hun innkalt av ledelsen med beskjed om at siden Sosialdepartementet nesten er på kroken for et større prosjekt om røyking, får forskeren ikke lov å granske ineffektiviteten av norsk røykepolitikk de siste 30 årene? Mange gode forskere ville ha problemer med å være ansatt ved et slikt arbeidssted, sier Føllesdal.

Av Andreas Høy Knudsen

Andreas Føllesdal ønsker seg en lovregulering av akademisk frihet. Han mener troverdigheten av forskningsbasert undervisning og politikkutforming står på spill.

Akademisk ledelse

Hard kritikk mot høgkoleledelse

Demokratiet vingeklippes når avdelingsstyrene nå erstattes av råd uten formell innflytelse, mener hovedtillitsvalgt i Forskerforbundet i Volda, Erling Sivertsen. Rektor Gunnar Stave, leder for Universitets- og høgskolerådet i Norge, møter hard kritikk på hjemmebane.

Erling Sivertsen er førsteamanuensis ved avdeling for mediefag i Volda. Forskerforbundet er den desidert største fagforeningen ved høyskolen og har 115 medlemmer. Det er nå oppstått en ganske fastlåst situasjon ved institusjonen.

Her er bakgrunnen:

– Det har vært en lang prosess der vi har hatt et omstillingsutvalg i arbeid i et drøyt år. Utvalget laget en innstilling i fjor, og den gikk til direktøren som så sendte den ut på høring. Det kom innspill fra de forskjellige avdelingene. Alt var veldig ryddig og greit. Så skrev direktøren en innstilling til styret, der det kom et forslag om å avskaffe avdelingsstyrene og få innført tilsatte avdelingsledere eller dekanuser, forteller Erling Sivertsen til Forskerforbundet.

Oppsiktsvekkende tempo

– Dette hadde alle avdelingene allerede markert at de var i mot. Derfor var det ganske oppsiktsvekkende at det kom som forslag til vedtak i begynnelsen av desember, sier han.

Da Sivertsen og andre tillitsvalgte så at dette skulle opp i styret, ba de om å få saken utsatt. Da fikk Forskerforbundets mann beskjed om at det var opp til styret å bestemme om det skulle utsettes. Det ble ikke utsatt. Og Sivertsen & Co fikk ikke anledning til å ha drøftingsmøter til tross for at de har rett til det. På styremøte i januar stemte fem mot å ta saken opp på nytt – og fire for. I ettertid har vi reagert som fagforening, i og med at dette er brudd på Hovedavtalen. Den slår klart og greit fast at vi er likeverdige parter og at når vi forlanger en drøfting eller forhandling, så skal vi få det. Men med dette tempoet i saken har vi ikke fått gjennomført det vi mener vi har krav på.

– *Hva var begrunnen?*

– Rektor sier han er overrasket over at fagforeningene mener vi ikke har fått uttalt oss. Han hevder vi har hatt medbestemmelse hele veien. Det har vi forsøkt hatt i forhold til kommisjonen som har jobbet med saken, men når direktøren fattet et vedtak, må vi kunne drøfte det. Det fikk vi ikke.

– Kjenner ikke Hovedavtalen

Erling Sivertsen føler at direktør og rektor ikke er helt kjent med Hovedavtalen.

– Den har en formulering om medbestemmelse. Vi skal kunne delta på tre måter: På informasjonsmøter, drøftingsmøter og – enda mer forpliktende – på forhandlingsmøter. Dette er knesatte prinsipper i hele offentlig sektor. Det er ganske alvorlig at man ikke tar hensyn til det, og at man bare overser det. I tillegg har vi Omstillingsavtalen som sier at ved omstillinger er det visse prosedyrer som skal følges. Og det som nå skjer er en omstilling. Så har vi Tilpasningsavtalen. En lokal avtale som vi har – altså en lokal tilpasning av

Hovedavtalen – har de også brutt. Men likevel er rektor overrasket over vår reaksjon. Og vi er overrasket over den innstillingen han og direktøren kom med – en innstilling vi ikke kjente til.

Vil styrke toppledelsen

– Det er et bindende styrevedtak om at avdelingsstyrene er avviklet og at vi fra høsten neste år skal ha tilsatte som avdelingsledere.

– *Et slikt system er ikke uvanlig andre steder?*

– Nei, men det betyr ikke at vi må ha det her. Forskerforbundet har vært motstander av dette systemet. Og det er her striden står.

– *Hva mener du blir konsekvensen?*

– Rektor er valgt av høyskolen. Og jeg som prodekanus er valgt. Systemet med valg skal avskaffes. Det betyr at de som får disse funksjonene på avdelingene, vil bli mye mer lojale overfor direktøren. I dag er lojaliteten knyttet til avdelingene. Det fører til at skolen blir mer topptung og vi blir sittende på avdelingene uten samme innflytelse som vi har hatt til nå.

Det man ønsker å oppnå, er å styrke toppledelsen, mener Sivertsen.

– Disse personene kreves å være lojale overfor direktøren. De vil være hans arm ut på avdelingene. Det er ikke tvil om at de vil være administrasjonens kvinner og menn ute på avdelingene.

– Vitner om lite respekt

– Det er jo litt merkverdig at de som for 30 år siden var med på å innføre studentdemokratiet er de samme som nå går inn for å svekke demokratiet. Dette blir mer en forretningsmodell enn en kollegial modell. Også studen-

tene har krevd å få saken opp på nytt.

– *Har du tro på at dere skal lykkes i det?*

– Nei, nå er det vel neppe lett å få det til. Men vi har tydeligvis en pedagogisk oppgave i å lære ledelsen hva som ligger i Hovedavtalen. Og under omstillingen nå merker vi at de avtalene vi har der ikke er der uten grunn. Hvilke sanksjonsmuligheter vi har når ledelsen bryter dette, vet jeg ikke, men det er tydelig at de ignorer alle fagforeningene. Og det vitner om liten respekt at de ikke kjenner til Tilpasningsavtalen og Omstillingsavtalen som er pålagt av departementet.

– *Er du litt forbannet?*

– Ja, akkurat nå er vi forbannet på at Hovedavtalen ikke blir respektert. Tidligere gikk det mer på innholdet – på saken – og på måten de ville organisere avdelingene på, sier Erling Sivertsen.

Mer centralisert

Rektor Gunnar Stave ved Høyskolen i Volda er også leder i Universitets- og høgskolerådet, og burde slik sett kjenne regelverket – også Hovedavtalen. Når vi konfronterer ham med Sivertsens uttalelser svarer han først følgende:

– Vi har hatt en omfattende prosess i forbindelse med omorganiseringsprosjektet der de tilsatte har deltatt på ulike måter. Vi har hatt personalseminar, en utredning med en styringsgruppe som er bredt sammensatt, informasjonsmøter, to styreseminarer og en omfattende høring på den ferdige utredningen. Jeg mener vi har fulgt opp informasjonsplikten på en god måte. Omstillingsavtalen kommer til anvendelse når eventuelle orga-

Hovedtillitsvalgt Erling Sivertsen er forbannet på at ledelsen ved Høyskolen i Volda, etter hans mening, ikke respekterer Hovedavtalen.

Rektor Gunnar Stave innrømmer at det nye systemet blir mer sentralisert, men hevder det også gir en sterkere faglig styring.

nisasjonsendringer skal implementeres, sier han og fortsetter:

– Da direktøren skulle legge fram sin innstilling i styret, var innstillingen oppå et informasjonsmøte med organisasjonene. På dette punktet er jeg enig med Sivertsen i at dette møtet skulle vært satt som et drøftingsmøte.

– Dreier det seg bare om et definisjonsspørsmål eller er det reelt innhold i ordene "orienteringsmøte" og "drøftingsmøte"?

– Dette er ikke bare et definisjonsspørsmål, men har å gjøre med hvilken status møtet har. Men begge parter kan be om at et informasjonsmøte settes som drøftingsmøtet. Det ble altså ikke gjort, og dette har direktøren beklaget.

– Sivertsen mener det dreier seg om et brudd på Hovedavtalen?

– Dette tar jeg til orientering. Det som er klart, er at Hovedavtalen ikke innebærer at det skal føres forhandlinger i forbindelse med

at en slik sak blir lagt fram for styret. I følge UH-loven har styret selv ansvaret for den interne organiseringen.

– *Sivertsen mener det nye systemet blir mer topptungt og mindre demokratisk. Hva mener du?*

– Formålet er å få en styringsmodell som gir en sterkere faglig styring, og den vil også føre til en mer sentralisert styring, noe mange i vår organisasjon har etterlyst.

– *Mindre demokratisk også?*

– Ikke nødvendigvis. Demokratiet hos oss er knyttet til flere ordninger – som høringsordninger, arbeidsgrupper for viktige saker og faglige utvalg og liknende kollegiale ordninger. Uansett modell er det ikke mulig å styre en slik organisasjon uten medvirkning fra de tilsatte, sier rektor Gunnar Stave til Forskerforum.

**Av Thor A. Nagell
(tekst og foto)**

Naivt å tro at vi kan styre oss til suksess

– Stadig flere ofrer de kollegiale styrrene i effektivitetens navn, sier leder i Forskerforbundet, Kolbjørn Hagen.

Etter at Stortinget i 2003 åpnet for at lærestedene selv kunne bestemme om de skal ha et styre og valgte eller ansatte ledere på avdelingsnivå, har det akademiske demokratiet blitt mer eller mindre avskaffet på flere og flere institusjoner. Over halvparten av landets høgskoler og nesten alle universitetene har nå kvittet seg med avdelings- eller fakultetsstyrrene.

– De ansattes medvirkning på strategi og politikk i høyere utdanning har blitt kraftig svekket de siste årene, sier Hagen.

Han mener pendelen har svingt altfor langt mot modeller som ligner mer på tradisjonell bedriftsledelse.

– Det er for lite refleksjon om at det er fagfolkene som er ryggraden og verdien til akademia. Forskerne kan ledes, men ikke styres. Derfor er det farlig for norsk vitenskap

dersom ledelsen ved lærestedene nå trumer gjennom en styringsmodell som ikke er ønsket.

– Det kollegiale systemet er ikke alltid effektivt, men legitimitet og medvirkning er helt avgjørende for at landets fremste eksperter skal fungere bra ved institusjonene. Det er naivt å tro at våre medlemmer kan styres til å gjøre sitt beste.

Hagen understreker at han ikke kjenner saken i Volda konkret, men appellerer til Gunnar Stave og Universitets- og høgskolerådet om å sørge for at institusjonen tar de ansatte mest mulig med på råd i slike kontroversielle saker.

– En må akseptere å tape valg i konkrete saker, men skal en ha gode arbeidsforhold og tillit til ledelsen, må de ansatte føle at prosessen frem til vedtaket er ryddig og åpen, sier Hagen.

Av Ingar Myking

Vil sile studentene

Kunnskapsdepartementet har sendt på høring et forslag om endring i forskrift om skikkethetsvurdering i lærerutdanningen, slik at forskriften utvides til å omfatte også helse- og sosialfagutdanninger. Ordningen innebærer at universitetene og høyskolene skal vurdere om den enkelte student er skikket for yrket. Vitnemål for fullført utdanning forutsetter at studenten er vurdert som skikket for yrket. Vedtak om at en student er usikket for yrket, eventuelt med en utestenging av studenten fra utdanningen, vil bare være aktuelt i helt spesielle tilfeller når andre virkemidler underveis i studiet ikke har avhjulpet situasjonen. Departementet tar sikte på at ordningen med skikkethetsvurdering i helse- og sosialfagutdanningen skal tre i kraft allerede fra høsten 2006. Høringsfrist er 11. april 2006.

Inflasjon i gode karakterer på master

Nye tall viser at halvparten av alle masterstudenter ved Universitetet i Oslo (UiO) får toppkarakterer, skriver Universitas. Trenden er lik over hele UiO: Samtlige fakulteter, med unntak av Samfunnsvitenskapelig fakultet (SV), tilde勒 studentene på høyere grad flere B-er enn C-er. Mest rundhåndet er Juridisk fakultet, hvor mer enn hver fjerde student får karakteren A for sin master- eller hovedfagsoppgave. Til sammenlikning er gjennomsnittet karakteren C for bachelorprogrammene. Prodekan ved Juridisk fakultet, Finn Arnesen, ser få betenkigheter ved at så mange studenter ved fakultetet får høyeste karakter. – Det syns jeg er ok, og det overrasker meg ikke. Gode karakterer er viktig for jurister for å få jobb, og studentenes arbeidsinnsats blir deretter. I tillegg er det mange som tar opp igjen eksamener, og dermed oppnår bra resultater, sier Arnesen i følge Universitas.

Forskingssatsing i Frankrike

Nasjonalforsamlinga i Frankrike diskuterte nyleg regjerings framlegg til ny forskningspolitikk. Framlegget inneber at dei offentlege utgiftene til forskning skal auke med 27 prosent fram til år 2010. Samtidig skal institusjonane konkurrere om midla på ein annan måte enn før, gjennom eit nyoppretta sentralt forskingsråd. Eit nytt nasjonalt organ for vurdering av forsking skal òg opprettast. Framlegget frå regjeringa vert møtt av hard kritikk frå opposisjonspartia og forskarorganisasjonen Sauvons la Recherche er heller ikkje nøgde med utfallet.

Utdanning fremmer byutvikling

Ein stor studie om byanes rolle for utviklinga i England har nyleg vorte overlevert til visestatsminister John Prescott. I rapporten "The state of the English cities" vert det framheva at høgare utdanning har hatt mykke å seie for økonomisk framgang og urban fornying. Jo fleire innbyggjarar som har akademisk eksamen, jo større er sjansen for at økonomien og samfunnslivet har utvikla seg positivt. Ei ekspertgruppe under leiing av professor Michael Parkinsson frå European Institute for Urban Affairs i Liverpool står bak rapporten.

EU

Frykt for offentlig utdanning i Europa

Etter at Europaparlamentet stemte for tjenestedirektivet uten å unnta offentlig utdanning, frykter lærerorganisasjoner i EU privatisering og studentbetaling i hele utdanningssektoren. Faren truer også i Norge.

Siden Europaparlamentet vedtok å holde universiteter og høgskoler innenfor tjenestedirektivets frie flyt av tjenester, vil studentbetaking raskt komme på agendaen i de skandinaviske landene. Dette tror Forskerforbundets søsterorganisasjon Dansk Magisterforening (DM). De danske forskerne er bekymret for at landet mister muligheten til selv å bestemme om utdanning fortsatt skal være gratis og åpen for alle – også på høyere nivå.

Kommersialisering

Under Europaparlamentets avstemming i februar gikk samtlige folkevalgte fra den liberal-konservative gruppen imot å unnta utdanning fra tjenestedirektivet. Blant stammene fant man også representanter fra Danmarks regjering, som dermed brøt tidligere løfter om å kreve unntak for utdanning i direktivet.

– Universitetsutdanningene er underlagt en kommersialiseringss prosess som fører bort fra prinsippet om gratis utdanning til høyeste nivå, kommenterer DMs formann Ingrid Stage.

Forvirring

Europaparlamentet vedtok en serie unntak fra tjenestedirektivet, blant annet for kurser

Vil tredoble kvinneandelen

Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet ved UiB har vedtatt en omfattende til-takspakke for å få opp andelen kvinnelige vitenskapelig ansatte, skriver På høyden. Blant målsetningene er å nesten tredoble antallet kvinner i faste vitenskapelige stillinger innen ti år. Fakultetet setter der måltall for kvinne-andeler i bestemte stillingskategorier, som skal være innfridd innen år 2016: Stipendiat:er: 40 prosent (38,3 prosent i dag), post-doktorstillinger: 40 prosent (27,49 prosent i dag), faste vitenskapelige stillinger: 20 prosent (8,74 prosent i dag), professor II-stillinger: 40 prosent (5,6 prosent i dag)

Får forskerfrihet

Fra nå av skal forskerne ved UiO selv stå fritt til å velge mellom å publisere eller patenttere forskerfunn. Tidligere har forskere som har funnet banebrytende oppfinnelser måttet innhente patentvurdering fra Birkeland Innovasjon, et UiO-eid innovasjonsselskap, før publisering for omverden. Dette fordi noe som allerede er publisert, og dermed er allment kjent, ikke senere kan få patent. Patent kan gi store inntjeningsmuligheter for UiO og Birkeland Innovasjon – patenteres et forskningsresultat fra en UiO-forsker, deles inntektene likt mellom forskeren selv, forskerens familiø og Birkeland Innovasjon. Men fra og med nå er det altså opp til forskeren selv å bestemme hvorvidt oppfinnelsen er såpass viktig at man uansett bør legge patentrettet på hylla.

Bordet fanger: Lærerorganisasjonene i Europa frykter at EU-domstolen må avgjøre hvilke utdanninger som faller innenfor og utenfor det nylig vedtatte tjenestedirektivet. Her fra EU-parlamentet. (Foto: EU)

som inngår i et nasjonalt utdanningssystem. Det hersker imidlertid forvirring og usikkerhet om hva som er nasjonal og hva som er ren markedsbasert utdanning etter tjenestedirektivet. I flere land er deler av utdanningssystemet allerede privatert, for eksempel i Irland og Nederland, som har religiøse skoler.

I Norge er det nå bekymring for hva tjenestedirektivet vil bety for handlingsrommet i den nasjonale utdanningspolitikken. Direktivet pålegger alle EØS-land å akseptere godkjenninger fra et annet medlemsland, slik at en virksomhet kan operere hvor som helst i frihandelssonen.

Bevisst framprovosert

Leder i Nei til EU Heming Olaussen hevder overfor Forskerforum at uklarheten omkring den europeiske utdanningssektoren er bevisst framprovosert gjennom EU-systemet. Han viser til at European Trade Union Committee for Education (ETUCE) har tolket direktivet som åpent for utdanning som en tjeneste av generell økonomisk interesse, mens den norske regjeringen sier det motsatte. Olaussen karakteriserer prosessen som en avpolitisering og jussifisering av viktige politiske spørsmål.

– Avklaringen kan først komme gjennom saker for EF-domstolen de kommende årene, slik at vi får en bordet-fanger-dynamikk i dette direktivet, sier Olaussen.

Nasjonalt ansvar

Like før Europa-Parlamentets behandling i februar sendte Nei til EU 11 spørsmål om tjenestedirektivet til Nærings- og handelsminister Odd Eriksen. Ett av spørsmålene gjelder utdanningsstatus.

– Hva som er unntatt og hva som er inkludert, er noe vi må ha en avklaring på. De kommersielle interessene går til kjernen av det generelle problemet med direktivet.

Grunnlaget er jo nettopp at det skal åpne for mest mulig fri konkurranse på tjenestområdet, kommenterer Olaussen.

Informasjonsrådgiver Ingrid Braate Prillard i Nærings- og handelsdepartementet opplyser til Forskerforum at det fra norsk side aldri har vært tvil om at høyere utdanning ville falle utenfor direktivets virkeområde.

– Av EU-traktatens artikkel 50 og EØS-avtalen artikkel 37 framgår det at tjenester skal forstås som ”tjenester som vanligvis ytes mot betaling”. EU kan ikke vedta direktiver som går utover de rammer traktatgrunnlaget fastsetter. Et tjenestedirektiv vil derfor ikke gyldig kunne innføre en definisjon av ”tjenester” som inkluderte tjenester som vanligvis er gratis, sier Braate Prillard. Hun viser til at gjeldende lov om høyere utdanning eksplisitt fastslår gratisprinsippet, samt at EU-landene selv synes å vektlegge utdanning som et nasjonalt ansvar.

Av Andreas Høy Knudsen

Fakta

Tjenestedirektivet

EU-direktiv, også kalt Bolkestein-direktivet etter eks-kommisær for det indre marked Fritz Bolkestein. Inngår i Lisboa-prosessen som skal gjøre EU til verdens mest konkurransedyktige og dynamiske kunnskapsøkonomi. Åpner for fri flyt av tjenester av ”allmenn økonomisk interesse” i EØS-området, også utdanning som ikke er del av et nasjonalt utdanningssystem. Det er strid om definisjonen av dette og flere av de andre unntakene fra direktivet.

Ministerrådet skal behandle Europaparlamentets godkjenning i april, og EU-kommisjonen har bebudet et nytt utkast til EU-toppmøtet senere i år.

Rangering av læresteder

Inflasjon i rankinglister

Det økende antallet rankinglister over universiteter og høgskoler er laget som ren underholdning, ifølge The Economist. Institusjonene og studentene jager etter toppnoteringene.

Ifølge det ledende britiske tidsskriftet The Economist er rankinglister over høyere læresteder utelukkende ment som underholdning for avisleserne. Economist står selv bak "Which MBA?", en av verdens mest ettertraktede rankinglister over business-utdanninger. Redaksjonen hevder at det overhodet ikke er mulig å gjøre realistiske sammenligninger av samlede læreinstitusjoner. Selv MBA-rankinglistene må forstås som ren underholdning.

Mange aktører

- Rankinglisten vår er lite mer enn et redskap til å fange den potensielle leserens oppmerksomhet, skriver Economist.

For tiden er den såkalte Shanghai-listen – oppkalt etter hjembyen til Jiao Tong-universitetet – den som universitetene bøyer seg mest for. Andre profilerte rankinglister lages av Business Week, Forbes, US News & World Report og Financial Times, samt nye lister som TopMBA og Webometrics. Den siste rangerte nylig Universitetet i Oslo som det 12. beste i Europa. Det finnes også nasjonale rankinglister – som rangering av høgskoler og universiteter med jevnest kjønnsfordeling i professoratene. Denne listen kommer fra ressursbanken Kvinner i forskning og toppes av Kunsthøgskolen i Oslo. Atter andre er skreddersydd rankingtjenester for studiesøkere – gjerne i form av betalingstjenester på Internett. Norske NIFU STEP har fått kritikk for sine rangering basert på studenters inntrykk av lærestedene etter kort tids studier.

Roper i skogen

Problemet med de mange rankinglistene er at de er misvisende for både undervisnings-

personell og studenter. Listene er basert på meningsmålinger av ulike populasjoner studenter og studiesøkere, startlønn for uteksaminerte studenter siste år, eller antallet tilknyttede Nobelprisvinnere. I fjor oppnådde den katolske IESE Business School ved Navarra-universitetet i Barcelona en oppsiktvekkende førsteplass på flere internasjonale MBA-rankinglister – foran amerikanske Ivy League. Grunnen var at avgangskullet året i forveien fikk verdens høyeste gjennomsnittlige startlønn – 142.000 dollar. Andre lister plasserte Ivy League og Oxford øverst, basert på tillitsundersøkelser blant studenter og lærere.

Kan bety penger

Forskerforum har spurta direktør Kåre Rommetveit og assisterende direktør Sverre Spilde ved UiB hvordan de oppfatter den økende mengden rankinglister.

– Vi ser at media er opptatt av disse listene, mens vi er opptatt av om internasjonale undersøkelser gjør at vi får penger ut av rammeprogrammer i EU eller klarer å rekruttere folk, sier Rommetveit og Spilde. UiB-toppen synes det er morsomt å høre at Economist innrømmer at rankinglistene er ren underholdning.

– Som du roper i skogen, får du svar, bemerket Rommetveit.

Nekter ranking

Leder i Norsk Studentunion Jørn A. Henriksen tror det er få studenter som går inn i undersøkelsene bak rankinglistene når de sjekker scoren til læresteder. I stedet ønsker de å studere et sted som er høyt ranket.

– Vi ser at media er opptatt av disse listene, mens vi er opptatt av om internasjonale undersøkelser gjør at vi får penger ut av rammeprogrammer i EU eller klarer å rekrutttere folk, sier Kåre Rommetveit ved Universitetet i Bergen. (Foto: Forskerforum)

– Ryktet til institusjonen har betydning for jobbmulighetene til studentene, så liste påvirker nok studentene. Men jeg tviler på at rankinglistene er bra for andre enn de som lager listene og de lærestedene som havner øverst, sier Henriksen.

Det siste året har noen av de viktigste MBA-skolene i USA, som Harvard Business School og Wharton, nektet å la seg rangere av tidsskrifter. Skolene nekter å akseptere rankingmetodene og har stanset utleveringen av studiedata som rankingmakerne trenger for å gjøre spørreundersøkelser. I tillegg til å klage over mangelfullt grunnlag for listene, har skolene påpekt at antallet rankinglister krever flere årsverk innen tilrettelegging og utdeling av informasjon.

Av Andreas Høy Knudsen

Det siste året har viktige MBA-skoler som Harvard Business School nektet å la seg rangere av tidsskrifter. Skolene har stanset utleveringen av studiedata som rankingmakerne trenger for å gjøre spørreundersøkelser. (Foto: Harvard Business School)

Fakta

Rankinglister

Noen kjente rankinglister over universiteter og FoU-institusjoner:

- Shanghai List (Shanghai Jiao Tong)
- University's Academic Ranking of World Universities
- Financial Times Global MBA Rankings
- Economist Intelligence Unit
- Webometrics: Ranking of World Universities (Topp 3000 universiteter)
- Forbes list of top MBA programs
- Guardian's Guide to Universities
- MacLean's Universities Ranking
- The Princeton Review
- The Wall Street Journal/Harris Interactive (12 ulike rankinglister)
- The Times Good University Guide

**8th international Conference
on Current Research Information Systems**

Enabling Interaction and Quality: Beyond the Hanseatic League
May 11–13th, 2006 in Bergen

The Hanseatic League interoperated preferentially with each other although open also to other trading opportunities. They benefited in financial, technological and cultural terms from well-organised processes, ethics of business and knowing each other. They had their own social systems and even laws and justice. They exchanged information on innovative developments while trading already produced goods. The parallels with CRISs in a global environment are clear!

CRIS 2006 – as previous CRIS conferences – will encourage the interchange of ideas and experiences of CRIS development, management and use. In particular the use of CRIS for research assessment and the use for strategic decision making by research managers, funding organisations and researchers them-

selves will be explored. The keynote themes pick up two of the hottest topics in the field.

Key note speakers like Stevan Harnad, well-known evangelist on Open Access to research information, especially publications and Stefan Hornbostel on the dilemma around integration and interoperability – so necessary to have an international view of R&D activity – will give us exiting days in Bergen, May 11–13. 2006.

Early bird registration is available until April 1st. Regular registration thereafter until the conference. <http://ct.eurocris.org/CRIS2006>

Anne Asserson, Forskningsavdelingen, UiB
Anne.Asserson@fa.uib.no

**Prøv
Cresco Unique**

– konto for medlemmer
i Forskerforbundet

Med denne
kontoen får du 2,25*%
innskuddsrente fra
første krone og en
kreditreserve på inntill
kr 75 000 til 9,15*%
nominell rente.

Vil du vite mer?
Se på internett
www.unique.cresco.no
eller kontakt
Cresco Kundeservice
på tlf. 815 00 073.

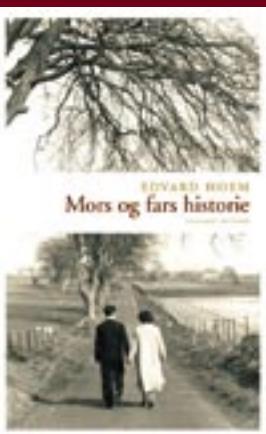
* Betingelser pr. januar 2006.
Renter følger renteutviklingen i Norges Bank.

oktober2005*
www.oktober.no

EDVARD HOEM

Mors og fars historie

[ROMAN | IB. KR. 329,-]

YNGVAR USTVEDT, VG

«et vakkert og særegent stykke tekst»
TRYGVE RIISER GUNDERSEN, DAGBLADET

«en sterk beretning» TOM EGIL HVERVEN,
NRK KULTURNYTT

**NOMINERT TIL NORDISK
RÅDS LITTERATURPRIS
OG TIL KRITIKERPRISEN**

NÅ 18 000!

Vi gratulerer!

Bryggen er som ein levande organisme, der kulturlaga under bygningane heng saman med fundamentet.
Når grunnvassnivået minkar, sig Bryggen med 0,8 mm i året. (Foto: Johanne Landsverk)

Verdsarven som forsvinn

Det regnar og regnar i Bergen. Men likevel forsvinn grunnvatnet under Bryggen. Grunnen sig, og mange av bygningane har fått store skadar. Ein redningsaksjonen er i gang, for verdsarven må reddast.

IDAG STÅR Bryggebodene i Bergen og kosar seg i solskinet. I 300 år har dei stått her og hatt det ganske stabilt. Men no er det fare på ferde. Fundamentet forsvinn under føtene på bergensarane.

– Bryggen søkk med 0,8 mm i året, og det er svært mykje. Vi har heile tida trudd at grunnvassnivået var høgt her på Bryggen. Men det viser seg at grunnvasstanden har minka med nesten 3 meter sidan 1980. Då vi begynte å gjere målingar i 2000, fann vi ut at setnings-skadane på bygningane var nedslående store, seier Ann Christensson, som er rådgjevar hjá Riksantikvaren og har jobba mange år her på Bryggen.

Kva er det som har skjedd? Det viser seg at bygningane begynte å sige i 1979, etter ein begynte med gravearbeid og bygging av Radisson SAS Royal Hotel. No er vasslekkašen under SAS-hotellet og delar av Bryggen så stor at noko må gjerast.

– Vi må prøve å gjere noko med dreneringssystemet, så grunnvatnet kan bli stabilt igjen, forklarer Christensson.

VI SIT PÅ KAFEEN på Bryggen museum og kikkar ned på dei rekonstruerte funna av stolpehus frå mellomalderbyen Bergen. På 1000-talet gjekk sjøen heilt inn hit og nesten opp til Mariakyrkja ved siden av SAS-hotellet.

«Når grunnvassnivået vert lågare, og jordmassane under Bryggen blir trykt saman, forsvinn også alt forskingsmateriale frå mellomalderen.»

– Under oss ligg 10-12 meter kulturlag frå mellomalderen. Gjennom historia er stadig større område blitt fylt opp med jord, kvistar og tømmerkonstruksjonar. Slik kunne folk skafte seg meir land, og kome nærare Vågen der dei store skipa kunne legge til. Dei under-jordiske bygningskonstruksjonane har stått under vatn, seier Christensson.

Og no kjem ho til det som er den verkelege katastrofen: Når grunnvassnivået vert lågare, og jordmassane under Bryggen blir trykt saman, forsvinn også alt forskingsmateriale frå mellomalderen.

– Heile mellomalderbyen er bygd opp av organisk materiale, som tre, jord, blader, polleri, bein og horn. Eg har sjølv grave fram eit blad frå mellomalderen som var svært godt bevart. Bergen har hatt dei beste bevaringsforholda i Europa på grunn av den høge vass-

standen ved Bryggen. Men føresetnadene for bevaringa er at jordmassane under vatn får ligge i ro. Det organiske materialet toler ikkje å bli liggende under forhold der det er oksygen. Surstoff bryt med organisk materiale over tid. Men når ein har høgt grunnvatn, som ein har hatt på Bryggen, kjem ikkje oksygenet til.

– Men kan ein få gjort noko med det?

– Det som er tapt, får ein ikkje tilbake. Vi har alt mista to-tre meter med grunnvatn, og med det organisk materiale. Så dette er ein stor katastrofe! Om dei verste prognosane slår til, kan vi miste to av tre meter kulturlag. Difor må vi prøve å stoppe vasslekkašen i grunnen.

BERGEN HAR VORE ein av dei viktigaste hamnebyane i Europa, og tyskarane dominerete på Bryggen i 400 år. Etter brannen i 1702 vart bygningane oppførde som tømra loft i lange rekker, og utgravingane viste at byggeskikken i tidleg mellomalder følgde same mønsteret.

Tidleg på 1960-talet var store delar av Bryggen nærmast ein slum, og bergensarane heldt folkemøte mot bevaring av Bryggen. Folk ville rive heile "skiten", men arkeolog Asbjørn Herteig greidde å få bergensarane på betre tankar.

– Det er sjeldan ein kan seie at éin mann har stått bak, men det var Asbjørn Herteig som redda Bryggen. Den såkalla "tyskerbryggen" frå Hansatida hadde dårleg renommé, men Herteig greidde å snu haldninga, særleg blant politikarar og næringslivsfolk. Han starta den store utgravinga under Bryggen i 1955 og avslutta arbeidet i 1979. Same året kom Bryggen på UNESCOs liste over verdas kultur- og naturarv, seier Christensson.

– Vi har alt mista mykje av det organiske forskningsmaterialet frå mellomalderbyen under Bryggen, og dette er ein katastrofe, meiner Ann Christensson, som leier overvakningsprosjektet til Riksantikvaren. (Foto: Johanne Landsverk)

MANGE AV DEI urestaurerte bygningane på Bryggen er i svært dårlig stand, og dette skal "Prosjekt Bryggen" gjere noko med. Staten har hovudansvaret for prosjektet.

– Riksantikvaren samarbeider tett med Hordaland fylkeskommune, Bergen kommune ved Byantikvaren og eigarane på Bryggen, seier Sjur Helseth, som har hovudansvar for "Prosjekt Bryggen" hjå Riksantikvaren.

Han fortel at heile prosjektet er kalkulert til 280 millionar kroner, og kvart år skal det brukast om lag 10 millionar kroner til restaurerings- og forskingsarbeid på Bryggen.

– Det tverrfaglege samarbeidet mellom

«Alle hus skal restaurerast etter same prinsipp som for 300 år sidan. Heilt frå 1000-talet og fram til 1800-talet har ein brukt dei same metodane, men så gløymde ein korleis ein skulle halde bygningane ved like.»

tømrarar og annan ekspertise er svært viktig i prosjektet. Bryggen er som ein levande organisme, der kulturlaga heng saman med fundamentet. Har ein ikkje gode grunnforhold, får ein heller ikkje fundamenta under bygningane til å vare, seier han.

Difor står forskings- og utviklingsarbeid (FOU) sentralt, og der er både ingeniørar, arkæologar, arkitektar og tømrarar involverte. Prosjektet har knytt til seg ekspertise frå Nasjonalmuseet i København, Norsk Institutt for kulturminneforskning (NIKU), Norges geologiske undersøkelse (NGU), Norsk institutt for skogsforskning (NISK) og Mycoteam.

Også Christensson framhever det tette samarbeidet mellom forsking og praktisk istandsetting av bygningane.

– Alle hus skal restaurerast etter same prinsipp som for 300 år sidan. Heilt frå 1000-talet og fram til 1800-talet har ein brukt dei same metodane, men så gløymde ein korleis ein skulle halde bygningane ved like, fortel ho.

Mykje av forskingsarbeidet på Bryggen handlar om å bevaring av tremateriale. Undersøkingar har vist at det tømmeret som har halde seg best, har svært høg konsentrasjon av salt.

– Nokre tømmerstokkar inneheld så mykje som 14 prosent salt, og difor har det ikkje rotna. Det finst ulike teoriar om grunnen til det store saltinnhaldet. Det vi veit, er at salt sild på 1700-talet var ei viktig handelsvare, og store mengder salt vart oppbevart i bodene på Bryggen.

Christensson har ansvar for overvakningsprosjektet, som driv overvakning av grunnvatn og bevaringsforhold under Bryggen. No har ho også fått med seg ein ekspert i hydrologi, som skal utarbeide ein modell for å redde grunnvatnet.

– Innan 2007 må vi ha planen klar for kva vi skal gjøre. Dette er også eit spørsmål om kostnader, for det vil koste mange titals millionar kroner å få orden på grunnvatnet under Bryggen.

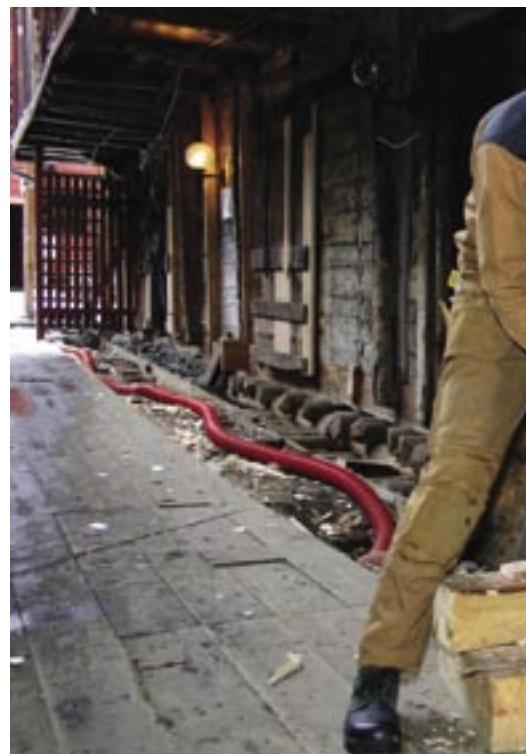
I JACOBSFJORDEN, LITT lenger bort på Bryggen, sit Lasse Bjørkhaug, direktør for "Stiftelsen Bryggen".

– Stiftelsen Bryggen er forankra i folkeaksjonen "Bryggens venner" som starta på 1960-talet. Målet var å bevare bygningane på Bryggen for ettertida. I dag eig Stiftelsen halvparten av dei 61 freda bygningane som går inn i verdskulturnettet, fortel Bjørkhaug.

– Stiftelsen er ei bedrift med 15 tilsette. Bevaring er det viktigaste målet, sjølv om det også er eit mål å skaffe brukarar til bygningane. Det kommer sielle kjem likevel i andre rekke.

– *Kvar får bedrifta pengane frå?*

– Vi leiger ut så mange bygningar vi kan, og elles får vi offentlege tilskott, særleg frå Bergen kommune. Då Stiftelsen starta, meinste vi det var 38 bygningar som trøng restauring, men fram til no er berre eitt hus heilt ferdig. I dag har vi arbeid på gang i seks bygnigar, men dette er nok eit tjueårsprosjekt.

«Bryggen er som ein levande organisme, der kulturlaga heng saman med fundamentet. Har ein ikkje gode grunnforhold, får ein heller ikkje fundamenta under bygningane til å vare.»

Også Stiftelsen Bryggen får midlar frå Riksantikvaren til restaurerings- og FOU-arbeid.

– Det er ein kontinuerleg prosess å bygge opp ekspertise. Vi har både arkitekt og handverkarar med stor antikvarisk kompetanse, og eit nært samarbeid med Riksantikvaren om bevaring. Det er temmeleg kompliserte grunnforhold her på Bryggen, med svake og sårbare fundament under bygningane. Dette gjev oss store utfordringar, og restaureringa må kunne tolde tidas tann, seier Bjørkhaug.

Utanfor ein av gardane held handverkarane på med utskifting av tømmer. Nokre stader må heile bakveggen skiftast ut på grunn av rote. Ein av tømrarane held på med å skante ein tømmerstokk. Øksa han bruker er ein kopi av ei gamal bile. Her skal alt gjerast på tradisjonelt vis.

MEN DET ER OGSÅ åtte andre gardeigarar på Bryggen, og ein av dei er Olav Thon. Han eig Svendsgården, ein dobbel bygård med ein smal midtgang imellom husa. Utanfor inn-

Tømraren Jacob Schroll viser skanting av tømmer som skal erstatte rotne stokkar. Reiskapen han bruker er kopi av gammal bille. (Foto: Johanne Landsverk)

kan sjå ned på bolverket under golvet. Delar av tømmerfundamentet har rotna bort.

- "Prosjekt Bryggen" er spesielt, for vi er avhengig av ekspertise for å vite kva som bør og kan gjera. Det er mykje å tenkje på når vi skal lage nytt fundament. Enno er vi i ein kartleggingsfase, der vi også tek prøver av treverk og målinglag, seier han.

Som dei andre trebygningane på Bryggen, var også Svendsgården knytt til fiske og mellomlagring av tørrfisk. Bakover i romma openberrar det seg eldgamle, delvis rotne golv og solide tømmerveggar. Det er liten tvil om at Olav Thon skal få bruk for pengane sine når Svendsgården skal setjast i stand.

Bakre delen av huset har fått stå ganske urørt, og på loftet står ein heisanretning som vart brukt til å fire sildetønner ned i ei sjakt gjennom fleire etasjar. Her ligg historia i tjukke lag.

Hauge veit ikkje heilt kva huset kjem til å innehalde etter restaureringa.

- Men dette huset skal ikkje berre utnytast kommersielt, det skal også være ein stad der folk kan kome inn for å oppleve historia. Dette skal bli eit levande museum, avsluttar han.

Av Johanne Landsverk

gangspartiet står egedomsforvaltar Kjetil Hauge og ventar. Han er leiari i "Bryggen private gårdeierforening".

- Dette er det første store restaureringsprosjektet på Bryggen i privat regi. Svendsgården treng svært mykje restaurering, fortel Hauge. Han viser meg rundt i første etasje, der ein

Roteskadde fundament under bygningane må skiftast ut med nye. (Foto: Stiftelsen Bryggen)

20 spørsmål

- 1) I kva land er Gloria Arroyo president?
- 2) Kva for Ibsen-drama opnar med lina "Jeg maa, jeg maa, saa byder mig en Stemme"?
- 3) Kva heitte den serbiske statsministeren som blei myrda i Beograd i mars 2003?
- 4) Kven var andremann på månen?
- 5) Og kva år skjedde første månelandinga?

- 6) Eva Joly har reagert sterkt mot ein ny fransk film om Elf-skandalen. Kva for førstedame i fransk film spelar ein Joly-liknande rolle i filmen?

- 7) "For øvrig meiner eg Karthago bør øydeleggast", skal Cato den eldre gjerne ha avrunda talane sine med. Kor låg Karthago?

- 8) Kva kallar ein ei løkke med éi samanhengande overflate, som du kan lage ved å vri eine enden av til dømes ei papirremse halvt om før du limar endene saman?

- 9) Kva heiter den amerikanske skøyteløparen som sikta mot fem gull i vinter-OL i Torino, men måtte nøye seg med eitt?

- 10) Kva for norsk OL-deltakar kom heim frå Torino med tre fjerdeplassar samt ein femteplass i stafett?

- 11) Kva for ein av æsene eigde luren Gjallhorn og var stamfar til alle menneske?

- 12) I kva for stjernebilete finn ein mellom anna stjernene Castor og Pollux?

- 13) Kva for europeisk stat blei først i 2002 medlem av FN?

- 14) Han blei som 18-åring leiari for NKP og flytta sidan til Cuba, men er i dag partisekretær for Stavanger Ap og har dessutan konvertert til islam. Namnet?

- 15) Kva heitte den kvinnelege, svenske sirkusartisten som i 1889 tok livet av seg saman med kjærasten Sixten Sparre?

- 16) Kva for medikament gav tusentals foster store misdanningar då det på slutten av 50-talet blei seld som sovemedisin under namnet Neurodyn?

- 17) Kva idrett driv Aleksander Vinokourov og Joseba Beloki?

- 18) Clara Petacci blei avretta saman med elskaren sin – som heitte?

- 19) Kva er braille?

- 20) Kva for fransk poet avslutta sin litterære produksjon i 20-årsalderen og enda opp som våpenhandlar i det austlege Afrika?

Rette svar på side 33 ►►

Ein sein blømar

Det kjem ikkje slikt frå Sunnmørs-bygdene lenger.

KVEN ER DENNE Jostein Fet, spør kanskje nokre lesarar som ikkje har filologi eller bok- og lesingshistorie som spesialdistanse. Så her kjem kortversjonen: Jostein Fet er 82 år, nordisk filolog og mangeårig administrator ved Distrikthøgskulen i Volda. I tillegg er han den norske filologen som har fått dei største lovorda i det siste tiåret. I 1995 kom boka *Lesande bønder. Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840*, og i 2003 *Skrivande bønder. Skriftkultur på Nord-Vestlandet 1600–1850*.

Vi skal ikkje sitere all rosen, det held med ei av utsegne til Trygve Riiser Gundersen, som melde *Skrivande bønder i Nytt norsk Tidsskrift*: Dette er "to bøker som kommer til å bli stående som klassikere i den norske historiske litteraturen". Og verst, eller kanskje best av alt, båe er skrivne etter at Fet gjekk av med pensjon.

– Ja, eg lyt berre vedgå det, eg har sett på pensjonstilværet som eit einaste langt forskingsstipend, fortel han då vi møter han på kontoret ved Høgskulen i Volda.

DET FET HAR GJORT, er noko så enkelt, og dramatisk, som å skrive om norsk historie. Han dokumenterer utover ein kvar tvil at norske bønder kunne å lese og skrive lenge før noko som liknar skular vart etablert her til lands. Ja, han sannsynleggjer at mange norske bønder har kunna lese og skrive heilt sidan skriftkulturen oppstod her til lands. Og kanskje mest verdfullt, han syner at den norske allmugen ikkje var nokon fellesstorleik, men ei mengd ulike individ med meir eller mindre unike tankar, ord og gjerningar.

Korleis han har gjort det? Mellom anna ved å gå gjennom over 16 000, vi gjentek med bokstavar – seksten tusen – , skiftedokument eller arveoppgjer.

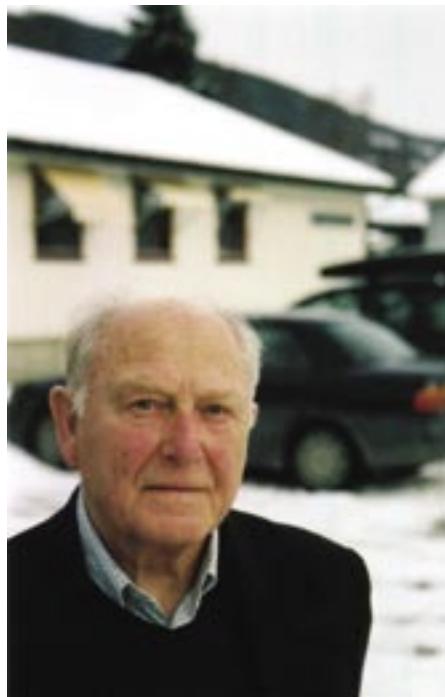
Men sidan dette er ei portrettintervju, får vi byrje med byrjinga.

– Eg voks opp på gard i Velledalen i Sykkylven på Sunnmøre, eg kjem frå ei slekt med bønder så langt baketter som vi veit om. Dermed har eg òg nytt godt av ein fast forteljartradisjon, dette å sveipe inn eit heilt bygdemiljø i forteljingar og historie.

Dette har Fet tenkt ein del på.

– Kor mange sambyggingsar kjende eigentleg foreldra mine, kor mange visste dei om i fortid og notid? Eg har kome til at talet kan vere om lag 3000 menneske. Dei kjende sjølv sagt ikkje alle like godt, men når dei høyrd om nokon, så kunne dei sei at han eller ho "er av det folket". Denne tradisjonen har eg nyttet meg av, å fortelje ei større historie er noko av det eg likar best.

Dei som har vanskar med å forstå kva Fet meiner, kan lese bøkene hans og sjå på dei nittide slektstavlene han har teikna opp, for på det viset å synne korleis skrive- og lesekunne spreidde seg gjennom familiar og slekter. Fet har gjort Olav Duuns ord til sine eigne: "Eg

Jostein Fet har sett på pensjonstilværet som eit einaste langt forskingsstipend. 82 åringen er nordisk filolog og mangeårig administrator ved Distrikthøgskulen i Volda. I 1995 var boka *Lesande bønder. Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840* ferdig, og i 2003 *Skrivande bønder. Skriftkultur på Nord-Vestlandet 1600–1850*.

skal taka av mitt eige og forkynna dykk". Om Duun har Fet elles skrive mykje.

PÅ SUNNMØRE ER Fet ein relativt kjend mann, ikkje berre fordi han i visse miljø er ein respektert forskar. Nei, han er truleg meir kjend for å traktere fela, "dette djævelens instrument", som dei sa på bedehusa. Han er nemleg aktiv folkemusikar. Fet har gjeve ut "Folkemusikken i Møre og Romsdal", som går under namnet "Blåboka", ein historikk og ei samling av 190 slåttar og folketonar frå fylket. Då han gjekk av med pensjon, tok han på seg å verte leiar for Folkemusikkarkivet for Møre og Romsdal.

– Ja, fela har fylgd meg gjennom åra. Heime var vi fire guitar, men vi hadde berre to feller, så det vart mykje slåsting om desse to. Eg er vaksen opp i ein såkalla spelar- og lesarheim.

– Så foreldra var både pietistar og felespelarar?

– Nei, ikkje haugianske lesarar. Vi var fribynde bokvener.

– Eg trudde elles dei fleste felene vart øydelagde då sunnmøringane vart vekte?

– Eg har sett litt på den overleveringa. I all hovudsak er det ein myte. For å vise kor føle haugianarane eller Indremisjonen var, så vart

det vanleg å seie at dei kasta felene på elden eller trakka dei sund, men det er nok ikkje heile sanninga. Dei som vart omvende, gøynde dei heller litt unna. Du veit, det var fine og til dels dyre instrument. Og slikt kastar ein ikkje på Sunnmørs-bygdene.

Ja, etter kvart kom felene til nytte på bedehusa òg, kan Fet fortelje.

– Dei fann ut at det var akseptabelt å spele salmetonar på dei. Eg hugsar godt frå min barndom at fela meir og meir kom i bruk i bedehusmusikken, som er ei form for folkemusikk. Dei brukte både fele, siter og gitar, ja, til og med opplevde eg at dei spelte på sag. Når klippesinstrument som gitar og siter vart tidleg godtekne, kan det kome av førestillinga om at dei var i slekt med englemusikken. Fela derimot tykte mange var forbunden med dans, drykk og slåsting.

MEN DET VAR Fet vi skulle snakke om. Han er som så mange akademikarar av bondeklekt, ein inkarnasjon av nyare norsk historie, ei soge i kjøt og blod om framveksten av den moderne velferdsstaten og utdanningssamfunnet. Men i motsetnad til det ein skulle tru, gjekk han ikkje på det etterkvart så vidgjetne Volda landsgymnas. Fet laut gjere unna artium på to år, på studentfabrikken på Nordfjordeid. Det var han ikkje åleine om.

– Det var mange av oss, vi som ikkje hadde tid eller råd til å bruke alle åra på skule. Ei bok om gymnaset på Eid heiter "Har du også gått på Eid?" Tittelen er svært dekkjande, seier Fet og legg til:

– Eg var 23 då eg tok artium. Det var tuberkulosen eller tæringa som sette meg utanfor for ei tid. Eg vart fleire år forseinka. Det var under krigen eg fekk smitten. Men det gav meg eit godt innblikk i heile dette apparatet som var bygd opp omkring tuberkulosen. Eg låg mellom anna ei åtte månaders tid på Haukåsen inne på Sjøhol. Der møtte eg mange tragiske lagnader. Faktisk var eg den einaste som overlevde.

Kuren var å ligge og puste inn klår og reinfellut.

– Så låg vi i der på desse lange verandaene og liggestolane og stirde opp i lufta. Vi fekk ikkje lese, for det vart rekna for slitsamt. Men du verda kor godt kjende vi vart med fuglelivet i tretoppene. Elles gjekk det mykje i spørjekonkurransar, men dei andre meinte at eg eigentleg ikkje skulle vere med, for eg hadde realskulen. Eg hugsar vi skulle lage ei handskriven avis, og eg fekk i oppdrag å finne eit namn på henne. Det vart "Framtidsvon". Nei, det var vel ikkje alle som fann trøyst i det namnet.

FET GJORDE DET SVÆRT GODT på Eid. Faktisk så godt at han kom inn på tannlækjarstudiet.

– Eg hugsa godt korleis det hadde seg. Eg var i Geiranger, der tok eg drosje. Sjåføren var utdanna lektor og filolog. Det hadde hopa seg opp mange av dei i etterkrigstida. Han fortal-

«Eg var 23 då eg tok artium. Det var tuberkulosen eller tæringa som sette meg utanfor for ei tid. Eg vart fleire år forseinka. (...) Eg låg mellom anna ei åtte månaders tid på Haukåsen inne på Sjøholt. Der møtte eg mange tragiske lagnader. Faktisk var eg den einaste som overlevde.»

de meg at eg ikkje måtte finne på å ta nordisk. "Sjå på meg, eg kører drosje. Det finst ikkje arbeid for slike som oss."

Fet gjekk eitt og eit halv år på Tannlækjarhøgskulen. Han treivst ikkje særleg med det.

- Det var ein sundagskveld, eg hadde lagt meg. "Ja, ja, tenkte eg. I morgen er det på an att." Så gjekk det som ei lys opp for meg. "Jostein, du er eit vakse menneske. Du styrer sjølv livet ditt." Dagen etter traska eg bort på HF og fekk plass. Dei var ikkje glade i meg på Tannlækjarhøgskulen etter det. Du veit, det var rift om plassane, og no gjekk ein plass tapt som dei ikkje kunne fylle opp sidan eg alt hadde gått der så lenge.

- Vart du kjend med mange av professorane i filologistudiet?

- I grunnen ikkje. Eg har alltid vilja finne ut av ting gjennom sjølvstudium. Dessutan hadde eg dårleg tid. Så eg gjorde unna studiane på fire år.

Sjølvsagt med særslig gode karakterar, så gode at han fekk arbeid på eit anna vidgjette landsgymnas, det i Bø i Telemark. Så gjekk åra, han fekk arbeid som lektor ved Lærarskulen i Volda, og frå den posisjonen vart han den drivande krafta i å få etablert ein distriktskule i Volda.

- Ikke ville Molde ha ein høgskule i Volda, ikkje ville Ålesund ha ein høgskule i Volda, og særleg ville ikkje Lærarskulen i Volda ha ein høgskule ved sida av seg. Heller ikkje Departementet ville ha to høgskular der side om side.

Sjølv meinte Fet at Distriktskulen i Volda måtte etablerast frå grunnen av, med sin eigen kultur.

- All mi tid og energi gjekk med til dette grunnarbeidet. Det var ei intens og til dels særslig konfliktfylt tid. At heile styret den fyrste tida var folkesett av motstandarar av ein distriktskule i Volda, gjorde det ikkje enklare. Ein formidabel motstandar var også Universitetet i Oslo. Revirtenkinga var nessten ugjennomtrengeleg. Men lukkelegvis fekk vi gjennomslag etterkvar, jamvel om det tok tid.

SOM DEN FØRSTE tilsette vart Fet undervisningsleiar i 1970 og fekk i oppdrag å bygge opp studia frå null.

- Og heile tida laut forskinga vike?

- Ja, men på slutten av 1970-talet byrja det heile å verte rolegare. Då fekk eg tid til å samle kjelder og stoff, først og fremst for å kartleggje den litterære kulturen på bygdene i eldre tid.

- Korleis fekk du ideen?

- Eg kjende godt til at skifteprotokollar kunne brukast som kjelde, så eg gjorde eit sveip gjennom småstilt gotisk handskrift og la straks merke til at i fleire gamle skifte var det oppført bøker.

Resten er, som det heiter, historie.

- Det fyrste eg gjorde, var å skaffe meg ei viss oversikt over kva som var igjen av den gamle bokmassen. Så eg sende ut eit spørre-skjema i fleire hundre eksemplar, om lag 1400, til namngjevne personar som sat på gardar i Volda, Sykkylven, Valldal og Haramsøy. Namn og adresse fekk eg frå telefonkatalogen. Eg ville kartleggje eldre bøker før 1890 i privat eige.

Slik fekk Fet oversikt over ei rad svært gamle bøker og skriftlege kjelder. Mange var frå 1600-talet, nokre få også frå 1500-talet. Eigarinnskriftene kunne fortelje om skrivekunne og kva tid bøkene kom i bondelege.

Grunnen til at Fet ville sjå nærrare på grunnkjeldene til allmugens lese- og skrivekunne, var at dei fleste framstillingane om bondeklassen bygde på "embetsmannsretningar" av ulike slag. Det var overklassen som gjennom tidene hadde forma det gjenges synet på bondeallmugen som uvitande og primitiv.

- Men eg tvilte på at dei kriteria som overklassen malte allmugen med, var rette og rettferdige.

Fets program var å sjå det heile nedanfrå, sjå det på like linje med bøndene.

- Eg kom til at skifteprotokollane ville gje det rettaste biletet av stoda. Eg sette då i gang med å lese arveskifte frå Sunnmøre, Romsdal, Nordmøre og Øvre Telemark, i alt ca. 16.300 skifte frå tidsrommet 1690-1840. Frå desse noterte eg i alt 14.200 bøker. Til dette kjem fleire hundre bøker frå andre kjelder. Samtidig fekk eg med meg ei rekke andre opplysningar, m.a. om den økonomiske situasjonen å arvlataren, og kven som arva bøkene.

BOKFUNNA FORTEL noko om lesekunna, etter Fets syn.

- I ein heim der det var bøker, rekna eg med at ein eller annan i husstanden eller familien kunne å lese. For dei skaffa seg ikkje bøker for å ha dei ståande på stas. Med den sosiale kontrollen som eksisterte på bygda, var det lite tenkjeleg at nokon kjøpte bøker berre for å spjåke seg ut. Ein analfabet vilde ikkje bruke pengar på noko så dyrt som bøker.

I tillegg kom det enkle faktum at under pietismen var husfaren pålagd å undervise husstanden i barnelærdomen.

- Såleis vart pietismen ei veldig kraft i å fremje lese- og skrivekunna hos folk.

Men bøker var dyre. Ein enkel huspostill, som var det folk helst kjøpte fordi den gav

«Det var ein sundagskveld, eg hadde lagt meg. «Ja, ja, tenkte eg. I morgen er det på an att.» Så gjekk det som ei lys opp for meg. «Jostein, du er eit vakse menneske. Du styrer sjølv livet ditt.» Dagen etter traska eg bort på HF og fekk plass. Dei var ikkje glade i meg på Tannlækjarhøgskulen etter det.»

forklarings og ord for kvar sundag, var ikkje billig på 1700-talet. Den kosta omlag like mykje som ei mjølkeku. I dag kostar ei mjølkeku 12.000 kroner.

- Men jamvel fattigfolk tøygde seg så langt dei kunne for å skaffe seg i alle fall ei salmebok eller ei lita bøne- og oppbyggingsbok. Det er ikkje tvil om at 1700-talet var gjennombrotet for lese- og delvis skrivekunna. Men tendensen byrja alt rundt 1700. Det ser vi på bokproduksjonen i København, som auka nesten eksplosivt utover 1700-talet. Den må ha samanheng med ein like dramatisk auke i etterspurnaden, noko som etter har med utviklinga av lesekunna å gjere.

Det var ein sosial og ofte ein økonomisk føremón som kunne lese og skrive. Når ein familiifar - eller mor - hadde tileigna seg ei slik kunne, ville dei ikkje at den skulle gå tapt for etterkomarane, seier Fet.

- At bøndene på 1600- og 1700-talet streva etter å kjøpe bøker, har elles ei religiøs forklaring. Lesing og kristendomskunnskap var ein veg til frelse, til det evige liv. Somme av dei gav seg ut for å vere reine bruksanvisingane, som denne: "Himmel-Vey, d.e. Hvorledis it Barn udi 24 Timer lære kand at undgaa Helfevede oc indgaa i Himmelén". Og Erik Pontoppidans undertittel på forklaringa ligg ikkje langt etter: "... Indeholdende alt det, som den, der vil blive salig, har behov, at vide og gjøre"

- Litt av ein reklame. Men torde dei å tenke sjølve?

- Det har vi ganske tidlege døme på. Det kjem t.d. fram i bondeannalane, som er skrivne månads- og årsoversikter over hendingar i familien og bygda. Særleg mange slike finn vi her på Sunnmøre, kanskje aller mest i Volda. Eit døme er den såkalla Helset-kalenderen frå 1726-1836.

Helset høyrer til det rike Bjørkedalsmiljøet, på grensa mot Nordfjord. Heilt sidan vikingtida har dei bygd trebåtar der inne, fortel Fet.

- Den rike olivinjorda i dalen gjer at trea vert lange og rette. Dei såkalla Sunnmørsbåtane var ettertrakta heilt sidan mellomalderen, noko som gjorde at bjørkedølene hadde god økonomi.

Handelen med båtar kravde sjølvsagt at ein måtte kunne lese og skrive på eit eller anna vis.

PORTRETTET

- Bøndene på Helset opplevde sjølvsagt å miste nyfødde. Kva lagnad fekk dei udøypt? Den Augsburgske truedkjennings frå 1530 sette dåpen som eit vilkår for frelse. Men mange lesande bønder fann at det samsvara lite med biletet av ein god og rettferdig Gud. Ein stad i 1740-åra skriv bonden på Helset: "Et Pigebarn uden liv fød i Verden, men er dog av den Heli Aand opfyldt og ledsaget til det Evi-ge liv. Saa er ikke faderens Vilie at en af disse smaa skulle fortabes." I 1758 skriv same bonden inn i kalenderen sin: "Et Drengebarn fød til Værden uden liv. Hans navn er skreven i livsens bog, kjære Gud".

Livets bok tyder at barnet ikkje går tapt, fortel Fet. Der er mange døme på bønder som resonerte på eiga hand og syntet til bibelord som støtta deira syn.

- Så dette er ikkje ein umælande allmuge.

«Det var ei intens og til dels særskilt konfliktfylt tid. At heile styret den første tida var folkesett av motstandarar av ein distrikthøgskule i Volda, gjorde det ikkje enklare. Ein formidabel motstandar var også Universitetet i Oslo. Revirtenkinga var nesten u gjennomtrengeleg.»

KVA SLAGS HISTORIESYN sit så Fet att med? Er han samd med desse som seier at dansketida var ei god tid for Noreg, at bøndene jamt over hadde det godt? Noko burde han vite, sett i lys av at han har lese fleire allmugeskrifter enn nokon annan.

- Det har vore ein trend å framstille tida under Danmark som ei god tid. At der var gode sider ved det danske styret, særleg samanlikna med tilstandane i andre europeiske land, skal vi ikkje underslå. Men når eg så å seie set meg i bonden stad, deler hans tankar og kjensler og lagnad, og ikkje minst føler det enorme kulturelle trykket frå Danmarks overklass, så er det ikkje noko anna ord som dekkjer situasjonen betre enn at Noreg var ein *koloni*, politisk, økonomisk og kulturelt. På alle område freista København å samle makta. Hugs at 100 prosent av dei bøkene som det norske folk las, var på dansk, og 95 prosent av dei var trykte i København, avsluttar Fet, nesten:

- På denne bakgrunnen er allmugens lesing og skriving, denne seige "viljen til språk", som Ottar Grepstad kallar det, eit fenomen som fyller meg med undring og respekt.

Av Jon Hustad

Vesta

Som medlem i Forsker-
forbundet får du ekstra
rabatt på dine private
skadeforsikringer i Vesta.

Ring gratis: 800 33 669
E-post:
kjederogforening@vesta.no

"Sånn ville jeg aldri bli sunget for"

I bøkene eg har valt ut frå universitetsmiljø har hovudpersonane ein tendens til å gjere alt anna enn å drive med fag. Det gjeld òg *Med hånden på hjertet* av Vigdís Hjorth. Frøydis Helle studerer ex.phil. i Bergen, men det meste dreier seg etter kvart om ei vill forelsking i ein handelshøgskulestudent. Men forelskar ho seg berre for å fylle eit tomrom?

Det nærmar seg eksamen, og Frøydis har ikkje lese på lenge. I denne scenen har ho eit ærend hjå filosofiforelesaren. På pauserommet til førelesarane vert ho vitne til ei 50-årsfeiring av ein kollega, og nokon er midt i ein tale:

"Ordet kollega stammer fra den tiden da man ikke hadde flere bøker enn at studentene måtte sitte to og to sammen for å lese dem! Da var det nødvendig å vise hensyn. Den som leste fortset kunne ikke bla om før den andre var ferdig." (...) Slik oppsto ordet, og du, Marianne, er en god kollega! Du er lojal. Aldri (og med ettertrykk på ALDRI som smart meg i hjertet) har vi hørt deg kritisere andre for å framheve deg selv! Vi stoler på deg, Marianne, og kanskje du ikke vet hvor mye det betyr for oss! Det betyr ALT for oss."

Dei har laga ein song til henne som dei har kopiert opp. Filosofiforelesaren grip gitaren, og dei syng at med Marianne er det aldri noko töys og tull, "du er verd din vekt i gull."

Frøydis får tilværet sitt stilt i relief:

"Jeg ble grepert, jeg ble helt tatt av dette bildet, for jeg så på dem at de ikke jukset, de mente hvert ord, det steg liksom en jubel opp fra de små bordene og jeg visste at sånn ville jeg aldri bli sunget for."

I spalten *Skjønnånd* presenterer vi skjønnlitterære skildringar av det akademiske livet. *Med hånden på hjertet* kom ut på Cappelen i 1989.

Av Kjetil A. Brottveit

Bilder fra norsk forskning

Nobelprisen i økonomi, den første i sitt slag, ble tildelt den norske professoren Ragnar Frisch 27. oktober 1969. Samme kveld gikk studentene i fakkeltog for prisvinneren. Frisch fikk nobelprisen først og fremst for sine arbeider på 1930-tallet, og delte prisen med nederlenderen Jan Tinbergen. Den svenske komiteen begrunnet sitt valg med vinnernes arbeider innenfor konjunktursvingninger eller dynamisk analyse. Frisch fant ut at konjunkturbølgene forekom med forskjellig lengde. Det var sykluser på tre til fire år, som ofte skyldtes endringer i lagerbeholdninger. Bølger på åtte til ti år var dominert av produksjon og investeringsaktivitet. Veksling i folketilveksten kunne skape bølger som varte 20 til 25 år, og bølger på 50 til 60 år skyldtes antakelig tekniske revolusjoner, som bruken av dampmaskinen, elektrisiteten og bensinmotoren. Frisch nedla en stor arbeidsinnsats i utviklingen av nasjonalregnskapet, som på 1940-tallet var et viktig forskningsobjekt for norske sosialøkonomer. Gjenreisningsårene etter krigen ga politikere og økonomer stor tro på muligheten til å styre den økonomiske utviklingen.

Ti kjappe

Medlem nr. 30127955 Harald Loeng

Stilling: Forskningsgruppeleder ved Havforskningsinstituttet

Utdanning: Oseanograf fra Universitetet i Oslo

(Foto: Hege Iren Svensen, Havforskningsinstituttet)

1. Hva jobber du med nå?

– For tiden jobber jeg med det internasjonale polaråret, om klimaforholdene i nord. Jeg er involvert i ein rekke prosjekter, og siden søknadsfristene snart går ut, er det heftig aktivitet.

2. Hvor tenker du best?

– Alene, på tur med hunden (Labrador). Da kan jeg plutselig få gode ideer.

3. Hva er den viktigste fagboken i ditt akademiske liv?

– En lærebok fra studiedagene: Fysisk oseanografi. Boken er pussig nok skrevet av en østerriker. Defant het han.

4. Hva er tabu i ditt fag?

– Vi har ikke noe tabu. En god forsker må være åpen for det som er (unntatt fusk).

5. Hva skal til for å bli en god oseanograf?

– Nysgjerrighet og fantasi. Det er det som er drivkraften. Uten det står vi stille.

6. Hvem er den beste læreren du har hatt?

– Det må være veilederen min på universitetet, Professor Odd H. Sælen.

7. Dersom du måtte velge deg et annet fagfelt, hva ville du falt ned på?

– Det skjer så mye spennende i faget mitt for tiden at jeg ikke ville ha valgt noe annet fag. Om jeg måtte? I min unge dager vurderte jeg meteorologi. Men noe med klima måtte det være.

8. Om du var kunnskapsminister, hvilket enkelttiltak ville vært viktigst for deg å få gjennomført?

– Større satsing på realfag i utdanningen. Det gjelder helt fra grunnskolen av. Matematikken må i grunnen inn med morsmelen den. Dessuten må vi opp på nordisk nivå i satsingen på forskning.

9. Hvor var du EU-avstemningskvelden 1994?

– Hjemme på Askøy.

10. Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Mer stoff om instituttsektoren hadde vært på sin plass.

Av Ingar Myking

Ein tittel verd å konservere

Kva er ein konservator? Ein som arbeider kunstfagleg og forvaltar samlingar, eller ein som konserverer møblar og måleri? To ulike profesjonar kjempar om konservatortittelen.

JEG HAR SETT på spørreskjemaet, men har aldri klart å fylle det ut. Dette er fordi dere bruker begrepet "teknisk konservator", som Nordisk Konservatorforbund - Norsk Seksjon ikke anbefaler/aksepterer!"

Dette e-brevet, som kom til Forskerforbundet i vinter, kan vere opninga på ei historie om yrkestittelen konservator. Kven gjer ein yrkestittel gjeldande? Er det utdanningsinstitusjonane? Arbeidsgjevarane? Arbeidstakrane sjølv, gjennom sine organisasjonar?

Det finst nemleg to norske konservatortittlar i dag, oppretta av kvar sin organisasjon: konservator-NKF-N og konservatorNMF. Folk i museumssektoren omtalar striden om konservatortittelen som ein "gamal konflikt" og ein "varm potet." Derfor er det mykje "off the record" og veging av ord i Forskerforum. Men hør no her:

KVART ÅR LAGAR Forskerforbundet lønnsstatistikk for ulike medlemsgrupper. Denne er basert på eit spørreskjema sendt til alle medlemmene, som blant anna må krysse av for stillingskategori. Når det gjeld museumssektoren, har Forskerforbundet operert med kategoriane fyrstekonservator, konservator og teknisk konservator. Men mange i den sistnemnde gruppa, som e-brevet over er eit døme på, vil berre heite konservatorar. I 1998 kom den fyrste norske utdanninga for desse. "Konserveringsstudiet for billedkunst og kulturhistorisk materiale" ved Universitetet i Oslo kvalifiserte, saman med eitt års praksis, til tittelen teknisk konservator. I dag er utdanninga erstatta med bachelor i arkeologi, kunsthistorie og konservering - og master i objektkonservering eller kunstkonserveering. Nemninga "teknisk" har falle ut.

EG UNDERSØKJER MED organisasjonen som avsendaren av det siterte e-brevet viser til. Den norske seksjon av Nordisk Konservatorforbund (NKF-N) fortel på sine eigne nettsider at dei er "en faglig sammenslutning for konservatorar og andre faggrupper i Norge som arbeider med konservering og restaurering av gjenstander med kunstnerisk, kultur- og naturhistorisk verdi." Organisasjonen har lagt ut synet sitt på tittelbruken i ein eigen artikkel på heimesidene: "Betegnelsen "teknisk konservator" ser ut til å ha blitt anvendt første

«Tittelen konservator, som han har vore brukt fram til i dag, går iallfall tilbake til 1930-talet.»

Generalsekretær Trond Wigeland Nilsen i Noregs Museumsforbund, som bruker tittelen konservator NMF.

Det er vanskeleg å setje ord på denne typen arbeid. (Foto: NTNU/Geir Gjelseth)

gang av direktør Thiis, daværende direktør ved Nordenfjeldske Kunstmuseum i 1907 i sitt forslag til ny stillingsinstruks for den tidligere konservator-stillingen ved Nasjonalgalleriet, og er en enestående språklig konstruksjon for Norge. Det springer ut fra Thiis forkjærighet til det franske miljøet og ble konstruert for å skille mellom de norske konservatorene i vitenskapelig stillinger (no. konservator, amanuensis, kurator, da. inspektør, sv. intendent, antikvar, eng. curator osv.) og konservatorar innen feltet konservering."

EG FÅR IKKJE tak i leiaren på telefonen, men nestleiar Anne Håbu er godt kjend med problemstillinga:

- Tittelbruken varierer frå institusjon til institusjon. Før arbeidde eg som konservator ved Kulturhistorisk museum. No er eg tilsett ved Teknisk Museum som teknisk konservator.

Håbu viser vidare til Merete Winness ved

«Tittelen «teknisk» konservator er uheldig fordi vi tilhører ein akademisk disiplin.»

Leiar Anne-Grethe Slettemoen i Den norske seksjon av Nordisk Konservatorforbund, som bruker tittelen konservator-NKF-N.

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU). Winness er tidlegare leiar i NKF-N, og ja, tittelen er konservator.

- I Noreg har dei som er utdanna innan konservering og restaurering vorte kalla tekniske konservatorar, medan ein del andre museumstilsette, som til dømes etnologar og kunsthistorikarar, har vorte kalla konservator. Elles i Europa er det vanleg å bruke titlar som intendant eller kurator om dei sistnemnde, seier Winness og held fram:

- Vi ville medverke til å klare opp i situasjonen. Derfor bestemte vi oss for å innføre tittelen konservator NKF-N. Vi har fått varemerekodkjennung på bruken av forkortinga NKF-N, som står for Nordisk konservatorforbund - den norske seksjon. Vi oppfordrar medlemmene våre til ikkje å bruke nemninga "teknisk konservator" i stillingsannonser, organisasjonskart og liknande, seier Winness.

I stor grad har ein nådd fram. Både ved Nasjonalmuseet og Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo skal tittelen konservator berre nyttast av dei som arbeider med konservering. Ei rekje andre institusjonar bruker framleis teknisk konservator som tittel, til dømes Norsk Folkemuseum, Norsk Sjøfartsmuseum og Bergen Museum.

- Det er klare krav som må tilfredsstilla om ein søker medlemsskap i NKF-N. Ein må ha minst treårig konserveringsfagleg utdanning og eitt års relevant røynsle med konservering. CV og attestar må sendast inn, og ein

komité vurderer om kvalifikasjonane held. I så fall får ein rett til å bruke tittelen konservator NKF-N, seier Winness.

- *Kva er tittelen konservator-NKF-N verd?*

- Eitt døme: Nasjonalmuseet får mange førespurnader om å konservere måleri. Konservatorane der har ikkje kapasitet til å ta på seg eksterne oppdrag, men dei formidlar ei liste over privatpraktiserande konservatorar. Riksantikvaren bruker òg berre konservatorar som er godkjende, i Noreg eller andre land. Danmark og Sverige har tilsvarende ordningar for kompetanse.

- *Men dreier det seg berre om retten til ein tittel, eller òg i neste instans om lønskamp?*

- Det er bruken av tittelen og forståinga av kva det inneber som er det viktige. Det er skummelt om stillingsnemninga medverkar til urettmessige lønsplasseringar, men eg kan ikkje sjå at det skal skje, seier Winness.

HO FÅR STØTTE i dette synet av Karianne Pedersen, tillitsvald i Forskerforbundet ved Norsk Folkemuseum.

- Arbeidsgjevarane veit kva vi gjer og kva bakgrunn vi har, uavhengig av tittel, seier Pedersen. Folkemuseet er organisert i NAVO, elles er dei fleste musea organiserte i Handels- og servicenæringens hovedorganisasjon (HSH). Tradisjonelt har lønnsoppgjera for museumssektoren i HSH bygd på tilsvarende område i Staten. Dei tekniske konservatorane, om ein skal våge å kalle dei det, er per i dag i

lønsramme 22, tilsvarende avdelingsingeniør. Konservatorane er i lønsramme 25, tilsvarende høgskolelektor. Men ingenting tyder på at konservatortittelen er ein kamp om løn.

ETTER KVART FÅR eg tak i Anne-Grethe Slettemoen, noverande leiar i NKF-N. Ho har mastergrad i papirkonservering og arbeider som papirkonservator ved Bergen Kunstmuseum. Slettemoen formulerer grunngjevinga av tittel slik:

- Tittelen "teknisk" konservator er uheldig fordi vi tilhører ein akademisk disiplin. Vi meiner at tittelen konservator bør vere øyremerk for faggruppa som arbeider med konservering, seier Slettemoen. Konservering er eit internasjonalt, eintydig omgrep både innanfor museumssektoren og elles. Det står for bevaring ved direkte inngrep i gjenstandsma-

terialet eller oppbevaringsforhold, med det formål å forseinkje eller hindre nedbryting - og kan ikkje forvekslast med arbeidet det vitskaplege personalet elles på musea utfører.

DET ER PÅ TIDE å sleppe til den andre sida i "konservatorstriden". Tron Wigeland Nilssen er generalsekretær i Noregs museumsforbund (NMF). Forbundet er ein interesseorganisasjon for museumspolitisk arbeid, og ikkje ein arbeidsgjevarorganisasjon.

- Tittelen konservator, som han har vore brukt fram til i dag, går iallfall tilbake til 1930-talet. Då vart det avgjort ved kongeleg resolusjon at vitskaplege tenestemenn ved museum med statstilskot måtte godkjennast av sakkynlige komitear, seier Wigeland Nilssen. NMF hadde tidlegare ei ordning med å opprette faglege bedømingskomitear ved tilsettingar av konservatorar på museum.

- Vi innførde faglege bedømingskomitear som ved universiteta, men det var tidkrevjande og tungvint for arbeidsgjevarane, seier Wigeland Nilssen.

Derfor innførde NMF eit nytt system for å autorisere kompetanse - uavhengig av tilsettingar - i 2000. Blant krava til å verte konservator NMF er laudabelt hovudfag eller godkjend magistergrad (eller tilsvarande), og eitt større, eller to mindre vitskaplege arbeid.

- *Har slike godkjenningar vorte avgjerande for å få jobb?*

- Vi blanda oss ikkje inn i kva arbeidsgjevarane gjør. Men sidan ordninga vart innført i 2000, har nærmare 200 fått tildelt tittelen konservator NMF eller fyrstekonservator NMF. I mange annonsar er desse titlane oppførde som krav eller ynskje. Ein del arbeidsgjevarar bruker òg tittelen fagkonsulent om tilsette som har hovudfag eller master. Då ynskjer arbeidsgjevar gjerne at vedkomande kvalifiserer seg til tittelen konservator NMF i løpet av nokre år.

- *Er det ein uteing at dei som vart kalla tekniske konservatorar òg vert konservatorar?*

- Vi er usamde i denne praksisen, men tek det til etterretning. Det kan skape forvirring. No ser ein ofte at titlar som målerikonservator eller papirkonservator vert brukte. Kan hende det utviklar seg den vegen, seier Wigeland Nilssen.

- *Er konservatortittelen viktig i lønsdanninga?*

- Ved å verte tillkjend autorisasjon som konservator NMF har du ofte eit godt grunnlag for å krevje lønsauke. Dette vert ikkje endra av at dei tekniske konservatorane òg kallar seg konservatorar.

- *Er det aktuelt å finne ein annan tittel?*

- Vi har så langt ikkje funne ein ny og betre tittel.

FORSKERFORBUNDET ORGANISERER konservatorar av både slag. Underforeininga Forskerforbundet ved museum og kulturminnevern (FMK) har om lag 260 medlemmer. Leiar Preben Johannessen fortel at FMK ikkje har hatt saka om tittelbruk oppe i styremøte, og at han derfor ikkje kan gå ut med eit offisielt syn på saka.

Randi Godø er hovudtillitsvald i Forskerforbundet ved Nasjonalmuseet. Museet innførde nye stillingsnemninga etter at Sune

Nordgren vart tilsett som direktør i samband med samanslåinga i 2004.

- Leiinga ved museet fremma forslag om å endre konservatornemningane på det kunstfaglege personalet til nemningane kurator/ seniorkurator. Fagforeninga var i utgangspunktet usamde i dette, men vi vart ikkje høyrd, seier Godø.

Resultatet vart at dei som tidlegare var tekniske konservatorar, no er konservatorar. Dei tidlegare konservatorane er no kuratorar.

«Arbeidsgjevarane veit kva vi gjer og kva bakgrunn vi har, uavhengig av tittel.»

Karianne Pedersen, tillitsvald ved

Norsk Folkemuseum

- I tillegg vart det innført kuratornemningar for personalet innan formidling òg. Dette er nytt i norsk museumssamanhang. Dei som før vart kalla tekniske konservatorar er nok svært nögde med dette, medan nokre av dei kunstfaglege nok har opplevd det som ei degradering, seier Godø.

- *Kvifor er tittelen så viktig? Har han mykje å sei for status og løn?*

- Status har nok mykje å sei, men tidlegare fekk eit opprykk til fyrstekonservator lønmessige konsekvensar, jamfør skilnaden mellom amanuensis/1. amanuensis. Vi har ynskt å fylgle dei same prinsippa som på universitetet, med vekt på at vitskaplege kvalifikasjonar fører til opprykk. Det gjer det lettare å måle. Politikken til Forskerforbundet er at løn skal fylgje kompetanse eller kvalifisering, seier Godø. Etter at ordninga vart innført, har det vore eitt lokalt oppgjør i 2004. Dei nye nemningane hadde ikkje noko å sei for lønnsopprykking då.

- I dette oppgjaret la vi meir vekt på å utlikne lønnskilnader etter samanslåinga, seier Godø. Ho meiner at nemningane til Museumsforbundet har mist innhaldet ved Nasjonalmuseet, og dermed må ein løyse eit nytt problem: Korleis skal ein bruke kuratortittelen i samband med vitskaplege stillingar?

WIGELAND NILSEN i Museumsforbundet skal få dei sisteorda.

- *Kva meiner du om den nye tittelbruken ved Nasjonalmuseet?*

- Eg vart noko overraska over omlegginga, og eg har forstått at det har vore delte meningar internt. Eg trur mange ikkje ynskte å verte kalla kurator. Vanlegvis har den tittelen vorte brukt om dei som kurerer ei spesiell utstilling, og slik sett kan det fort verte misvisande, seier Wigeland Nilssen.

Eg trur nesten vi anar endå ein tittelstrid.

Av Kjetil A. Brottveit

Effektiv introduksjon

Linda Sangolt introduserer oss for effektiviseringsideologen Taylor, som er uhyre morsom og interessant lesning. Men kunne vi ikke fått vite om hans visjoner lever i beste velgående?

EFFEKTIVITETSBIBEL kaller Linda Sangolt verket hun nå har oversatt til norsk. Det er et interessant verk, men som så ofte med nyoversettelser er introduksjonen minst like interessant. En vurdering av boka må nødvendigvis i stor grad være en vurdering av Sangolts arbeid med introduksjonen. Den er god, og dekker heldigvis flere titalls sider.

Sangolt er førsteamanuensis ved Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap i Bergen, og skriver godt om hvordan Taylor har blitt mottatt, brukt og oversett – og om forskning som har blitt gjort og ikke gjort på han. Og gransker samtidig både det idémessige og politiske klimaet som muliggjorde og satte grenser for taylorismen – side om side med mindre viktige, men presise karakteristikker – som at Taylors tekster har en overbruk av adjektiver i superlativ; est-formen dominerer – det er best, flinkest, raskest og mest effektiv som teller.

Men: Samtidsreferansene. De er der de: Sangolt trekker inn den nyere norske filmen "Salmer fra kjøkkenet" for å illustrere målingsiveren og den rasjonelle troen som kjenner Taylor og ideene i kjølvannet av hans teorier om effektivisering og måling. Vi finner også henvisninger til hvordan taylorismen har inspirert både fordismens massebilproduksjon og McDonaldiseringen, og noen andre referanser som løser opp stoffet.

SANGOLT VISER TIL at arbeidsdelingen i den globale kapitalismen "kan sees som virkelig gjøringen, i global skala, av den kunnskaps- og maktasymmetri hans system er bygget på." Aha! Taylor lever! Men han vekkes barer halvt til live i introduksjonen.

Før det er få konkrete eksempler på den andre siden ved Taylor: Den store visjonen om å løse opp konflikten mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Noe som selvsagt gikk i førstnevntes favor. Her kunne det vært på plass med mer informasjon om dagens fagforeningsknusere. En slik kilde, som ikke akkurat er vitenskapelig, men særdeles oppsøkende, er "the Yes Men", en aktivistduo som har klart å figurere i finans- og økonomiløyper i årevise under dekket av å være WTO-talspersoner. De avdekker at mange av de storlåtte visjonene Taylor hadde, lever i aller beste velgående. The Yes Men deltok, i følge Autonomia-utgivelsen *Economising Culture*, undercover på et storlått arrangement i regi av the Heritage Foundation – den mest penge- og tradisjonssterke tenketanken i USA. Det er åpenbart at

den velansette tenketanken er fagforeningsknusere av høyeste rang. Det er sikkert nok av eksempler å ta av her – og grunnen til å understreke det, er at Taylor er interessant ikke

bare fordi han ville effektivisere arbeidet, men fordi han hadde en stor og omfattende samfunnsvision. Vi burde fått mer kunnskap om hans visjons arvtakere i dag. Det er synd om det er aktivistene som skal lete opp sånt materiale, ikke forskerne.

Det er også kanskje betegnende at Sangolt stift kaller vår tids Taylorisme "ny-liberalisme", ikke "nyliberalisme" som vi vanligvis ser det bli skrevet. Det vitner ikke om noen som uanstrengt er vant til å bevege seg i analyser av det ideologiske landskapet. Det er kanskje en urettferdig antagelse, for Sangolt viser til både *New Public Management*, kvalitetsreformen og kunnskapsløftet i norsk skole som eksempler på arvtakere etter Taylor. Men altså ingen konkrete eksempler som viser at *pådriverne* for det hun mener kan ses som virkelig gjøringen av Taylors ideer – den globale arbeidsfordelingen – deler hans mest ekstreme visjoner for avviklingen av det kollektive og synet på fagforeninger som en trussel.

GRUNNLAGET FOR TAYLORS visjon om vitenskapelig arbeidsledelse bunner i at det finnes en god vitenskapelig måte å organisere arbeidet på – og at arbeidsgivers og arbeidstakers "sanne interesser" er sammenfallende. Prinsippene Taylor baserer seg på mener han er "så selvinnlysende at mange kanskje vil synes at det er nesten barnslig å sette ord på dem".

Det er en sunn bok å lese. Noe forskning kan følge et misforstått mønster: Man skal ta for seg *de gode* tankene, eller forske på "de undertrykte". Forlengelsen av den tanken er å publisere de gode analysene som avslører noe vi bestemt er i mot. Det er minst – minst – like

nyttig, for å bruke et tayloristisk ord, å lese utgivelser som viser tankegang som anses for å være politisk ukorrekt, om enn dominerende i vår "ny-liberalistiske" æra.

Og det er så *morsomt*. I det Taylor skal bruke et eksempel for å forklare sin arbeidseffektiviserende vitenskap ved hjelp av en hollandsk immigrantarbeider, nekter han seg ingenting og karikerer i vei i replikkvekslingen han gjengir. "Vel, jeg ikke skjønne hva du mener," "Jeg ikke så han før," stotrer arbeideren seg fram i Taylors penn. Det er uhyre interessant, spesielt siden Sangolt i introduksjonen har fortalt om samtidens reaksjoner på

I forordet blir filmen *Salmer fra kjøkkenet* brukt for å illustrere målingsiveren og den rasjonelle troen hos Taylor.

taylorismen. Han ble innkalt til utsprøring i Kongressen, og ble spurta om sitt menneskesyn – som Sangolt påpeker har sosialdarwinstiske trekk. Taylor unnviker gang på gang å svare på sitt menneskesyn, men etter mye press og gjentatte spørsmål bikkjer han fullstendig over og kommer med en tirade som var "så sterkt kost at den etterpå ble slettet fra det offisielle referatet". Godt for oss at vi nå i det minste kan lese hvordan han selv valgte å framstille seg og sin arbeidsverden.

DET ER IKKE bare i forordet Sangolt er tydelig, hun setter også på informative fotnoter gjennom teksten. Blant annet peker hun på hvordan samfunnsforholdene i dag ser ut når det gjelder inntekt, og hun peker også på tilfeller der Taylors framstilling avviker fra det han egentlig mente (i private brev). Notene gir nødvendig kontekst, er morsomme, og – takk! – det er ikke sluttnoter, blikket kan gå fra brødtekst til fotnote til brødtekst igjen på en og samme side, noe som *forbløffende* ofte ikke gjøres, til tross for at det, ja, gir effektiv lesning.

«Sangolt viser til både New Public Management, kvalitetsreformen og kunnskapsløftet i norsk skole som eksempler på arvtakere etter Taylor.»

Av Karin Haugen

Eit godt hovud

Hadde Steven D. Levitt vore norsk, ville han truleg hatt Stockmann som etternamn.

VAR EG EIN NORSK ml-ar, ville eg ja sagt at *Freakonomics* er 70 prosent bra og 30 prosent därleg. Hadde eg derimot vore amerikansk ml-ar – om noko sånt finst – ville eg truleg hevda at *Freakonomics* er 95 prosent bra og fem prosent därleg. Og med det meiner eg at boka i all hovudsak er skriven for amerikanarar av amerikanarar.

At Steven D. Levitt har eit godt hovud, skal vi ikkje tvile på. Han arbeider til dømes ved Department of Economics ved University of Chicago, verdas utan tvil mest prestisjetunge forskingsmiljø innanfor økonomi. Sidan Nobelprisen i økonomi vart oppretta i 1969, har avdelinga hyst ti vinnarar. For tida arbeider der fem slike, pluss fire Clark-medaljevinnarar – Levitt er ein av dei. Korleis mange av tenkjer? Berre å nemne namnet Milton Friedman er vel nok.

MEN MONETÆRPOLITIKK er ikkje Levitts spesialdistanse. Om han har eit interessefelt, er det vel samanhengen mellom det vi ser på som godt eller därleg og sosioøkonomiske levekår. Eller for å seie det europeisk, samanhengen mellom klasse og ressursar. Det er difor boka til tider vert litt keisam. For ein nordmann slår Levitt nemleg inn for mange opne dører.

Ja, vi veit at det er ein klar samanheng mellom skuleresultat til avkoma og foreldras økonomiske og kulturelle kapital. Jau då, forenamn vert fyrst brukt i overklassa, for så å spreie seg til dei underprivilegerte, og det kan vere liten tvil om at fri abort også har ein sosialhygienisk effekt. Men alt dette er truleg nytt for mange amerikanarar, vande som dei er med å slå ring om myten om sitt klasselau-se samfunn og den amerikanske draumen.

Det som imponerer mest, er likevel den ukonvensjonelle tenkinga til Levitt, og ikkje minst motet. At det er ein positiv samanheng mellom fri abort og mindre kriminalitet, treng vi ikkje reise langt for å finne ut. I Storbritannia har dei lenge praktisert fri abort opp til 22. svangerskapsveke. Gje tre pint til ein britisk politikar, det vere seg ein sosialdemokrat, ein konservativ eller ein liberal, og han vil fortelje at den unisone semja mellom partia i abortspørsmålet, botnar i ein ting: Det er proletariatets jentungar som tek flest abortar, og med det går utgiftene på sosial- og fengselsbudsjettet på sikt kraftig ned.

Men ein ting er åtru det, noko anna er det å seie det, og noko endå verre er det å forske på samanhengen. Men det er nett det Levitt har gjort, han provar på ein særslig elegant og overtydande måte at hovudårsaka til den dramatiske nedgangen i kriminaliteten i USA på

1990-talet kan forklaraast med innføringa av fri abort i 1973. Den største einskildeverandoren av kriminelle, unge ressurssvake kvinner kunne med det fjerne dei uynskte borna.

Og dermed forsvann ei rad unge guteborn som knappe tjue år etter aborten ville ha enda opp som kanonføde for den private amerikanske fengselsindustrien. Talas tale er klår, syner Levitt.

Syn meg elles den norske forskaren som hadde tort å forske på det same, og eg skulle ha synt deg dr. Stockmann.

MEST INTERESSANT MEINER eg Levitt er når han ser på samanhengen mellom hudfarge og levevilkår. Han peiker ut to årsaker til at den sosiale mobiliteten til svarte langt på veg stogga opp utover på 1970- og 80-talet: Crack og framveksten av ein alternativ svart kultur.

Utover i etterkrigstida steig levestandarden til svarte jamt og trutt. Hadde trenden halde fram, ville levevilkåra mellom svarte og kvite ein eller annan gong vorte utjamna. Men utover på 1960- og 70-talet vart svart ungdom fortalde av sine sjølvutnemnde nye leiarar, særleg Black Panther-rørsla, at dei skulle vere stolte over kven dei var og kor

Etter Black Panther-rørsla gjekk det nedover økonomisk og sosialt med dei svarte i USA, meiner Steven D. Levitt.

«Det som imponerer mest, er likevel den ukonvensjonelle tenkinga til Levitt, og ikkje minst motet.»

dei kom frå. Dei måtte lære seg å tenke svart. Og slik vart ein kvit mellomklassestatus ikkje lenger noko å trakte etter.

Som Levitt også syner på ein overtydande måte, altfor mange svarte foreldre vel i dag å gje borna sine täpelege namn, held avkommet utanfor meritteringsinstitusjonane og buset seg i sosiale miljø som hindrar sosial mobilitet – alt for å unngå stemplet som ”kvit” og sosialt strevande.

OG HER KJEM CRACKEN INN. Det var dei svarste som budde i dei verste områda då dette rimelege og forferdelege stoffet byrja å fløyme innover marknaden, difor vart dei svarte brukarane seljararne, fangane og dødsoffera.

MEN LEVITT NØYER seg ikkje med å utfordre svarte, naive abortmotstandar eller tilhengjarar, kriminologar, demokratar og republikanarar, han går til og med laus på den amerikanske læraren. For kva vågar han å påstå? Jau, at ein tredjedel av lærarane i Chicago-skulen juksar på dei nasjonale prøvene, for på den måten å framstå som betre lærarar. Ja, ikkje berre påstå han det, han har funne ein måte å prove det på òg.

BOKA ER FØRT I PENNEN av journalisten Stephen J. Dubner, han er pratete, såkalla hipp, og altfor oppteken av å dyrke Levitt. For å seie det rett ut, han er typisk amerikansk. Det er pokker så enerverande. Men same kva: Gyldendal skal ha ros for å ha omsett boka til norsk, men fort har det gått. *Freakonomics. En usikkelig økonom utforsker alle tings skjulte sider* er full av språkfeil. Og for ein täpeleg tittel, men den feilen ligg ikkje hjå Gyldendal.

AV JON HUSTAD

KRONIKK

Send kronikkforslag til

i.myking@forskerforbundet.no

Kronikkens lengde må ikke overstige 10 000 tegn, inkludert mellomrom. Bidrag som trykkes honoreres med kr. 2.000,-

Skandinavisk hjelp til baltiske universitetsreformer

DEN 30. JUNI 2005 var den formelle dato for avslutningen på et utdanningsprosjekt i de tre baltiske landene, et prosjekt som har vart i nesten 13 år. Ettersom Norge og Danmark som både givere og deltagere har vært drivkrefter i gjennomføringen av dette prosjektet, finner vi det på sin plass å "vifte litt med flagget", samtidig med at vi forsøker å gi videre våre erfaringer - på godt og vondt - til ettertiden.

Hvis man ikke tilfeldigvis har hørt om EuroFaculty før, får man lett den oppfatningen at det må dreie seg om et prosjekt på et eller annet "europeisk" fakultet på et eller annet "europeisk" universitet. Både ja og nei, EuroFaculty fikk som formål å gjenreise de samfunnsvitenskapelige fakultetene ved de tre offentlige universitetene i de tre baltiske land, dvs. universitetene i Tartu (Estland), Riga (Latvia) og Vilnius (Litauen). Navnet "EuroFaculty" viser derfor ikke til etableringen av et særskilt fakultet, men snarere til gjenreisningen som prosjektet siktet på, nemlig å sette de baltiske land i stand til å gjeninntre i den europeiske familie.

FØR 2. VERDENSKRIG hadde de baltiske landene et økonomisk nivå som lå tett på det skandinaviske. Etter krigen og nesten 50 år med sovjetisk okkupasjon falt nasjonalproduktet til ca. 1/3 av vesteuropisk nivå. Under det politiske tøvaret på slutten av 1980-tallet presset nordmenn og dansker på for at de skulle bli frie nasjoner igjen. Da dette lyktes, var det derfor like naturlig å erkjenne at balterne hadde et umiddelbart behov for hjelp. En av kanalene for denne hjelpen var Østersjørådet som ble opprettet 1992 på initiativ fra daværende danske utenriksminister Uffe Ellemann-Jensen og hans tyske kollega Hans Dietrich Genscher. Rådet bestod opprinnelig av fire nordiske land, tre baltiske land samt Tyskland, Russland og Polen. Island ble medlem i 1995 og en rekke andre land deltar med observatørstatus.

Østersjørådet besluttet alt i 1992 å etablere EuroFaculty-prosjektet. Formålet var å få fart på baltisk økonomi ved å fornye universitetene. En av virkningene av den sovjetiske planøkonomien, var at man hadde fått en hel generasjon av økonomer som ikke kjente til markedsøkonomi og nye økonomiske realiteter. Det var derfor et stort behov for overføring av oppdatert viden om både markedsøkonomi og dertil hørende demokrati- og rettssystemer. Fokus for prosjektet ble naturlig nok samfunns- og statsvitenskap i form av reviderte fagplaner og pensumlister sammen med innføringen av moderne undervisningsmetoder ved universitetene. I tillegg kom en rekke mer håndgripelige hjelpe tiltak som oppbygning av biblioteker og IKT.

EuroFaculty brakte nytt liv til universiteter i Estland, Latvia og Litauen: Et utdanningsprosjekt i de baltiske landene er slutt, og et nytt kapittel kan begynne, skriver Gustav Kristensen og Harald Koht i månedens kronikk.

«En av virkningene av den sovjetiske planøkonomien, var at man hadde fått en hel generasjon av økonomer som ikke kjente til markedsøkonomi og nye økonomiske realiteter.»

PROSJEKTET BLE FINANSIERT av Danmark, Tyskland og Norge som de største bidragsyterne og i mindre grad Sverige og Finland. I en periode bidro Storbritannia og Nederland i deres egenskap av observatører. Dessuten gav Polen et symbolisk beløp. I alt ble det gitt to millioner euro per år i årene 1993-2005, hvorav ca. 10 prosent ble gitt av de baltiske landene, som dessuten stilte fysiske og personalmessige ressurser til rådighet for prosjektet.

Hvilke resultater er så oppnådd for disse relativt betydelige ressursene? Det er ved alle tre baltiske universiteter i dag internasjonalt anerkjente fagplaner for de juridiske, økonomiske og statsvitenskapelige utdanningene, og det er i perioden klekket ut et stort antall velutdannede og omskolerte kandidater, som i dag innehar mange av de aller høyeste stillingene i de baltiske samfunn.

Undervisningen ble naturlig nok gjennomført på engelsk supplert med enkelte kurs på tysk. Samtidig har EuroFaculty bidratt til utgivelsen av lærestoff på de nasjonale språkene. I perioden 2000-04 ble det utgitt sekssten lærebøker på latvisk, som dermed er blitt styrket som akademisk språk der russisk tidligere var så godt som enerådende.

Forskning var ikke en primær oppgave for EuroFaculty, likevel har prosjektet stimulert dannelsen av forskernettverk og publisering på internasjonalt nivå. For eksempel har statsvitene Sten Berglund (Sverige) og Kjetil Duvold (Norge) redigert boka "Baltic Democracy at the Crossroads". Slike tiltak har vært med på å gi baltiske samfunnsforskere adgang til et vestlig publikum.

MODELLEN SOM MAN lyktes med gikk ut på å bruke utenlandske - primært nordiske - lærere, som sammen med yngre lokale lærere underviste i nye fag ved bruk av ajourførte vestlige lærebøker. Ved å satse på unge krefter sikret man at de etter hvert kunne overta undervisningen. Systemet med en utenlandsk lærer med fem tilknyttede assistenter avfødte selvstyrende og sterkt motiverte enheter med en spesiell dynamikk, som viste seg uavhengig av prosjektets organisatoriske og økono-

miske problemer. Det er i seg selv formodentlig den største enkeltstående forklaringen på prosjektets suksess. Hvert semester arbeidet det dermed ca. 20 utenlandske lærere med fem lokale assistenter hver, alt i alt en undervisningsstab på hundre personer. I tillegg kom det et beskjedent administrativt personale. Det var imidlertid ikke problemfritt å skaffe lokale lærerkrefter. Lave lønninger ved de baltiske universitetene gjorde det i seg selv vanskelig å rekruttere og fastholde unge lærere. Gjennomsnittsalderen for lærerstaben ved for eksempel Latvias Universitet var i 2001 fortsatt meget høy, for professorer i juss 71 år (!) Av samme grunn hadde yngre lærere også en meget stor arbeidsbyrde; i noen tilfeller opp til 28 undervisningstimer per uke, der normen ved norske universiteter og høgkoler til sammenligning er ca. 6 timer.

UTOVER PROBLEMENE PÅ de enkelte lærestedene, oppstod det også problemer som følge av prosjektets finansielle styringsform. Et prosjekt som omfatter tre universiteter i tre forskjellige land vil naturligvis alltid være mer komplekst enn et prosjekt på et enkelt universitet i et enkelt land. Men den

«Modellen som man lyktes med, gikk ut på å bruke utenlandske – primært nordiske – lærere, som sammen med yngre lokale lærere underviste i nye fag ved bruk av ajourførte vestlige lærebøker.»

avgjørende utfordringen oppstod ikke i den faglige dialogen mellom partene i de styrende organene, men i stedet i forbindelse med den løpende finansieringen av prosjektet. Grunnprinsippet i EuroFacultys ledelse var basert på to styrende organer. Man etablerte et *Governing Board*, som skulle ta seg av de overordnede administrative og budsjettmessige forholdene, og et *Academic Board* som skulle ta seg av det faglige innholdet. Prosjektets idémenn og grunnleggere hadde imidlertid ikke sikret seg fra starten at de nødvendige økonomiske midlene var forpliktet, øremerket og stilt til rådighet fra samtlige giverland på samme tid. Governing Board, som var sammensatt av representanter for medlemslandenes regjeringer, skulle i prinsippet hver høst meddele hvor mye hvert land ville

EuroFaculty ved universitetene i Tartu, Riga og Vilnius: Hvert semester arbeidet det ca. 20 utenlandske lærere der med hver sine fem lokale assistenter, alt i alt en undervisningsstab på hundre personer. På tross av problemer lyktes det å reformere universitetssystemet. Her fra University of Vilnius. (Foto: University of Vilnius)

bidra med for det kommende år. Dette skulle sikre den økonomiske planleggingen og Academic Boards styring av studieprogrammene. Forholdet var at prosjektets finansielle grunnlag bestod av frivillige bidrag fra ti land hvor det i snitt var regjeringsskifte i tre land hvert eneste år. Det betød igjen at budsjettet ble lagt forholdsvis sent og at mange giverland ikke i tide kunne si noe presist om størrelsen eller utbetalingstidspunktet for det frivillige bidraget. Manglende institusjonell hukommelse var en avgjørende svakhet ved prosjektet og en stadig kilde til problemer for den daglige ledelsen.

NÅR DISSE PROBLEMENE oppstod, ble dette av de enkelte giverland brukt som påskudd for å få mer kontroll med bruken av egne bidrag. Det førte til at direktøren – i stedet for å få pengene via Governing Board – inngikk detaljerte kontrakter med enkeltland. Med tiden bredte denne praksisen seg til å omfatte alle landene, og styringen av EuroFaculty ble dermed stadig mer og mer kontraktbasert. Det ble mindre og mindre råderom for Governing Board, og råderommet for Academic Board forsvant nesten totalt, fordi hver enkelt utenlandsk lærers innsats ble detaljert avtalt mellom direktøren og giverlandet. Denne ten-

dens til "bilateralisering" av prosjektet ble forsterket når flere og flere ble trukket med i denne spiralen og vekk fra et ekte samarbeidsprosjekt. Sammen med de uregelmessige overføringene førte dette til en samlet sett dårligere forbruk av de gitte ressurser.

På tross av disse organisatoriske og finansielle problemene lyktes det likevel å reformere universitetssystemet og dermed legge en vesentlig grunnstein til landenes seinere vellykte inntræden i det europeiske felleskap. Samlet tegner det seg et bilde av et prosjekt hvor erkjennelsen av at menneskelig forandring og utvikling tar tid. En annen lærdom er at et prosjekt av en slik størrelse og kompleksitet fordrer samarbeid mellom flere partnere, eksterne som interne, og at for å oppnå ekte forandring må man som grunnlag ha en modell for prosjektets gjennomføring som drar veksel på mottakerne og gir dem eierskap til resultatene. Hvis ikke man sikrer dette, så blir resultatene ikke bæredyktige i det lange løpet.

I ERKJENNELSE AV BEHOVET for fortsett utvikling av sine universitetssystemer arbeider de baltiske land videre med å fast-

holde resultatene som er oppnådd. Man er nå i ferd med å etablere avløseren for EuroFaculty under navnet "EuroBaltic Centres of Excellence". Disse universitetssentrene etableres med henblikk på å skape og fremme lokal forskning innenfor samfunnsvitenskapene og undervisning basert på denne forskningsinnsatsen. Imidlertid er det nå opp til landene selv å finne økonomiske midler og bruke dem til å knytte til seg gode utenlandske lærerkrefter. I skrivende stund arbeides det for å søke om de nødvendige bevilningene fra midler som landene har mottatt fra EUs strukturfond og den norske EØS-finansieringsmekanismen. Denne prosessen har – ikke overraskende – vist seg minst like så vanskelig som den forutgående omkring EuroFacultys finansiering, men vi har tiltro til at det vil lykkes, og ønsker hell og lykke!

Av Gustav Kristensen, Syddansk Universitet, direktør for EuroFaculty prosjektet i Tartu, Riga og Vilnius 2001–2005

Harald Koht, Høgskolen i Oslo, gjestelektor for EuroFaculty i Riga og Vilnius 2000–2005.

► Svar på 20 spørsmål:

- 1) Filippinan
- 2) Catilina (1850)
- 3) Zoran Djindjic
- 4) Edwin "Buzz" Aldrin
- 5) 1969
- 6) Isabelle Huppert. Filmen, av Claude Chbrol, heiter "L'ivresse du pouvoir" ("Maktrus")
- 7) I Nord-Afrika (nåverande Tunisia)
- 8) Ei Möbius-løkke (eller eit Möbius-band)
- 9) Chad Hedrick
- 10) Langrennsløparen Kristin Størmer Steira
- 11) Heimdall
- 12) Tvillingane
- 13) Sveits
- 14) Ingve Iversen
- 15) Elvira Madigan
- 16) Thalidomid
- 17) Sykling
- 18) Benito Mussolini
- 19) Den vanlegaste typen blindeskrift
- 20) Arthur Rimbaud

www.hive.no

Bruk hodet: Følg hjertet

Ved avdeling for samfunnsvitenskap er det ledig nyopprettet stilling (foreløpig for en tidsramme på 3 år) som

Professor, Nærings- og velferdsutvikling

Professoratet som er finansiert av Vestfold Fylkeskommune skal spille en ledende rolle i utforming og driften av en ny enhet for forskning og utvikling. Enheten skal være en videreutvikling av pilotområde Regional innovasjon

Nærmere opplysninger om stillingen fås ved henvendelse til professor Bjørn Gustavsen, tlf 48118021 eller til dekan Ansgar Ødegård, tlf 33031216

Søknadsfrist: 5. april 2006

Ved avdeling for helsefag er det ledig nyopprettet stilling som

Professor i klinisk sykepleie

Stillingen vil bli tillagt forskningsledelse innenfor fagområdet

Nærmere opplysninger om stillingen fås ved henvendelse til dekan Inger Johanne Kraver, tlf 33 03 12 71

Søknadsfrist: 10. april 2006

Fullstendig kunngj.: www.hive.no / www.aetat.no

Søknad på stillingene sendes elektronisk på søkerkjema som ligger på: www.hive.no under ledige stillinger

LESERBREV

Send innlegg til i.myking@forskerforbundet.no Innlegg må være maksimum 2000 tegn hvis de skal komme på trykk.

Underskuddet på akademisk frihet ved CMS

SENTER FOR MIDDLEALDERSTUDIER: I Forskerforum 3/2006 har Sverre Bagge m.fl. et innlegg der de bl.a. søker å imøtegå uttalelser jeg kom med i et intervju i nr. 1/2006 med tittelen "Sensurert og ekskludert". Bagge, som leder Senter for middelalderstudier (CMS), skriver at jeg skal ha "brukt verdifuld tid til å forfølge en problemstilling som ikke har noen sjanse til å føre til holdbare resultater, til fortrengsel for sine egentlige oppgaver." Senterets tidsbegrensete karakter skal begrunne at lederen ved Senter for middelalderstudier ved Universitetet i Bergen i mitt tilfelle bryter principene for den akademiske frihet, nemlig

- en forskers rett til å arbeide med selvvalgte problemstillerer uten frykt for sanksjoner, i dette tilfelle eksklusjon fra Senteret og det øvrige forskningsfellesskapet i middelalderhistorie i Bergen;

- rett til å søke sine resultater publisert.

Akademisk frihet er nødvendig, også på et midlertidig forskningssenter, fordi utfallet av de problemstillerer man tar opp ikke er gitt på forhånd. Det er heller ikke flertallsvedtak som avgjør om de resultater man kommer fram til er holdbare, forskning er ikke "bro,

bro, brille". Den som vil være i teten, må tørre å reise nye spørsmål, ikke kun holde seg til det trauste og etablerte i redsel for evaluering og faglig debatt. Våger man ikke det, kan resultatene nærme seg utredning og gjenbruk fremfor hypotesedannelsene og forskning.

Jeg har arbeidet innenfor Middelaldersenterets program der et av målene er *"to examine the Christianisation of the periphery in a broad comparative perspective and in close connection with the problem of state formation."* I kontekstet av programmet har jeg skissert fem hovedområder for mitt arbeid: 1. Erkebisken som kirkeleder og politiker; 2. Kildekritiske studier; 3. Tidlig statsdannelse i Norge; 4. Den augustinske klosterbevegelse; 5. Norske klostre i middelalderen. (I tillegg kommer et sjette område som gjelder planlegging av et utgiverprosjekt. Her mangler først og fremst finansiering for å komme videre.) Mine to artikler om Stavanger-privilegiet er forsøkt hindret utgitt, men er nå publisert (i *Det Norske Vitenskaps-Akademis Årbok 2004* og *Stavanger Museums Årbok 2004*). Gjennom en kildekritisk studie av Stavanger-privilegiet og bestemmelsernes videreføring gjennom senmiddelalderen belyses forholdet mellom kon-

gemakten og Stavangers biskop og bispesete fra kirkegrunnleggelsen til reformasjonen. Avhandlingen passer således godt med pkt. 2, samtidig som den har en naturlig forbindelseslinje til pkt. 1 der jeg allerede har publisert en del. Nyvurderingen av Stavanger-privilegiet har vært en viktig forutsetning for mitt arbeid med Utstein klostres historie, der jeg både er redaktør og forfatter av middelalderdelen. Verket er nå publisert, og er eksplisitt nevnt i mitt arbeidsprogram under punktene 3 – 5.

Under arbeidet med Stavanger-privilegiet har jeg selvsagt tatt opp til vurdering de innvendinger jeg har møtt. Noen av dem har ført til presisering og videreutvikling av mine resonneringer, mens jeg har latt de mindre informerte synspunktene ligge. Jeg har i arbeidet med artiklene hatt stor glede av samtaler med eksperter på ulike felt uten at de skal hefte for mine hypoteser og resultater. En videre debatt om Stavanger-privilegiet bør foregå i akademiske former med nøktern, åpen argumentasjon fremfor bruk av nettverk, maktmidler og posisjoner.

Eldbjørg Haug, Universitetet i Bergen

Grellands konstruksjonar

DERRIDA: Hans H. Grelland angrip meg i Forskerforum 3/2006 for å ha påtatt meg "den ambisiøse oppgaven å rette et tilintetgjørende angrep på dekonstruksjonen og Derrida generelt". Slike noko gjer ein ikkje, for å seie det med assessor Brack.

Grelland slår i bordet med ein del imponerande fakta: Derrida er vanskeleg å forstå og å kategorisere, forskingslitteraturen om han er formidabel, og dessutan har Christina Howell frå sjølvaste Oxford-universitetet skrive ei glimrande bok om han, og professor Plotinsky har sagt at Derrida "is completely logical". Ver så god, her er det berre å bøye nakken!

Det som Grelland her framstiller som knusande argument, er dessverre berre ein typisk akademisk øvelse i det retorikken kallar autoritetsknepet. Grelland ser bort frå at det også på kjende universitet blir servert filosofisk tøv, ved sida av det også finst andre "autoritar" som seier det stikk motsette av det Grellands koryfear hevdar. Tilvisingane hans viser berre det vi alle veit, at Derrida i dei to-tre siste tiåra har vore ein av motefilosofane.

Dei argumenta eg brukte i meldinga om Agora, har Grelland misforstått, til dels grovt. Eg seier uttrykkeleg at fenomena er språkleg formidla. Men når eg snakkar om at også tinga sjølv må ha eit ord med i laget, går det på at dei er *gensidig* konstituerte, slik naturstofet olje og den menneskeskapte forbrenningsmotoren gjensidig skaper den funksjonen dei har. Språket er ikkje noko første og siste, fordi det er skapt i arbeid og annan sosial praksis. For å ta eit enkelt døme: Tsunamien i Asia i jula 2004 var ei sosial katastrofe, med så og så mange døde, øydelagt hus og landsbyar etc. Men den var samtidig eit resultat av ein

naturprosess, som var uavhengig av "språket". Vi forstår sjølvsagt slike fenomen gjennom språket, men her er samtidig noko som er langt meir enn ein "tekst". For ein subjektiv idealist ville det vere nok å seie at hendinga *berre* er språkleg og sosial, og dermed abstrahere frå den fysiske naturen og den destruksjonen den heilt ubeden og språklaus kan stelle i stand. Grelland hevdar på humoristisk vis at mitt standpunkt inneber at eg tildeler naturen (språklege) "kategorier". Det er nok ei overdriving, men eg trur at når Grelland får tenkt seg om, vil dei kategoriane han bruker om ymse naturfenomen også vere betinga av dei materielle ulikskapane som skil fysikk, kjemi og biologi frå kvarandre.

Grelland hevdar på vegner av Derrida at vi i den språklege konstitusjonen møter "noe annet enn oss selv". Det kan naturvitaren Grelland seie med godt samvit. Ettersom vi ikkje sjølv har skapt naturen, er den for oss prinsipielt framand, og av same grunn har vi heller ikkje forstått den. Forståingsmodellane er meir eller mindre tentativa, språkleg konstruerte projeksjonar, og til tider skjer såkalla paradigmeskifte, teoretiske revolusjonar (jf. Thomas Kuhn). Men dette momentet av relativitet står ikkje nødvendigvis i motsetnad til at naturvitenskapen representerer objektiv kunnskap om dei eigenskapane naturfenomena har. I motsett fall ville vår tekniske sivilisasjon ligge tynt an. Det er kort og godt inga motsetning mellom språk og objektivitet, sjølv om relativistar av ulike skolar pukkar på nettopp dette.

Grelland, som Derrida sjølv, synest å vere brennsikker på at når eit språkleg fenomen er språkleg formidla, inneber det at vi er utestengt frå objektiv kunnskap om det. Spørsmå-

let er om standpunktet kan overleve ei logisk gransking. Grelland proklamerer at språket "er alt vi har" og det er per definisjon "utilstrekkelig i møtet med "dette andre", som erkjenningsobjekta er. Men kva om "dette andre" er eit menneskapt produkt, t.d. ein fransk revolusjon? Kva skulle dette prinsipielt ukjende X vere, revolusjonen i *seg sjølv*, som vi ikkje har sjanse til å erkjenne, på grunn av vårt skrøpelege språk?

Problemet til Grelling/Derrida er mangelen på logisk konsistens i det filosofiske grunnstandpunktet. Kan Grelland gjere greie for kvar hans eige medvit er situert, når han *ser* at mennesket på grunn av språket er avskoren frå sikker kunnskap? Då må han nemleg få sett noko meir, nemleg at det finst noko på "andre sida" av dei språklege konstruksjonane. Men pussig nok hevdar Grelling implisitt at hans eige standpunkt står på absolutt sikker grunn: Hans påstandar om kunnskapens relativitet blir sett fram med påstandar som gjer krav på absolutt sanning: At objekta vi møter, er noko "framand", at språket er utilstrekkeleg etc. Posisjonen er sjølvdestrukturativ, sjølvmotseende. Med sin derridaske språktheori hamnar Grelland i ein posisjon som Kant prøvde å overskride, og som seier at vi berre kan erkjenne det vi via erkjenningsformene legg inn i gjenstanden (tautologi).

I dagens intellektuelle klima står subjektiviteten sterkt. Eg kom ein gong i diskusjon med ein ung mann som meinte at teoriene om strukturen i atomia er reint subjektive. Ja vel, svarte eg, men trur du at dei overlevande i Hiroshima ville vere samde med deg?

Jon Langdal, bokmeldar

NYE STILLINGER

Annonse: Arne Aardalsbakke

Telefon: 64 87 67 90

Telefaks: 64 87 67 91

E-post: forskerforum@c2i.net

Priser

Format

1/1 side	16900
1/2 side	11900
1/3 side	8500
1/4 side	6500

Stilling / kunngjøringer: kr 27,- pr spaltemm. Alle priser er oppgitt ekskl. mva.

UNIVERSITETET I OSLO

Universitetet i Oslo har som mål å styrke kunnskapsutviklingen og verdiskapningen i Norge. Dette skal skje gjennom internasjonalt anerkjent forskning og utdanning av høy europeisk standard. Universitetet har i dag 33 000 studenter og 5 300 ansatte, hvorav ca. 2 100 er midlertidig tilsatt i rekrutteringsstillinger eller med prosjektoppgaver. Se for øvrig www.uio.no.

■ Senterleder

-stilling ledig ved Senter for teknologi, innovasjon og kultur.

Nærmere opplysninger v/ Asbjørn Rødseth, tlf. + 47 22 85 51 33, e-post: asbjørn.rødseth@econ.uio.no eller Gudleik Grimstad, tlf. + 47 22 85 67 70, e-post: gudleik.grimstad@sv.uio.no

Ltr. 74-80 (avhengig av kompetanse)

Ved Senter for teknologi, innovasjon og kultur (TIK-senteret), Universitetet i Oslo, skal det tilsettes senterleder. Stillingen er en åremålsstilling for fire år, med adgang til fornyelse en gang. Senteret er organisatorisk knyttet til Det samfunnsvitenskapelige fakultet og ledes av et styre oppnevnt fra fakultetet.

TIK-senteret har en samlet stab på 50 årsverk, inkludert faste vitenskapelige stillinger, professor II på åremål, doktorgrads- og postdoktorstuderter, forskere i midlertidige prosjektstillinger og administrasjon. Stabens kompetanse er bredspektret, fra økonomi til historie og kulturfag. TIK har et eget program for forskerutdanning innenfor SV-fakultetets doktorgradsprogram. Senteret har også ansvar for den norske delen av et internasjonalt masterprogram omkring vitenskap, teknologi og samfunn (ESST). For nærmere informasjon om senteret viser vi til: <http://www.tik.uio.no/>

Fakultetsstyret vedtok i høst nytt mandat og ny lederstruktur for TIK-senteret. Senterets hovedmålsetting skal være forskning på godt internasjonalt nivå innenfor senterets to kjerneområder 1) Teknologi, vitenskap og kultur og 2) Innovasjon. Senteret skal organiseres i to forskningsgrupper, en for hvert kjerneområde. Hver av de to forskningsgruppene skal ledes av en forskningsleder underlagt senterleder. Disse inngår sammen med administrativ leder i senterleders ledergruppe.

Senterleder er TIK-senterets øverste, faglige leder og har et overordnet ansvar for hele virksomheten – herunder senterets økonomi og administrative og tekniske støttefunksjoner. Senterleder trekker i samråd med senterets styre opp langsiktige mål og strategiske prioriteringer, og har et overordnet ansvar for ivaretakelse av senterets tverrfaglige mandat. Senterleder har, i nært samarbeid med forskningslederne og -gruppene, også det overordnede ansvar for innhenting av eksterne prosjekter. Senterleder skal profilere senteret, og utvikle kontakten og samarbeidet med fakulteter og institutter ved universitetet og utenlandske forskningsinstitusjoner, Norges forskningsråd, næringslivet og norske og utenlandske institusjoner.

Senterleder inngår i dekanens ledergruppe. Dette innebærer at senterleder også vil få muligheter til å påvirke fakultetets fremtidige strategi og satseringsområder. Innenfor sin normale arbeidsplikt og sin faglige kompetanse kan den som blir tilsett også bli bedt om å påta seg oppgaver utenfor senteret.

Det forutsettes at søker har minimum førstellingskompetanse, samt erfaring fra forskningsvirksomhet innenfor et av senterets kjerneområder. Det legges til grunn at det i stillingen skal være rom for egen forskning. Det kreves erfaring med faglig lederskap og utvikling av forskningsmiljøer, samt administrative evner og interesse for formidling av forskningsresultater. God personallelse fordrer evne til å utvikle et godt arbeidsmiljø, skape trivsel og motivasjon, legge til rette for faglig utvikling for den enkelte og for familmiljøet som helhet.

Den som tilsettes må beherske norsk eller et annet skandinavisk språk, og av hensyn til senterets internasjonale profiliering kreves det også at søker behersker engelsk som arbeidsredskap både skriftlig og muntlig.

Søknaden må inneholde informasjon om utdanning, tidligere stillinger, vitenskapelig, faglig og pedagogisk virksomhet, samt erfaring med administrasjon og forskningsledelse. Søkere må innen fristens utløp sende inn fire eksemplarer av:

- Søknad, CV og vedlegg
- Liste over vitenskapelige arbeider med angivelse av hvor de er offentliggjort
- En mappe som gir oversikt over øvrige kvalifikasjoner bilagt dokumentasjonen

Det vil bli benyttet intervju i tilsettingsprosessen.

Universitetet i Oslo ønsker flere kvinner i vitenskapelige stillinger og i faglige lederstillinger, og kvinner oppfordres derfor til å søke.

Søknad, CV, vitnemål og attester sendes til Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Postboks 1084 Blindern, 0317 Oslo.

Søknadsfrist: 19. april 2006. Ref. nr. 06/2408

Den statlige arbeidsstyrken skal i størst mulig grad gjenspeile mangfoldet i befolkningen. Det er derfor et personalpolitiske mål å oppnå en balansert alders- og kjønnssammensetning og rekruttere personer med innvandrerbakgrunn. Personer med innvandrerbakgrunn oppfordres til å søke stillingen. Som vedlegg til søknad på teknisk/administrative stillinger må søkeren sende inn utfylt utvidet søkerkjema. Skjemaet kan en finne på Internett, adr.: <http://www.admin.uio.no/opa/ledige-stillinger/sokerskjema.rt>

Søknaden skal påføres stillingens angitte referansenummer.

NYE STILLINGER

Vi har ledig stilling som

Administrasjonssjef

i 100 % stilling med tiltredelse snarest.

Søknad med vita og atester/referanser sendes innen 25. april til Det teologiske Menighetsfakultet.

For full utlysning og stillingsbeskrivelse se www.mf.no.

MF

Det teologiske
Menighetsfakultet

Pb 5144 Majorstuen, 0302 Oslo
Tlf.: 22 59 05 00
Faks: 22 59 05 05
E-post: post@mf.no

HØGSKOLEN
I SØR-TRØNDELAG

Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST) ligger i Trondheim og består av flg. avdelinger: Avdeling for helse- og sosialfag, Avdeling for sykepleie, Avdeling for teknologi, Avdeling for informatikk og e-læring, Avdeling for mat- og medisinsk teknologi, Avdeling for lærer- og tolkeutdanning, Avdeling Trondheim økonomiske høgskole. Høgskolen har ca 8000 studenter og vel 700 ansatte.

AVDELING FOR HELSE- OG SOSIALFAG –
PROGRAM FOR VERNEPLEIERUTDANNING

Førsteamanuensis/førstelektor/ høgskolelektor i helsefaglige emner

Ref. AHS 3/2006

Ved Program for vernepleierdanning er det ledig fast stilling innen helsefaglige emner med tiltredelse så snart som mulig.

Nærmere opplysninger om stillingen fås ved henvendelse til programansvarlig May-Brit Hansen, tlf. 73 55 93 90.

Fullstendig utlysningstekst samt elektronisk søknadsskjema som besnyttet finnes på www.jobbnor.no eller www.hist.no/stillinger

Søknad vil bli vurdert av et sakkynlig utvalg.

Søknad med CV og vedlegg, samt eventuelle faglige/vitenskapelige arbeider og publikasjoner merket ref. AHS 3/2006 og sendes i fire eksemplarer til Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling helse- og sosialfag, 7004 Trondheim.

Søknadsfrist: 4. mai 2006.

CICERO

FFI Forsvarets
forskningsinstitutt

Vi trenger deg!

Kåret tre år på rad til
drømmearbeidsplass
av nyutdannede
teknologer!

- som trives med teoretiske utfordringer og samtidig har evne til å omsette teori til konkrete løsninger.

Våre prosjekter har store og mange utfordringer – nå har vi behov for å styrke kompetansen innen følgende områder:

Informasjons- og kommunikasjonsteknologi

– signalbehandling, IP-kommunikasjonsnett, informasjonssikkerhet.

Teknisk kybernetikk

– bildeanalyse, navigasjon, modellering og simulering.

Fysisk elektronikk og RF-teknologi

– elektrooptikk, radiokommunikasjon og radar.

Akustikk og geofysikk

– bølgeutbredelse og hydroakustisk signalbehandling.

Vi krever relevant høyere utdanning med gode karakterer. Du er velkommen til å söke jobb hos oss, enten du har yrkeserfaring eller er nyutdannet.

Kontaktpersoner og mer informasjon finner du på

www ffi no

Mer kunnskap - flere muligheter

Har du videreutdanning i psykiatrisk sykepleie, psykiatrisk sosialt arbeid, psykosomatisk og psykiatrisk fysioterapi eller psykisk helsearbeid? Nå kan du bygge på med et fordypningsår og få

**MASTERGRAD I
PSYKISK HELSEARBEID**

Søknadsfrist: 15. april 2006

Mer informasjon/søknadsskjema:
www.hihm.no/studier/maspsyk
Opptakskontoret: 62 43 00 00

Høgskolen i Hedmark
Avdeling for helse- og sosialfag

Lärarhögskolan i Stockholm

Lärarhögskolan i Stockholm utbildar lärare för alla skolformer, specialpedagoger samt studie- och yrkesvägledare. Vi erbjuder fristående kurser, uppdragsutbildning och forskarutbildning. Forskning bedrivs inom hela det utbildningsvetenskapliga området. Lärarhögskolan har 700 anställda, cirka 14 000 studenter och omsätter 570 miljoner kronor. I läraryrket samarbetar vi med Stockholms universitet, fackhögskolorna och s k partnerområden (skolor och kommuner) i Stockholms län. Campus Konradsberg ligger centralt vid Rålambshovsparken på Kungsholmen.

Universitetslektor i pedagogik med inriktning mot styrning och ledning

Behörighet
För behörighet krävs avlagd doktorsexamen i för anställningen relevant ämne, t ex pedagogik, psykologi, sociologi, ekonomi eller statsvetenskap.

Ansökan senast 25 april.
Läs mer på www.lararhogskolan.se/ledigajobb

HØGSKOLEN I GJØVIK

Ved Høgskolen i Gjøvik, Institutt for informatikk og medieteknikk, er det fra 1. august ledige stillinger som:

**FØRSTEAMANUENSIS / FØRSTELEKTOR /
HØGSKOLELEKTOR I INFORMASJONSDESIGN**
(fast stilling 100%, eller 2 x 50%)

**FØRSTEAMANUENSIS / FØRSTELEKTOR /
HØGSKOLELEKTOR I GRAFISK DESIGN**
(fast stilling 100%)

**FØRSTEAMANUENSIS / FØRSTELEKTOR /
HØGSKOLELEKTOR I MEDIETEKNIKK,
TRYKTE MEDIER** (fast stilling 100%)

**PROFESSOR / FØRSTEAMANUENSIS /
I INFORMASJONSSIKKERHET**
(fast hel stilling)

**FØRSTEAMANUENSIS / FØRSTELEKTOR /
HØGSKOLELEKTOR I MEDIEHISTORIE OG
TEKSTTEORI** (bistilling 20%)

For alle stillingene henvises det til fullstendig utlysning på våre hjemmesider: www.hig.no under ledige stillinger, eller på Aetat sine hjemmesider.

Søknadsfrist: 25. april 2006.

HØGSKOLEN I GJØVIK

Ved Høgskolen i Gjøvik, Institutt for informatikk og medieteknikk, er det fra 1. januar 2007 ledige stillinger som:

**PROFESSOR / FØRSTEAMANUENSIS /
I INFORMASJONSSIKKERHET**
(fast hel stilling)

**FØRSTEAMANUENSIS /
I INFORMASJONSSIKKERHET**
(fast hel stilling)

FORSKER
(stilling inntil 3 år)

DOKTORGRADSSTIPENDIAT (3 stillinger)

For alle stillingene henvises det til fullstendig utlysning på våre hjemmesider: www.hig.no under ledige stillinger, eller på Aetat sine hjemmesider.

Søknadsfrist: 5. mai 2006.

INFORMASJON FRA FORBUNDET

Informasjonsrådgiver **Unn Rognmo** kommer hver måned med aktuell informasjon fra Forskerforbundet. For kontinuerlig oppdatering, besøk våre hjemmesider www.forskerforbundet.no

Tariff 2006

De sentrale forhandlingene i det statlige tariffområdet innledes fredag 31. mars. Årets tariffoppgjør er et hovedoppgjør, der hele hovedtariffavtalen er oppe til revisjon. Forhandlingene skal være sluttført innen mandag 1. mai. I kommunal sektor overleveres de første kravene mandag 3. april i KS-området, 4. april i Oslo kommune. Forhandlingene med NAVO starter opp 5. april. Oppdatert informasjon om tarifforforhandlingene i alle sektorer vil du finne på www.forskerforbundet.no.

Rapport om lønnsdannelsen i staten

Forskningsstiftelsen Fafo har utgitt en ny rapport som tar opp en rekke sider ved lønns- og forhandlingsystemet i staten. De to viktigste spørsmålene som drøftes, er:

- Hva om statens hovedtariffavtaler var ulike etter motpart?
- Hva om vesentlig mer av lønnsdannelsen foregikk lokalt?

Til drøftingen nyttes innsikt fra andre forhandlingsområder i Norge, samt fra den sterkt desentraliserte lønnsdannelsen i den svenske staten. Rapporten er skrevet på oppdrag fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet.

Rekordmange doktorgrader i 2005

Ny statistikk fra NIFU STEPs doktorgradsregister viser at det i 2005 for første gang ble gjennomført mer enn 800 doktordisputaser ved norske universiteter og høyskoler. Antallet ble 855, dette er 9% flere enn i 2004 og 18% flere enn i 2003. Det er ved Universitetet i Oslo og NTNU veksten er størst. UiO sto for 37% av alle norske doktorgrader i 2005. Antall kvinner blant doktorene viser igjen økning og ligger på 40% i 2005. Mer informasjon fra doktorgradsregisteret finnes på www.nifustep.no.

Ny hovedavtale i staten

Fornyings- og administrasjonsdepartementet og hovedsammenslutningene er blitt enige om ny hovedavtale i staten. Avtalen er i hovedsak en videreføring av den gamle hovedavtalen, noe som er i tråd med organisasjonenes krav til forhandlingene. Den nye hovedavtalen gjelder fram til 31.12.2008. Etter at hovedavtalen nå er reforhandlet, må alle lokale tilpasningsavtaler reforhandles. Den nye hovedavtalen kan du laste ned fra www.forskerforbundet.no.

"Invent in Norway"

Innovasjon Norge og Forskningsrådet har levert tiltaksplanen "Invent in Norway" til oppdragsgiverne Nærings- og handelsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Dette er en oppfølging av forrige års forskningsmelding; St. meld. nr. 20 (2004–2005) – Vilje til forskning. Tiltaksplanen beskriver hvordan norske myndigheter bør gå frem for å trekke flere forskningsinvesteringer og mer hjernekapital fra utlandet til Norge, og anbefaler målrettet profilering av norske forsknings- og næringsmiljøer direkte mot utvalgte selskaper i utlandet. Til dette foreslår utrederne at regjeringen oppretter en ny enhet, "Invent in Norway". En hovedut-

fordring er å gjøre Norge kjent i utlandet og bygge et godt renommé, både som FoU-investeringsland og som vertsland for studenter og forskere.

Statens personalhåndbok gratis på nett

Statens personalhåndbok inneholder alle viktige regler og regulativ for offentlig ansatte. Nå er boka tilgjengelig for alle i en gratis nettutgave. Statens personalhåndbok inneholder alle viktige regler og regulativ for offentlig ansatte, og kommer ut en gang i året. Den elektroniske versjonen blir oppdatert fortlopende, og inneholder i tillegg hovedtariffavtalen i staten og alle relevante personalmeldinger. Personalhåndboka på nett finner du på adressen www.sph.dep.no.

Lønnspllassering ved opprykk

Det er nå opp til den enkelte institusjon å fastsette lønnspllassering for tilsatte som får personlig opprykk til professor etter kompetanse. Kunnskapsdepartementet har opphevret den administrative bestemmelsen om at personale som får opprykk til professor, innplasseres på laveste lønnstrinn i kode 1013 professor (rundskriv F-15/02). Institusjonene er informert om endringen i brev av 28. februar 2006.

I det samme brevet informerer Kunnskapsdepartementet også om at det er inngått ny avtale om lønnspllassering ved opprykk til stillinger som førsteamansur, førstelektor og førstebibliotekar, og at det i den nye avtalen er presisert at de som får opprykk skal sikres minst to lønnstrinn over tidligere lønnspllassering.

Forskrift om ansettelse og opprykk

Kunnskapsdepartementet har fastsatt forskrift om ansettelse og opprykk i undervisnings- og forskerstillinger. Forskerforbundet er svært tilfreds med at oppryksordningen til professor nå er gjort gjeldende både for fast ansatte og åremålsansatte førsteamansur ved kunsthøyskolen. Dermed kan fast ansatte førsteamansur søker om opprykk, og det er slutt på den høyst urimelige forskjellsbehandlingen av fast ansatte førsteamansur i forhold til åremålsansatte.

Derimot er det ikke opprettet noen oppryksordning fra førtestilling til undervisningsdosent. Forskerforbundet beklager dette sterkt særlig siden alt tyder på at en oppryksordning er nødvendig for at stillingen skal bli tatt i bruk. Forbundet vil følge opp saken.

Tross en mindre endring i kriteriene for tilsetting i førstelektorstilling, er kriteriene fortsatt uklare og indikerer en akademisering av stillingen. Høgskoledosentstillingen utgår og er dermed ikke omtalt i teksten. Heller ikke professor kode 1404, universetsbibliotekar og førstebibliotekar eller oppryksordningen til førstebibliotekar er omtalt. Reglement for opprykk til førstebibliotekar finnes i rundskriv F-14/95 om felles stillingsstruktur, og forbundet forutsetter at dette gjelder fortsatt.

Utvidet skikkethetsvurdering

Kunnskapsdepartementet har sendt på høring et forslag om endring i forskriften om skikkethetsvurdering i lærerutdanningene, slik at forskriften utvides til å omfatte også helse- og sosialfagutdanninger. En slik utvidelse av ordningen med skikkethetsvurdering har vært etterspurt både av utdanningsinstitusjonene, av studentene og av Forskerforbundet. Følgende nye utdannin-

ger foreslås omfattes av forskriften: Audiograf, barnevernspedagog, bioingenør, ergoterapeut, farmasøyt (inkludert reseptar), fysioterapeut, jordmor, klinisk ernæringsfysiolog, lege, ortopedingeniør, psykolog, radiograf, sosionom, sykepleier, tannlege, tannpleier, tanntekniker og vernepleier. Departementet tar sikte på at den utvidete skikkethetsvurderingen skal tre i kraft fra høsten 2006. Høringsfristen er 11. april.

Ny hovedavtale med HSH

Forhandlingene mellom Forskerforbundet og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH) om revisjon av hovedavtalet er sluttført. Den reviderte hovedavtalet trådte i kraft 1. mars 2006 og gjelder til 31. desember 2009. Resultatet av forhandlingene er i hovedsak en videoreføring av hovedavtalet inklusive "Tillegg til hovedavtalet" som finnes i hver av landsoverenskomstene på HUK-området.

Kurstilbud våren 2006

Forskerforbundet sentralt har følgende kurstilbud før sommeren:

- 25.–26. april: Grunnopplæring Trinn II – med fokus på lov- og avtaleverk – for tillitsvalgte som har fullført trinn I.
- 3.–4. mai: Konflikthåndtering – for tillitsvalgte
- 10.–11. mai: Medietrening – for tillitsvalgte og andre interesserte
- 7.–9. juni: Kommunikasjon og stressmestring – hvordan unngå å bli utbrent i rollen som tillitsvalgt – for erfarte tillitsvalgte
- 13.–14. juni: Praktisk styrearbeid inkl. budsjettarbeid – for medlemmer med styreverv
- 13.–15. juni: Grunnopplæring trinn I – for nye tillitsvalgte

Invitasjon, program og påmeldingsskjema for kursene sendes til lokallagene. Ta kontakt med ditt lokallag dersom du ønsker mer informasjon om kurstilbuddet, eller med post@forskerforbundet.no dersom det ikke er lokallag på ditt arbeidssted. Program for kursene vil bli lagt ut på våre nettsider, www.forskerforbundet.no. Søknadsfristen er vanligvis tre uker før kursstart.

Rabatt på advokattjenester

Vi minner om Forskerforbundets advokattjeneste, som gir medlemmer av Forskerforbundet inntil en halv time fri konsultasjon, og ca 30% rabatt på ordinær timepris for ytterligere juridisk bistand. Bistand kan gis innenfor de fleste juridiske saksområder, for eksempel kontrakter, skatt/avgift, saker tilknyttet fast eiendom, arv/generasjonsskifte og tvister. Forskerforbundet har avtale med to advokatfirmaer om rabatt på advokattjenester for medlemmene: Horwath Advokat DA i Oslo og Codex Advokat Tromsø AS. Denne tjenesten kommer i tillegg til den juridiske bistand Forskerforbundet gir enkelt-medlemmer vedrørende lønns- og arbeidsvilkår i medlemmenes hovedstilling og bistillinger som har direkte relevans for hovedarbeidsforholdet. Både advokatavtalene og retningslinjer for juridisk bistand finner du på www.forskerforbundet.no.

Fusk i forskning: hvordan unngå det?

Forskerforbundet arrangerer frokostseminar om dette temaet onsdag 26. april kl 08.30 på SAS-hotellet, Holbergs plass.

Program og påmeldingsinformasjon finner du på www.forskerforbundet.no

INNSPILL

Arbeidsretten har talt – forskningsrett et lokalt ansvar

Arbeidsretten har talt. Kunnskapsdepartementet fikk medhold i at de hadde adgang til å oppheve de sentrale retningslinjene om den enkelte vitenskapelig ansattes rett til tid til forskning og delegere myndigheten til avgjørelse lokalt. Forskerforbundet og de andre organisasjonene fikk ikke medhold i at de sentrale retningslinjene var en forutsetning for inngåelsen av særavtalen i 1992 og dermed ikke kunne oppheves ensidig fra departementets side.

Departementets begrunnelse for å oppheve retningslinjene var blant annet at vi nå får så mange universiteter og at flere ansatte derfor vil kreve tid til forskning. Vi må minne om at både Forskerforbundet og NTL, kanskje også andre organisasjoner, ved flere anledninger, skriftlig og muntlig, har sagt seg villig til å diskutere hvordan de sentrale retningslinjene skal håndteres etter at Universitetet i Stavanger ble etablert. Departementet har aldri svart på vår invitasjon. Forskerforbundet har aldri ment at ansatte uten forskerkvalifikasjoner skal forske. Det var provoserende når departementets representanter i retten også tillot seg å bruke etableringen av UMB som forklaring på hvorfor retningslinjene måtte oppheves. Landbrukshogskolen på Ås var omfattet av de samme retningslinjene som universitetene også før navneskiftet. Det er overraskende at departementet i sin iver etter å begrunne egne tiltak på denne måten feilinformerer Arbeidsretten.

Arbeidsretten forholder seg til jus og ikke til forskningspolitikk eller uttalelser fra Stortinget. Dommen kan ikke ankes, og organi-

Av generalsekretær i
Forskerforbundet
Kari Kjenndalen

sasjonene må nå diskutere grundig hva som bør gjøres i en situasjon der de ansattes fremtidige rettigheter må betraktes som alvorlig svekket. Et spørsmål som må vurderes er oppsigelse av særavtalen. Den har vært et fleksibelt og robust verktøy for både arbeidsgivere og arbeidstakere. Sistnevnte har rettigheter til fleksibel arbeidstid, men arbeidsgiver har også spart store beløp på ikke å betale overtid og kunne disponere sin arbeidsstyrke på en måte andre virksomheter under omstilling bare kan drømme om. Kvalitetsreformen hadde kostet langt mer uten særavtalen. Vi må derfor spørre oss selv om tiden nå er inne til å si opp avtalen. Dette må vi i så fall ta stilling til før 1. mai slik at nåværende avtale eventuelt oppheves fra semesterstart 1. august.

Konsekvensen av Arbeidsrettens kjennelse så langt er at større ansvar er lagt til den enkelte institusjon. Det er derfor bra at "tid til forskning" var et tema i rektorvalgene både ved UiO og UiB. Vi har ved begge disse universitetene i dag en ledelse som har forpliktet seg på å bevare den individuelle retten til forskning for vitenskapelig ansatte. Dette er oppmuntrende. Vi håper også andre institusjonsledere vil følge opp og markere at universiteter og høyskoler fortsatt skal være forskningsinstitusjoner og at de føringer Stortinget har lagt gjennom behandlingen av loven, og i klare utsagn, tas på alvor, selv om ikke departementet synes å gjøre det.

NORSK FORSKERFORBUND

Telefon: 21 02 34 00

Leder: professor Kolbjørn Hagen, NTNU

SEKRETARIATET

Generalsekretær: Kari Kjenndalen

Sekretær: Gerd Sandvik

Organisasjonssekretær: Turid Cordtsen

Sekretær: Kristine Brox

Ass. generalsekretær: Sigrid Lem

Rådgiver: Bjørn T. Berg

Informasjonsrådgiver: Unn Rognmo

Forhandlingssjef: Frank Anthun

Advokat: Ann Turid Opstad

Juridisk rådgiver: Lars Petter Eriksen

Juridisk rådgiver: Mariann H. Olsen

Juridisk rådgiver: Brita Alsos (perm)

Juridisk rådgiver: Eirik Utstumo (vikar)

Seniorrådgiver: Eirik Rikardsen

Org. sjef: Joar Flynn Jensen

Rådgiver: Elisabeth Tindeland

Kontorsjef: Aina Nilsen

Sekretær: Lisa Wilhelmsen

Sekretær: Lena Holm

Sekretær: Hans Askildsen

Kasserer: Marit Brendengen

Sekretær: Seija Hjelteig

Sekretær: Linda Pettersson

**FORSKER
FORBUNDET**

INNSPILL

Valgt eller tilsatt ledelse?

Den nye universitets- og høyskoleloven gir institusjonene anledning til å velge om de vil ha valgt rektor eller tilsatt rektor (med ekstern styreleder oppnevnt av departementet). Stortinget har gitt uttrykk for at hovedregelen fortsatt skal være valgt rektor, men åpner for en annen løsning om styret vedtar det med 2/3 flertall.

Universitetene og de vitenskapelige høyskolene har stort sett valgt normalordningen, unntaket er NTNU og AHO. De statlige høyskolene har hatt en overgangsordning, men også disse institusjonene må nå bestemme seg for ny styringsordning.

Forskerforbundet støttet forslaget om at institusjonene skulle få denne valgfriheten. Samtidig har vi også gitt uttrykk for at vi mener ordningen med valgt rektor i de aller fleste tilfeller er den beste løsningen. Vi mener at et demokratisk valg gir rektor en intern legitimitet som er svært viktig i våre typer institusjoner.

I den senere tid har vi hatt valg, sånn som ved UiO og UiB, der flere rektorkandidater,

med prorektorer og viserektorer, har gjennomført aktive og spennende valgkamper. Det har sikret stor medieoppmerksomhet, og gjort at studentene og de ansatte har fått reelle valg mellom flere programmer og flere lederteam. Dette har vært svært positivt.

Ledere ved utdanningsinstitusjoner er avhengige av intern støtte om de skal lykkes. Motivasjon og tro på ledelsens mål er helt avgjørende, og de ansatte må ha eierskap til målene. Det får de gjennom slike valg, og dette gjør det til den beste løsningen. Det er også grunn til å minne om at en institusjon som først har valgt løsningen med tilsatt rektor og ekstern styreleder, må ha et nytt 2/3 flertall for å gjøre om på det. Dette gjør at de fire eksterne styrerepresentantene alltid vil kunne blokkere et slikt vedtak.

Institusjonene har også fått fullmakt til å bestemme styringsordning på fakultets- og instituttnivå. Svært mange institusjoner har valgt å tilsette ledere på disse nivåene. Styrer på lavere nivå er i stor utstrekning avskaf-

Av Forskerforbundets leder

Kolbjørn Hagen

Det er mulig dette fører til stertere faglig ledelse og raske beslutninger. Det kan være positivt. Men samtidig har det mange steder medført et demokratisk underskudd, og avgjørelser og vedtak er ikke lengre forankret hos studentene og de ansatte.

Dette tror jeg har en pris som mange har undervurdert. Også på lavere nivåer er entusiasme og eierskap til vedtak viktig. Avskaffelse av styrer på lavere nivå gjør medbestemmelser etter Hovedavtalens regler langt viktigere enn før. Vi må derfor gi mange lokale tillitsvalgte økt skolering og kompetanse. Disse tillitsvalgte må på mange måter overta den roller som de kollegiale styringsorganene tidligere hadde. Kanskje bør vi også overbevise styret ved våre institusjoner om at avskaffelsen av kollegiale styringsorganer har gått for langt.

UNIVERSITETET FOR MILJØ- OG BIOVITENSKAP (UMB) ER ET AV NORGES FREMSTE FAGMILJØ INNEN BIOVITENSKAP, MAT, MILJØ OG NATUR- OG RESSURSFORVALTNING. UMB SKAL GJENNOM UTDANNING OG FORSKNING BIDRA TIL Å SIKRE LIVSGRUNNLAGET TIL DAGENS OG FREMTIDENS GENERASJONER.

UMB HAR STORT NASJONALT OG INTERNASJONALT ENGASJEMENT INNEN FORSKNING, UTDANNING, FORSKNINGSFORMIDLING, INNOVASJON OG NYSKAPING. UMB TILBYR UTDANNING PÅ BACHELOR-, MASTER- OG DOKTORGRADSNIVÅ OG OMFATTENDE ETTER- OG VIDEREUTDANNING.

HELSE UMB

UNIVERSITETET FOR MILJØ- OG BIOVITENSKAP HAR VEDTATT EN HELSESTRATEGI FOR ÅRENE 2005 – 2010. MÅLET MED UMB'S HELSESATSING ER GJENNOM SAMARBEID MED FAGMILJØER INNEN MEDISIN, ERNÆRINGER, HELSEFAG OG SAMFUNNSFAG Å FÅ EN UNIK OG TYDELIG ROLLE INNEN FOREBYGGENDE OG REHABILITERENDE HELSE – LOKALT, NASJONALT OG GLOBALT. HELSESATSINGEN BYGGER PÅ HELSERELATERTE AKTIVITETER VED UMB SOM ALLEREDER ER I GANG. DET ER ØREMERKET BETYDELIGE MIDLER TIL SATSINGEN. DET ER OPPRETTEL TRE TVERRFAGLIGE FORSKERGRUPPER PÅ TVERS AV INSTITUTTENE SOM SKAL JOBBE PÅ PROSJEKTOMRÅDENE: MAT OG HELSE, HELSE OG UTVIKLING, SAMT NATUR, HELSE OG LIVSKVALITET. DE UTLYSTE STILLINGENE TILHØRER DEN SISTE FORSKERGRUPPEN SOM HAR FØLGENDE VISJON: «UMB SKAL VÆRE ET NASJONALT VITENSKAPELIG SENTER FOR BRUK AV NATUR I HELSEFREMMENDE ARBEID, BÅDE FOREBYGGENDE OG REHABILITERENDE».

Ledige stillinger i forskergruppe Natur, helse og livskvalitet

PROFESSOR I FOLKEHELSE

Natur, miljø, helse og livskvalitet

Ved UMB er det ledig en prosjektstilling som professor på åremål i 100 % i 5 år i folkehelse, med vekt på betydningen av natur og miljø for menneskers helse og livskvalitet.

Opplysninger ved professor
Bjarne O. Braastad, tlf. 64 96 51 62,
e-post bjarne.braastad@umb.no
Søknad merket still.nr. 38/06 sendes UMB,
Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap,
postboks 5003, 1432 Ås.
Søknadsfrist 21.04.06.

PROFESSOR II I HELSEØKONOMI

Ved UMB er det ledig en prosjektstilling som professor II i helseøkonomi på åremål i 20% i 4 år.

Opplysninger ved professor
Bjarne O. Braastad, tlf. 64 96 51 62,
e-post bjarne.braastad@umb.no eller
instituttleder ved IØR, Ole Gjølberg,
tlf. 64 96 56 93, e-post ole.gjolberg@umb.no
Søknad merket still.nr. 39/06 sendes UMB,
Institutt for økonomi og ressursforvaltning,
postboks 5003, 1432 Ås.
Søknadsfrist 21.04.06.

POSTDOKTOR – PSYKOLOGI OG HELSE

Ved UMB er det ledig en 3-årig prosjektstilling som postdoktor på åremål innen psykologi eller helsefag.

Opplysninger ved professor
Bjarne O. Braastad, tlf. 64 96 51 62,
e-post bjarne.braastad@umb.no eller
førsteamanuensis Grete Patil,
tlf. 64 96 56 56, e-post grete.patil@umb.no
Søknad merket still.nr. 40/06 sendes UMB,
Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap,
postboks 5003, 1432 Ås.
Søknadsfrist 21.04.06.

POSTDOKTOR – EPIDEMIOLOGI/STATISTIKK

Ved UMB er det ledig en 3-årig prosjektstilling som postdoktor på åremål i epidemiologi og statistikk.

Opplysninger ved professor Owe Lofman, tlf. 64 96 54 54, e-post owe.lofman@umb.no eller professor Bjarne O. Braastad, tlf. 64 96 51 62, e-post bjarne.braastad@umb.no
Søknad merket still.nr. 41/06 sendes UMB, Institutt for matematiske realfag og teknologi, postboks 5003, 1432 Ås.
Søknadsfrist 21.04.06.

POSTDOKTOR – FYSISK PLANLEGGING/AREALPLANLEGGING OG HELSE

Ved UMB er det ledig en 3-årig prosjektstilling som postdoktor på åremål innen fagområdet fysisk planlegging, tilrettelegging og helse.

Opplysninger ved professor
Kine Halvorsen Thorén, tlf. 64 96 53 60,
e-post kine.thoren@umb.no eller instituttleder ved ILP, Terje Holsen, tlf. 64 96 53 52,
e-post terje.holzen@umb.no
Søknad merket still.nr. 42/06 sendes UMB,
Institutt for landskapsplanlegging,
postboks 5003, 1432 Ås.
Søknadsfrist 21.04.06.

TO STIPENDIATER – DYREASSISTERT TERAPI OG HAGEBRUKSTERAPI

Det er ledig to 3-årige doktorgradsstipendiatstillingar tilknyttet prosjektet «Grønn omsorg: Effekter av å arbeide med dyr og planter på gården i en terapeutisk prosess for mennesker med psykiske lidelser».

Prosjektet er finansiert via Norges Forskningsråd. Stipendiatene skal gjennomføre separate delprosjekt og intervensioner, én hvor effekter av tilrettelagt arbeid med husdyr studeres («dyreassistert terapi») og én på effekter av å arbeide med planter («hagebruksterapi»). De som tilsettes skal delta i et tverrfaglig team med forskere fra flere institutter innenfor Helse UMBs forskergruppe Natur, helse og livskvalitet, samt med eksterne samarbeidspartnere.

0107

1955

Opplysninger ved professor

Bjarne O. Braastad, tlf. 64 96 51 62,
e-post bjarne.braastad@umb.no eller
førsteamanuensis Grete Patil,
tlf. 64 96 56 56, e-post grete.patil@umb.no
Se for øvrig felles tekst for alle stillinger.

Søknad innen dyreassistert terapi merket still.nr. 43/06 sendes UMB, Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap, postboks 5003, 1432 Ås.

Søknad innen hagebruksterapi merket still.nr. 44/06 sendes UMB, Institutt for plante- og miljøvitenskap, postboks 5003, 1432 Ås.

Søknadsfrist 18.04.06.

FELLES FOR ALLE STILLINGER:

UMB ønsker å rekruttere flere kvinner til vitenskapelige stillinger. Ved likt vurderte kvalifikasjoner vil kvinner bli tilsatt i professorater og postdoktorstillingar. Professor lønnes etter statens lønnsregulativ, stillingskode 1013, ltr 63 – 87 (p.t. kr. 446.100 – 803.300 brutto per år). Postdoktor lønnes etter stillingskode 1352, ltr 52 – 60 (p.t. kr. 365.200 – 421.200 brutto per år). Stipendiat lønnes i ltr 39 (p.t. kr. 292.200 brutto per år) med opprykk ihht. lønnsramme 20. Endelig lønnsfastsettelse etter nærmere avtale.

Stillingene gir automatisk medlemskap i Statens Pensjonskasse (2%) som sikrer gode pensjonsrettigheter. Medlemmer kan søke boliglån til gunstige vilkår. Stillingsbetingningene (se www.umb.no/stillinger) gjør nærmere rede for fag- og ansvarsområde, arbeidsoppgaver, kvalifikasjonskrav og andre forhold som vil bli vektlagt ved tilsetting.

Søkere sender søknaden, CV og en liste over vitenskapelige arbeider i kronologisk rekkefølge i 5 eksemplarer (kun 3 eks. for stipendiater). Søkere til stipendiastillingene må også legge ved kopier av bekreftede vitnemål og eventuelle attestere. Videre oversendes 3 eksemplarer av inntil 10 arbeider som etter søkerens vurdering er sentrale i produksjonen og reflekterer søkerens kompetanse. Dersom det i fellesarbeid er vanskelig å identifisere søkerens innsats, må det legges ved en kort redegjørelse om søkerens del av arbeidet. En begrenset del av arbeidene kan etter-sendes i inntil én måned etter søknadsfristens utløp, dersom dette er opplyst i søknaden.

Den statlige arbeidsstyrken skal i størst mulig grad gjenspeile mangfoldet i befolkningen. Det er derfor et personalpolitisk mål å oppnå en balansert alders- og kjønnsammensetning og rekruttere personer med innvandrerbakgrunn. Personer med innvandrerbakgrunn oppfordres til å söke stillingen.